MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 9 VOLUME • 1962 • ČÍSLO 3-4 • NUMBER

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Teodor J. Kojiš, OSB, opát
Kláštora sv. Andreja-Svorada

*President: Rt. Rev. Abbot Theodore G. Kojiš, O.S.B.,
St. Andrew's Abbey*

Rediguje

Mikuláš Šprinc

VYCHODÍ ŠTYRI RAZY DO ROKA.

PREDPLATNÉ:
USA A CANADA $5.00
INÉ KRAJINY $4.00

REDAKCIA:
MIKULÁŠ ŠPRINC
28700 EUCLID AVE.
WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:

Revue Most, Slovak Institute
2900 East Boulevard
Cleveland 4, Ohio, U. S. A.

OBSAH

J. M. Kirschbaum. Anton Bernolák po 150 rokoch — 97
Ján Doránsky. Za inšpiráciou — 121
—jed—. Z literárnych jed-iád — 122
Prof. Dr. Anton Hlinka. Od fyziky a techniky k Bohu — 123
Ján Doránsky. Spomínam na teba — 133
Prof. PhDr. Jozef Dieška. Naturalistický humanizmus — kríza americkej duchovnosti — 135
Ján Doránsky. List vydatej dcére — 158
Marian Žiar. Pri čítaní listov — 160
Karol Strmeň. September — 161
Karol Strmeň. Ráno — 161

ROZHĽAD

s. b. Slováci v európskom spoločenstve národov — 162
—MŽ— Domáce jubileá — 163
F. Vnuk. Kedy je preklad zbytočný — 165
Dr. Imrich Kružliak. Cesta k politickému programu — 168
Marian Žiar. Za Ľudom Ondrejovom — 171
—IK— Rehabilitujú Novomeského ako básnika? — 172
F. Vnuk. Nové vydanie Sládkovičovho diela — 172

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

ČÍSLO 3–4 MOST ROČNÍK IX.
NO. 3–4 VOL. IX.

ANTON BERNOLÁK PO 150 ROKOCH

J. M. Kirschbaum

V októbri tohto roku bolo tomu 200 rokov, čo sa narodil a 15. januára budúceho roku bude 150 rokov, čo v pomerne mladom veku, ani nie 51ročný, v Nových Zámkoch umrel Anton Bernolák[1], katolícky kňaz, ktorý určil smer národného vývoja Slovákov v dobe, keď sa národy Strednej Európy ešte len začali prebúdzať a keď Slovákom hrozili asimilačné snahy nielen hrdého maďarizmu, ale aj tendencie po zániku Slovákov v národe českom, oboje podporované aj ľuďmi slovenskej krvi.

Na tomto rozhodujúcom úseku slovenských dejín "povstal v útlom veku mládenec slovenský, ktorého oko k nebu bolo obrátené, ktorého duch smelo letel nad zaprášené cesty zastaralého zvyku a ktorý povedal prvý zreteľným slovom: "Slováci, píšte po slovensky", ako to poeticky napísal v *Slovenských pohľadoch* roku 1847 Jozef M. Hurban.[2]

---

1) A. Bernolák sa narodil v Slanici na Orave, kde bol pokrstený 3. októbra 1762. Dátum jeho narodenia v matrike nie je zaznamenaný. Pochádzal zo zemianskeho rodu, ktorý sa pôvodne volal Brnolák. Po štúdiách na gymnáziu v Ružomberku a v Bratislave strávil dva roky v seminári v Trnave, dva roky na teológii vo Viedni a tri v Bratislave. Po vysviacke na kňaza pôsobil najprv v Čeklísi, od roku 1791 ako tajomník na vikariáte v Trnave a od roku 1797 ako farár v Nových Zámkoch, kde zomrel 15. januára 1813. Ďalšie podrobnosti životopisné a zhodnotenie jeho diela možno nájsť najmä v knihe J. Škultétyho **O Slovákoch**, Turč. Sv. Martin, 1928.

2) Viď **Slovenskje Pohľadi**, 1847, II, str. 25, aj v Škultétyho cit. diele, str. 45.

Predstaviteľ nasledujúcej generácie, Jozef Škultéty, na sté výročie Bernolákovej smrti, roku 1913, do slovenských radov volal: "Na konci 18. a na začiatku 19. storočia národy boli pohýbané novými ideami: keby u nás vtedy bolo zostalo pri starom, keby sa Slováci neboli tiež pohli ako ozaj Slováci, roku 1790-ho vyburcovaný maďarizmus bol by nás skoro zatým zadusil a už roku 1867-ho bol by ostal len bezmocný ľud slovenský. Aj Štúr bol možný len po Bernolákovi..."[3]

Sám Ľudovít Štúr vydal svedectvo o tom, keď napísal: "Bratia naši slovenskí katolíci pridŕžali sa tiež v dávnejších časoch češtiny, že ale u katolíkov vždy väčšia príchylnosť k svojim domácim ako k nedomácim bola, odstúpili skoro od nárečia českého a chytili sa už dávno nášho vlastného slovenského, počnúc v ňom knihy spisovať a vydávať. Povýšenie nárečia nášho slovenského za reč spisovnú od Bernoláka a požehnaných jeho nástupcov vykonané nevyšlo zo sebavoľnosti, ale z pridŕžania sa domáceho, a z toho poznania, že Slováci len v svojom vlastnom nárečí dačo vykonať môžu. Nárečie naše bolo týmto mužom podstava, na ktorú si zastali, a k ľudu svojmu opustenému a zanedbanému sa obrátili, i česť a sláva Vám..."

Aj Jaroslav Vlček už roku 1890 vo svojich *Dejinách literatúry slovenskej* našiel v podstate kladný postoj k Bernolákovi a jeho hnutiu, aj keď neopodstatnene kriticky hodnotil vedeckú stránku niektorých Bernolákových spisov. "Čo v literatúre všetkých slovanských ratolestí sa zjavilo ako výraz oživujúcej národnosti a kmeňovej individuality, to logicky prišlo i u Slovákov. Prvý, kto to vyriekol ako určitý literárny princíp, bol Bernolák", hovorí Vlček. "Bernolák nie je literárny revolucionár, ale iba dôsledný kodifikátor toho, čo pred ním vyše sto rokov v tlači katolíckych Slovákov rástlo a zrelo ako rečové faktum."[4]

Toto neprekážalo, pravda, Milanovi Hodžovi, aby roku 1920 vo svojom *Československom rozkole* nepísal o "subjektívnych pohnútkach Bernolákových pri pokuse o slovenskú

---

3) Cit. d. str. 57. Tak súdil aj S. H. Vajanský, viď Sobrané diela, zv. 12, 211-219

4) Viď Dejiny literatúry slovenskej, Matica slovenská, 1923, str. 32, 34 a ďalšie.

samostatnú spisovnú reč", ba aby ho neobvinil, že staval "pohodlný most ku jazyku maďarskému" a pokúsil sa o "separatizmus, ktorý odštiepený od československého osvietenstva, octnul sa... pod strechou maďarského sociálneho zpiatočníctva". Michal M. Hodža vo *Větine* roku 1847 písal, že "keď Bernolák so slovenčinou vystúpil, teda urobil to neobmedzeným, jedine možným, nutným právom". No pre Milana Hodžu o viac ako polstoročia neskôr "Bernolák nemal dejinnej perspektívy a dal novú formu, jejž obsahom mala byť slovenská národná individualita v rámci uhorstva, podobne dielu Štúrovmu, ale idea táto... schudla na pohodlný most k jazyku maďarskému". Dielu predstaviteľov slovenského evanjelictva tej doby preto podľa Milana Hodžu "dodáva trvalého významu húževnatá vytrvalosť v boji proti bernolákovskému separatizmu..."[5]

Toto dvojaké hodnotenie charakterizuje celú našu minulosť za posledných sto rokov. Slovenský kultúrny život od počiatku národného prebudenia zápasil s problémom národno-kultúrnej orientácie žijúcich pokolení a jednotlivé úseky alebo zjavy v našom národnom živote dostávali nezmeniteľne dvojakú interpretáciu. V minulosti bol to najmä zápas slovenskej národnej orientácie s tendenciami nielen kultúrnej, ale aj národnej a politickej orientácie československej, ktorý delil Slovákov v pohľade na slovenskú minulosť. V súčasnej dobe ide predovšetkým o dve ideologicky podložené interpretácie slovenskej minulosti a jej vývinových úsekov.

Tak ako slovenské pokolenia v minulosti dávali svoj výklad slovenskému národnému vývoju, pripadá to urobiť aj nášmu pokoleniu. Je mnoho zjavov v slovenskom kultúrnom živote, ktoré vyžadujú znovuhodnotenie, novú, súčasnému stavu slovenskej pospolitosti primeranú interpretáciu. Treba, aby sme na ne pozerali vlastnými očami a hodnotili ich z vlastnej generačnej perspektívy bez konfesijných nevraživostí, ktoré viedli v minulosti k neobjektívnym hodnoteniam a interpretáciám.

Jedným z takých období slovenskej minulosti, ktoré priam nástojčivo vyžaduje nové zhodnotenie, je nesporne

5) Porovnaj Milan Hodža, **Československý rozkol**, Turč. Sv. Martin, 1920, nákladom vlastným, str. 71, 72, 80. Jozef Škultéty odpovedal na Hodžovu knihu a jeho tendenčný výklad v práci **Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790-1914**, Turč. Sv. Martin, 1920.

koniec osemnásteho a prvá polovica devätnásteho storočia, ktorému dal pečať Anton Bernolák a jeho hnutie. Lebo ak celá naša minulosť, najmä kultúrno-politická, bola predmetom kontroverzií, tak význam Antona Bernoláka a jeho hnutia v slovenskom národnom živote bol často tak kontroverzne hodnotený, ako žiadne iné obdobie.

Ako teda pozerať na Bernoláka a jeho zásah do slovenského národného života po 150 rokoch? Ako hodnotiť a interpretovať jeho jazykovedné práce, význam jeho literárnej školy a jeho úlohu vo formovaní slovenského ľudu v uvedomelý, vlastnou ideológiou a vlastným spisovným jazykom vybavený národ?

Azda ani na jednom prípade nemožno tak plasticky vidieť základné problémy, ktoré hnali dopredu alebo zdržiavali slovenský národný život, delili Slovákov na proti sebe bojujúce tábory a zapríčiňovali pomalosť rastu národnej kultúry a vyjasnenia základných otázok slovenského života, ako na prípade Antona Bernoláka a jeho zásahu do osudov slovenského národa.

Spätný pohľad na uplynulých 180 rokov ukazuje, že Slovensko bolo permanentne rozdvojené na tých, ktorí cieľavedome zastávali rečovú a kultúrno-národnú individualitu Slovákov a na militantnú menšinu, ktorá sa pred ničím nezastavovala v záujme splynutia Slovákov s Čechmi, prípadne s Maďarmi. Každý národný vzlet, každá činnosť, ktorá mala Slovákov pohnúť dopredu ako osobitný národ s vlastnou slovenskou rečou a kultúrou, boli hatené predovšetkým slovenskými ľuďmi, ako to už roku 1891 zisťoval Jozef Škultéty, keď v *Slovenských pohľadoch* napísal: "...národné naše nešťastie nie je v Nemcoch a Maďaroch, ale v nás samých".[6]

A všetko toto sa dialo p r e t o, lebo v dobe, keď sa v Strednej Európe začali identifikovať rozličné etnické skupiny a formovať v uvedomelé národy, Anton Bernolák pre etnikum slovenské určil smer, identifikoval ho a pričinil sa, aby sa ďalej vyvíjalo ako iným rovnocenný národ vo vlastnej reči, s vlastnou kultúrou a právami, aké si osobovali ostatné národy v duchu politických a ideových zásad súčasnej doby.

---

6) Slovenské pohľady, 1891, str. 72.

Vystúpením Bernoláka vykryštalizovali sa v slovenskom národe dve kultúrne a politické tendencie, dve interpretácie slovenskej minulosti a dvojaké hodnotenie kultúrnych a politických činov a zásluh. Dvojaká interpretácia a dvojaké hodnotenie uplatňovalo sa aj pri posudzovaní významu a diela samého Bernoláka azda viac ako v prípade ktorejkoľvek inej osobnosti slovenského národného života.

Dvojaká, konfesijne a politicko-kultúrne motivovaná interpretácia Bernolákovho významu a hodnoty jeho kníh jestvovala celých 180 rokov, od uverejnenia jeho prvých dvoch diel roku 1787: *Dissertatio philologico-critica de litteris Slavorum, de divisione illarum, nec non accentibus,* v ktorom vyslovil princíp literárnej slovenčiny, a *Linguae slavonicae per regnum Hungariae usitatae compendiosa, simul et facilis orthographia,* v ktorom podal úpravu, ako vec formálne uviesť do života.[7]

V generácii štúrovcov po ich reorientácii a dohode s katolíkmi bolo mnoho nadšenia a poeticky štylizovaných hlasov o Bernolákovi, Hollom, ale aj o celej škole.[8] Krátko predtým však ešte aj pre Kuzmányho Hollý bol "básnir opičák" a to v dobe, keď Čech Karol Vinařický najkrajšie časti Hollého básni počeštil a písal priateľovi: "My nemáme básnika takového jako Hollý jest. Já jej kladu nad Kollára."[9]

Vlčkove *Dejiny literatúry slovenskej,* vydané roku 1890, aj napriek niektorým uznanlivým výrokom o Bernolákovi a Hollom tak pobúrili slovenských katolíckych literátov rokov 1890-tych, že títo roku 1891 na čele s Františkom Richardom Osvaldom začali vydávať *Literárne listy,* ktorých cieľom bolo "zastávať zásluhy spisovateľov katolíckych, vydávať väčšie i menšie spisy slovenské, najmä určené pre ľud, šíriť známosť slovenských spisov starších i nových".[10] Jedným z hlavných cieľov Osvaldovho kroku bolo však aj osvietiť nanovo

---

7) Obidve práce vyšli v Bratislave (Posonii, typis Joannis M. Landerer). Bernolák v tom roku práve skončil svoje štúdiá v generálnom seminári, ktoré bolo vtedy strediskom nových snáh, a bol iba dvadsaťpäťročný.

8) Por. Dr. Štefan Polakovič, **Začiatky slovenskej národnej filozofie**, Bratislava, 1944, str. 9-30.

9) Por. Jaroslav Vlček, **Medzi Váhom a Dunajom**, Bratislava, 1957, str. 198.

10) Viď Literárne listy, Roč. I., č. 1, úvodný článok: Na porozumenie.

Bernolákovu dobu, revidovať mnohé vžité názory, vyvrátiť Vlčkov náhľad, že Bernolák trnavčinu povýšil za spisovný jazyk a dokázať, že všetky formy terajšej slovenčiny zjavovali sa už v jezuitskej slovenčine predbernolákovskej, a že katolícka zložka literárnych pracovníkov je rovnocenná skupine evanjelickej.[11]

A to bolo cieľom aj almanachov *Tovaryšstva,* ktoré začali vydávať k 100. výročiu založenia Bernolákovho Slovenského učeného tovaryšstva a v ktorom sa predstavilo toľko pracovníkov s hodnotnými literárnymi a vedeckými prácami, že to vzbudilo ozvenu aj v Rusku — Florinský, a v Čechách[12] a Vajanský nadšene písal po ich vydaní, že "nestojí to s nami tak zle, ako vravia podajedni pesimisti" a že "Osvald postavil si pomník nehynúci".[13]

Hoci v 18. ročníkoch *Literárnych listov,* v sborníkoch *Tovaryšstvo* a v *Katolíckych novinách* Martina Kollára táto skupina, do ktorej patril celý rad významných pracovníkov[14], nazbierala množstvo vzácneho materiálu pre poznanie bernolákovskej i predbernolákovskej doby, a z *Literárnych listov* urobili aj zo stránky literárno-kritickej časopis, ktorý čestne obstál popri *Slovenských pohľadoch,* v nasledujúcej generácii ožilo tendenčné posudzovanie Bernoláka a slovenských katolíckych činiteľov, ktorí šli slovenskými národnými cestami. Ba začal aj nový, zúrivý boj o zvrátenie slovenského vývoja do československého koryta tak prudko a bezohľadne, ako

---

11) O Osvaldovej družine možno nájsť hodnotnú štúdiu v knihe: Dr. Ján Sedlák, **Literárne dielo Tichomíra Milkina**, SSV, Trnava, 1941, stať: Osvaldova družina.

12) V Rusku známy priateľ Slovákov prof. T. D. Florinskij v **Kijevských universitetskych izvestijach** roku 1897 uverejnil recenziu o sborníku, v ktorej sa zaoberal aj vznikom Slovenského učeného tovaryšstva a hodnotil takmer všetky príspevky sborníka. V Čechách D. J. Karásek v **Pražských novinách** zhodnotil najmä vedecký význam **Tovaryšstva**, na Morave **Kazatel**, homiletický štvrťročník, priniesol recenziu. Olomouc, 1901, č. 4.

13) Porovnaj Ján Sedlák, cit. dielo, str. 15.

14) V Tovaryšstve "defilujú pracovníci z odboru histórie, literárnych dejín, archeológie, národopisu, linguistiky, padagogiky, prírodných vied, beletrie i poézie. Tu siaha vedecký význam muža svetového formátu, Andreja Kmeťa, tu sa objavujú všestranné Sasinkove príspevky, tu sa stretávajú na spoločnej platforme mená ako: Kohuth, Osvald, Milkin (Ján Donoval), Bielek, Somolický, Urbánek, Martin Kollár, Wagner, Šujanský, Hojič, Chrástek, Kompánek, Ďateľ, a tu korení i literárna práca Gregora-Tajovského". Viď J. Sedlák, cit. d. str. 15.

keby práce bernolákovcov a štúrovcov i pokolenia matičného nebolo bývalo.

Protivníci Bernoláka, medzi ktorými v našom storočí Milan Hodža sa snažil zhrnúť argumenty vo filipiku, vychádzali nielen z chybného základu, ale v bezradnosti argumentovali aj konfúzne. Hodža odsudzoval Bernoláka a jeho hnutie, ale tým istým dúškom písal, že "Bernolákova nová forma našla výrazný a úchvatný mravný obsah v Hollom". Nebol Hollý stĺpom bernolákovského hnutia? Mohol Bernolák stavať "pohodlný most k jazyku maďarskému", inými slovami k pomaďarčeniu Slovákov, a možno hovoriť, že sa Bernolákov "slovenský konzervatívny separatizmus octnul pod strechou maďarského sociálneho zpiatočníctva", ak sa zároveň vyhlási, že Hollý dal tomuto hnutiu "výrazný a úchvatný mravný obsah"?

Nie je bez zaujímavosti, že obvinenia z maďarónstva, ktoré nevedome zapríčinil aj básnik Tichomír Milkin, ináč katolícky kňaz, vyvrátil ako nezmyselné nielen Škultéty, ale aj prof. Daniel Rapant, obaja evanjelici, a proti obvineniu "zo sociálneho zpiatočníctva", ktoré nedávno zopakoval aj český slavista prof. F. Wollmann, bránia Bernoláka a jeho hnutie terajší "marxistickí" vedeckí pracovníci Dr. Imrich Kotvan a Ján Tibenský, ba aj Andrej Mráz.[15]

Jozef Škultéty už pred polstoročím napísal, že o Bernolákovom slovníku "príkro súdil, kto ho ani nevidel". Zdá sa, že tento výrok sa vzťahuje mutatis mutandis takmer na všetkých kritikov a protivníkov Antona Bernoláka a jeho hnutia. Na Slovensku aj v cudzine písali o ňom zhora alebo odsudzovali ho často ľudia, ktorí nepoznali ani sociálne prostredie, ani stav slovenského národa, ani spisy bernolákovcov a ich základné snahy, a nepriaznivé posudky, písané na základe náboženských diferencií alebo politických tendencií protislovenských sa dedili z pokolenia na pokolenie. Ba preberali ich aj cudzí slavisti nekriticky a bez skúmania prameňov, ako to uvidíme nižšie.

Za dve desaťročia v Č-SR snahy predstaviť Bernoláka

---

15) Viď J. Tibenský, K problému hodnotenia bernoláčtiny a bernolákovského hnutia, Historický časopis, VII, 4, 1959, str. 557-576. Tibenský reaguje na tendenčné posudky prof. F. Wollmanna, uverejnené v jeho knihe Slovanství v jazykově literárním obrození Slovanů, Praha, 1958.

a jeho hnutie ako škodlivý pokus o separatizmus a službu hungarizmu, a jeho spisy ako bezcenné kompilácie, mali na svojej strane celý štátny aparát, české univerzity a stredné školy na Slovensku i v Čechách, české a "československy" orientované kultúrne inštitúcie a ich časopisy, ľudí pochádzajúcich z rodov s významnými menami v slovenskej kultúrnej a politickej minulosti a s politickou mocou na Slovensku.

Proti tejto "oficiálnej" a vládnúcimi kruhmi podporovanej interpretácii Bernolákovho diela, stálo iba niekoľko vzdelancov, ktorí neboli zaslepení náboženskou neznášanlivosťou, ani sa nedali zastrašiť alebo kúpiť vládnymi kruhmi; stála Matica slovenská a Spolok sv. Vojtecha, stála mládež, ktorá neprijala oficiálnu interpretáciu na stredných alebo univerzitných učilištiach — a historická pravda.

Ako dopadol tento zápas o Bernoláka, v ktorom aj cudzie vzdelané kruhy často nekriticky preberali tézy a interpretácie české bez toho, žeby diela Bernolákove, o ktorých písali, boli mali v rukách — a bez toho, žeby sa boli držali zásady *audiatur et altera pars*?[16]

Pokúsime sa aspoň o stručnú odpoveď a pokiaľ možno objektívnu analýzu a interpretáciu diela a významu Antona Bernoláka a jeho školy, lebo jeho vystúpením začal sa medzi Slovákmi zápas o vlastný národný život, ktorý bol víťazne skončený na poli jazykovo-kultúrnom, ale ešte aj v našej generácii nie všetci sa oslobodili od predsudkov a z politických príčin zastávajú tendencie, ktoré sú v rozpore s národnou individualitou slovenskou a jej prerogatívmi, a interpretujú nielen Bernolákov význam, ale celú slovenskú minulosť nesprávne a neobjektívne.

II.

Kultúrno-národný význam A. Bernoláka a jeho školy

Objektívny pohľad, podložený dôkladnejším štúdiom Bernolákovej doby a kultúrno-sociálneho vývoja Slovákov vedie k uzáveru, že slovenský národný život začal vlastne uvedomele sa vyvíjať zo stránky kultúrno-literárnej len od vystúpenia A. Bernoláka. A vtedy začalo aj vedomé formovanie sa Slovákov v národ. Boli zaiste prejavy literárne, kto-

16) V cudzojazyčnej literatúre pomerne objektívne analyzuje a posudzuje Bernoláka a význam jeho hnutia iba Dr. Th. J. G. Locher

ré patria do dejín slovenskej literatúry a slovenského kultúrneho dedičstva aj pred Bernolákom. Možno nájsť aj prejavy národného uvedomenia, ale konfúzne a sporadické.[17] Cieľavedomé formovanie sa slovenského ľudu v uvedomelý slovenský národ začína však až v dobe Bernolákovej a dostáva solídne ideologické a kultúrne základy v dielach a práci jeho školy a členov Slovenského učeného tovarišstva.

Bernolákovo hnutie bolo súčiastkou celkového európskeho pohybu a myslenia, a preto ak Bernolák pozeral na Slovákov ináč, ako jeho predchodcovia od J. Magina počnúc, a ak racionalistickejšie myslel a konal, to bolo do veľkej miery zásluhou osvietenských ideí doby, v ktorej žil. Svoje vlohy a prácu mohol však Bernolák usmerniť aj smerom k Prahe alebo Budapešti, ako to robili jeho evanjelickí a niektorí katolícki vrstovníci, ktorí chceli, aby Slováci splynuli buď s národom českým, buď maďarským.

Dejinná veľkosť Bernoláka spočíva v tom, že slovenský vývoj upravil na vlastné, slovenské cesty a dal mu nielen smer, ale aj solídne základy.[18] Nazostal pri volaní: Slováci, píšte po slovensky, ale sám napísal gramatiku, pravopisné pravidlá a slovník, aby Slováci vedeli, ako písať. Ideológiu slovenského národa podložil sám a príslušníci jeho školy dielami historickými (Papánek, Sklenár, Fándli) aj básnickými eposmi Jána Hollého. Novú slovenskú kultúru začalo budovať vyše 500 členov Slovenských učených tovarišstiev, z ktorých okolo sto bolo literárne činných a medzi ktorými boli aj najvyšší hodnostári cirkevní.[19]

---

v diele: **Die Nationale Differenzierung und Integrierung der Slovaken und Tschechen in Ihrem Geschichtlichen Varlauf bis 1848**, Harlem, 1931. Vyvracia najmä tézy Chaloupeckého a Hodžove, ako historicky nepodložené a často anachronistické.

17) Por. Anton Aug. Baník, **Ján Baltazár Magin a jeho politická, národná i kultúrna obrana Slovákov z roku 1728**, Sborník Literárno-vedeckého odboru SSV, Roč. III, zv. 1-2, Trnava 1936, str. 131-150.

18) Tak to videl aj J. Škultéty, keď roku 1913 napísal: "Význam Bernolákov je nie v tom, aká je vedecky jeho gramatika, ale v tom, že uzákonil písanie slovenské, vztýčil zástavu slovenskú." Cit. dielo, str. 49-50.

19) Viď Dr. Imrich Kotvan, **Bibliografia bernolákovcov**, Matica slovenská v Martine, 1957, str. 410. Kotvanova Bibliografia registruje literárne práce členov bernolákovskej literárnej školy, ktorých podľa doterajších výskumov bolo od konca 18. do polovice 19. storočia okolo 100. Kotvan uvádza aj ich životopisy a články, úvahy a knihy, ktoré sa zaoberajú Bernolákom a jeho literárnou školou v abecednom po-

Aj po 150 rokoch s obdivom prichodí pozerať na toto hnutie, ktoré dalo základ slovenskej jazykovede, slovenskej národnej ideológii, malo svojho veľkého básnika, svojich historikov, prvého slovenského romanopisca a ľudového spisovateľa, ktorý učil ľud ako hospodáriť, a prívržencov a mecenášov vo vysokých kruhoch a medzi profesormi teologických fakúlt takmer po celom Slovensku, ba aj mimo Slovenska.

Toto všetko bernolákovci začali a mnohí s úspechom na vysokú výšku priviedli, keď aj podľa Milana Hodžu "ľud slovenský bol len dav bez spájajúcej mravnej idey, duchovne ešte nepripravený prijať Bernolákovu... národnú myšlienku", a keď "už vyzývave dvíhal hlavu výbojný maďarizmus, vyvrcholivší na sneme r. 1790-91 v zákonodarné opatrenia útočné proti všetkým bytným podmienkam Slovanstva". Vo svojej konfúznej argumentácii Hodža akoby bol, pravda, zabúdal, že toto všetko iba dvíha význam Bernolákovho vystúpenia, ktorý prvé svoje dielo vydal roku 1787 (Dissertatio a Orthographia) a svoju gramatiku práve roku 1790, čiže v dobe, keď bola pre odpor voči maďarizmu najpotrebnejšia. Hodža a pred ním za posledných 180 rokov jemu podobní kritici Bernoláka priznávali, že "formulovanie slovenskej národnej myšlienky na sklonku 18. storočia vystupuje pred oči ako logická dejinná nutnosť", no stavali sa proti Bernolákovi, lebo "tvoril pojem osobitnej slovensko-národnej individuality mimo rámec národnej a osvetovej jednoty československej".[20] Bola to chyba alebo zásluha Bernolákova?

Z historickej retrospektívy iste zásluha. A význam Bernolákov nemôžu znehodnotiť ani prípadné nedostatky jeho linguistických prác, ani voľba prevážne západoeurópskych nárečí[21] za základ jeho kodifikácie slovenčiny, lebo význam Bernolákovho vystúpenia spočíva predovšetkým v tom, že:

---

riadku. V úvode, aj v cudzojazyčných poznámkach je zdôraznené, že Bibliografia si nenárokuje úplnosť a má slúžiť iba za základ k dôkladnejšiemu vedeckému výskumu Bernolákovej doby a jeho významu.

20) Citované dielo str. 69, 70 a 78.

21) E. Paulíny v **Dejinách spisovnej slovenčiny,** Bratislava 1948, o tom, či Bernolák vzal za základ trnavské nárečie alebo nie, toto: "Tvrdieva sa, že bernoláčinou sa uzákonilo ako spisovný jazyk západoslovenské trnavské nárečie. Tento náhľad neodpovedá skutočnosti." Podľa Paulínyho v bernoláčine sú aj "reminiscencie nárečia zemianskej Slanice". Str. 62-63.

1) v súlade s myšlienkovými prúdmi svojej doby zapnul Slovákov ako osobitnú národnú jednotku do súčasného vývoja a určil slovenskému životu vlastný smer;

2) svojou vlastnou prácou a prácou svojich prívržencov pripravil Slovákov včas na nápor maďarského nacionalizmu, proti ktorému bez uvedomovacieho procesu a národného povedomia, ktoré bernolákovci vyvolali k životu, Slováci by sotva boli bývali schopní účinne odporovať;

3) pripravil Slovákov vzdorovať aj tendenciám po splynutí s Čechmi, ktorých vodcovia vo svojich snoch o obnovení českého kráľovstva veľmi skoro pod vedením Riegera hľadali spoluprácu aj s Maďarmi a aj podľa Šafárika a Kollára mysleli na svoje české záujmy, ktoré v tej dobe videli v kategóriách teritoriálno-historických a nie etnicko-nacionálnych.

Bernolákovi, osobne nezaťaženému nijakými náboženskými alebo príbuzenskými pútami s Čechmi, bola otázka rečovej a národnej (aj keď užíval termín kmeňovej) osobitosti Slovákov samozrejmosťou, hoci si slovanskosť Slovákov po etnickej aj jazykovej stránke plne uvedomoval. A to už pred koncom 18. storočia, kedy politické myslenie v strednej Európe nevychádzalo ešte ani z ideí francúzskej revolúcie, ani z náhľadov Herdera a Hegela na národ a na Slovanstvo. Vychádzal z poňatia jedného slovanského "národa", rozdeleného na "kmene" a slovenčinu pokladal za "nárečie" slovanského jazyka. No poukazujúc na príklad Čechov, Rusov, Chorvátov atď., ktorí už oddávna venovali pozornosť pestovaniu svojej reči, ako to uviedol v úvode svojej knihy *Gramatica slavica,* pokladal za samozrejmosť, že aj Slováci majú ísť svojou osobitnou cestou a pestovať literatúru vo vlastnom jazyku. A v tom nesporne spočíva veľká zásluha Bernoláka, lebo len tak bolo možno Slovákov pripraviť na nápor maďarizmu a opakujúce sa pokusy zástancov rečovej a národnej jednoty s Čechmi.

Keďže celý neskorší myšlienkový vývoj šiel v duchu ponímania národov na etnicko-národnej báze, súčasným i neskorším kritikom a oponentom história nemohla dať za pravdu. A to tým menej, že protivníci Bernoláka a jeho smeru od jeho doby podnes stavali sa negatívne proti rečovej a kultúrno-národnej osobitosti Slovákov z príčin, ktoré ani historické skutočnosti, ani politicko-filozofické koncepcie

európskeho vývoja nepodopierali a neopodstatňovali. Odpor motivovaný konfesijnými rozdielmi, alebo pragmaticko-politickými náhľadmi nemohol zvíťaziť nad historickým a etnickým faktom osobitosti Slovákov, aj keď ten odpor sa viedol militantnosťou minoritnej mentality u prívržencov koncepcií československých, alebo pyšnou aroganciou u maďarónov.

Že odpor vychádzal z tejto bázy, o tom niet sporu, a treba len ľutovať, že toto viedlo nielen Milana Hodžu a jeho vrstovníkov, ale aj Jána Kollára a ináč pokojného P. J. Šafárika k posudkom Bernoláka a jeho hnutia vonkoncom neodôvodneným a anachronickým. Linguistické diela Bernolákove posudzovali nie z hľadiska doby, v ktorej boli napísané a kedy o slavistike sotva bolo počuť, ale z hľadiska doby, kedy disciplína prekonala už počiatočné nedostatky a mala za sebou celý rad priekopných prác.

Z hľadiska politicko-historického odporci Bernoláka a jeho hnutia robili podobnú chybu. Vyčítali bernolákovským koncepciám, že boli politicko-teritoriálne a konzervatívne a nie v duchu Herderovej filozofie etnicko-nacionálnej alebo dokonca v duchu ideí 20. storočia. Hodžov odpor v 20. rokoch nášho storočia preto, že Bernolák sa "pokúsil o separatizmus odštiepený od československého osvietenstva a preto sa octnul pod strechou maďarského sociálneho spiatočníctva" iste znie bizárne, ak vieme, že český patriotizmus v tej dobe bol "böhmisch" alebo pri najlepšom "böhmischmärisch", čiže politicko-teritoriálny, a keď "etnickej príbuznosti so Slovákmi v Čechách si zrejme neboli vedomí", ako to správne napísal Dr. Locher.[22]

V Bernolákovej dobe bolo logickým a historicky odôvodneným urobiť to, čo bernolákovci urobili, a to tak z hľadiska slovenského vývoja pred Bernolákom ako aj po ňom. Štúrovci, ktorí sú organickými pokračovateľmi bernolákovcov, rozvíjajúcimi slovenskú problematiku v duchu svojej doby, to plne pochopili a preto takmer všetci písali s poetickým nadšením o bernolákovcoch, najmä, pravda, o Hollom.[23].

---

22) Por. Dr. Th. J. G. Locher, cit. dielo str. 96, 101 a 200.

23) Viď mienky hlavných predstaviteľov Štúrovej generácie v knihe Dr. Š. Polakoviča, **Začiatky slovenskej národnej filozofie**, str. 9-30. Jozef M. Hurban napríklad písal: ... Anton Bernolák, učenec seme-

Vedomie o jazykovej a národnej samobytnosti Slovákov vznikalo a upevňovalo sa u väčšiny slovenského obyvateľstva ako dôsledok rekatolizačnej činnosti a za osvietenstva dostalo silný popud v zásadách osvietenských, aj v politike Jozefa II., a logicky mohlo vyústiť iba v cieľavedomom vyhlásení slovenskej národnej individuality a v normovaní spisovného jazyka, ako to urobil Bernolák.

Ideologická časť jeho kroku sa opierala o náhľady slovenských vzdelancov, ktorí už od polovice 17. storočia hľadali ideologické a historické zdôvodnenie pre slovenskú národnosť, a zároveň o tie prvky osvietenstva, ktoré zdôrazňovali starosť o sociálne a spoločenské potreby ľudu. Od úvodu ku *Cantus catholici* (1655) cez J. B. Maginovu *Apologiu* (1728) po J. Papánkovu *Historia gentis slavae* (1780), J. Sklenárovu *Vetustissimus Magnae Moravae* situs (1784) a J. Fándlyho *Compendiata historia gentis slavae* (1793) časť slovenských vzdelancov videla vo Veľkej Morave prvé slovenské kráľovstvo a vo Svätoplukovi najmocnejšieho slovenského kráľa a vo sv. Cyrilovi a Metodovi apoštolov, ktorí priniesli Slovákom kresťanstvo.

Táto veľkomoravská tradícia bola bernolákovcami vzatá za historický základ a slovakizovaná, takže ideológia bernolákovská mala historický podklad, ideovú náplň a budovala na historickom práve, pričom idea cyrilometodejská a slovanská zohrali renesančnú a buditeľskú funkciu. Anton Bernolák svojou činnosťou a jeho škola zavŕšili jedno vývojové štádium Slovákov a začali novú epochu, v ktorej pokračovali štúrovci. Tak to dnes formulujú aj tí z nášho pokolenia, ktorí musia aplikovať na slovenskú minulosť kritériá marxistické.[24]

A na minulosť nadviazal Bernolák aj pri jazykovej ko-

---

niska prešporského, o ktorom neznámi mysleli, že je 70-ročný, bachanty obklopený, prachom starých biblioték zapadlý starec, a známi i neznámi, starí i mladí menovali svojím otcom, vodcom, náčelníkom literárnym, povolaným za vysloviteľa ich vlastných myšlienok. Slovenskje Pohľadi, 1847, II, str. 25. O slovenskom národnom vývoji viď knihu pisateľa, **Náš boj o samostatnosť Slovenska**, Cleveland, 1958.

24) Por. Prof. E. Paulíny, **Čeština a jej význam pri rozvoji slovenského spisovného jazyka a našej národnej kultúry** v sborníku **O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov**, Bratislava, 1956, str. 113-15. Tiež A. Mráz, **Dejiny slovenskej literatúry**, Bratislava, 1948 a J. Tibenský v úvode ku Kotvanovej Bibliografii bernolákovcov.

difikácii, ktorú oprel o úzus, aký sa už od druhej polovice 17. storočia tvoril v trnavskom katolíckom centre, ale ním kodifikovaný slovenský jazyk zároveň obsahoval aj prvky iných slovenských nárečí, najmä oravských, ako na to poukážeme ďalej.

Na druhej strane vedomie o národnej jednote československej sa opieralo predovšetkým o "legendu, ktorá sa neskôr zmenila v pevné presvedčenie, že reformácia na Slovensku súvisí priamo s husitským hnutím", a do veľkej miery o českých prisťahovalcov na Slovensko po Bielej Hore.[25] Používanie češtiny na Slovensku bolo tiež jedným z argumentov, hoci čeština sa nedostala na Slovensko preto, žeby bolo jestvovalo nejaké cítenie československej jednoty, ktorého v 16. storočí rozhodne nebolo, ale z príčin celkom iných, ako uvidíme nižšie. Čeština sa užívala v stredoveku načas aj v Poľsku a v administratíve celého Uhorska.

V celku teda myšlienka československej národnej jednoty ani v dobe Bernolákovej, ani neskôr, nemala solídnych základov, kým bernolákovské hnutie ich nesporne malo v dejinách Slovákov, v povedomí vzdelancov a v celkovom zmýšľaní doby. A preto nakoniec aj muselo zvíťaziť.

Literárno-jazykovedné dielo A. Bernoláka a jeho školy

Ako pri posudzovaní celkového významu A. Bernoláka v slovenskom národnom živote, tak aj pri jazykovedných prácach a ich vplyve na rozvoj slovenského literárneho života posudky a mienky o ich vedeckej hodnote a literárnom význame prešli škálou zmien. Šafárik, Dobrovský, Jaroslav Vlček a s nimi aj cudzí slavisti za posledných 150 rokov písali niekedy zdržanlivo, niekedy zhora o jazykovedných prácach A. Bernoláka a literárnych dielach jeho školy. V Štúrovej generácii "zavadil do neho horno-oravský jeho krajan Hattala", ako píše Škultéty, ale "Hattala príkro súdeval o všetkých slavistoch". No "súčasníci, starší tak ako mladší, pokladali Bernoláka za svojho majstra a vodcu, po smrti Ján Hollý veľkolepe ospieval ho a štúrovci, ešte o jedno pokolenie mladší i od Hollého, požehnávali jeho pamiatku", napísal Jozef Škultéty roku 1913 k stému výročiu Bernolákovej smrti.[26]

---

25) Viď E. Paulíny, cit. d. str. 66 a Dr. Th. Locher, cit. d. str. 67

26) Citované dielo str 48.

Jaroslav Vlček vyčítal Bernolákovi, že "konzervatizmus hľadí i z jeho úplnej náuky novej spisovnej slovenčiny" a že "ako etymológ nebol zo šťastných".[27] Hattala vyčítal, že Bernolák "i jazyk i pravopis pre Slovákov tak upravil, že v nich ani stopy filologickej kritiky, ktorú stále na jazyku mal, skutočne nebadať'". Šafárik hromžil pre fonetický[28] pravopis. Milan Hodža písal negatívne odvolávajúc sa na Hattalove "pochyby o vedeckej dostatočnosti" Bernolákových diel, ktoré "náležali dejinám zanedlho po ich vzniku", lebo "neobstála skúšku praxi ani jeho mluvnica sama o sebe a vedľa nesúladu mluvnice so skutočne podstatnými osnovami jazyka, nežičili Bernolákovi ani podmienky psychologické".[29]

Ernest Denis, ktorý v celku priaznivo písal o Slovákoch, pokiaľ sa niečo neprotivilo snahám po národnej jednote s Čechmi, akoby bol zhrnul všetko, čo nepriaznivo pred ním napísali českí alebo česko-slovensky orientovaní slovenskí protivníci Bernoláka. A. Bernolák nebol podľa neho "ni un écrivain ni un savant" — ani spisovateľ, ani vedecký pracovník a chybovala mu jasnosť názorov a rozhodnosť vodcu. Ba Denis opakoval aj obvinenia, že Bernolák zostavil svoj slovník "afin que le magyar se répandit le plus possible à travers la Slovaquie" (aby sa maďarčina čím ľahšie rozšírila po Slovensku) a končí svoju kritiku poukazom na Šafárika, ktorý mal povedať, že Bernolákove diela neboli hodné ani papieru, na ktorých boli tlačené, a že "l'école de Bernolak ne poussa jamais de racines profondes et elle fut vitel oubliée".[30]

Keďže Denis bol profesorom na Sorbone a jeho dielo bolo dlho jedinou cudzojazyčnou knihou o Slovákoch, ozvenu týchto názorov nachádzame ešte aj dnes u cudzích slavistov. Zo štyroch známych diel v angličtine, ktoré sa zaoberajú Slovenskom buď v súvislosti so slovenskými štúdiami alebo s pomerom Čechov a Slovákov, len jedno priznáva, že Bernolák bol "learned Slovak philologist". Iné prevzali názor, že jeho knihy neboli "elaborated linguistically" a vo všet-

---

27) Viď **Dejiny literatúry slovenskej,** str. 34.

28) E. Pauliny píše, že Bernolákov pravopis bol fonologický a nie fonetický a že bol vzorom Štúrovmu pravopisu. Cit. d. str. 63.

29) Citované dielo str. 76.

30) Viď Ernest Denis, **La Question d'Autriche — Les Slovaques,** Paris, 1917, str. 151, 152, 153.

kých je vyzdvihnuté, že jeho hnutie netrvalo dlho, alebo že "about the only followers Bernolák had were Catholic writers, and even among them the vogue for his grammar and dictionary soon died out" (jedinými nasledovníkmi jeho boli katolícki spisovatelia a aj medzi tými záujem o jeho gramatiku a slovník skoro prestal).[31]

Zaujímavým je však fakt, že aj Vlček, aj Denis priznávajú, že kodifikoval reč, ktorá sa už predtým u Slovákov vyvíjala a Bernolákov *Slowár* podľa Vlčka "ostáva jedným z najdôležitejších prameňov linguistiky slovenskej".

Jozef Škultéty sa podrobne zaoberal výčitkami vedeckých nedostatkov Bernolákových vedeckých diel a jeho poznámku, že o slovníku jeho "príkro súdil, kto ho ani nevidel" možno vzťahovať tak na prof. Denisa, ako aj na iných cudzích slavistov. Vo všeobecnosti platí, čo Škultéty napísal roku 1913: "... nejedna výčitka Bernolákovi urobila sa tak, akoby on bol žil aspoň v polovici 19. storočia. Za jeho doby mluvnice vôbec boli ešte celkom v jarme latinskej gramatiky. Prvý pokrok u Slovanov prišiel s Dobrovským; ale Dobrovského prvé sústavné dielo (Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache) vyšlo až roku 1809, keď Bernolák mal už len tri roky do smrti. Slovanské jazykové štúdiá rozvili sa na základe zrovnávacieho indo-europejského jazykospytu, a keď Bernolák zavŕšil svoje gramatické práce a vydal slovenskú gramatiku, zakladateľ zrovnávacieho indo-europejského jazykospytu Franz Bopp nebol sa ešte ani narodil, a hlavný vzdelávateľ zrovnávacej mluvnice slovanských jazykov, Miklosich, prišiel na svet až po Bernolákovej smrti."[32]

Za takéhoto stavu slovanskej jazykovedy iste by bolo nereálnym čakať, aby Bernolákove linguistické práce, ku ktorým okrem spomenutej už *Dissertatio*, *Orthographia*, *Grammatica slavica* a *Slowár*, patrí aj *Etymologia vocum slavicarum* (1791) mali vedeckú úroveň doby Šafárikovej, Hattalovej, Vlčkovej alebo Hodžovej. Od Škultétyho až po súčasných linguistov mienky sa zhodujú v tom, že Bernolák svoju *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum* "vy-

31) Por. J. M. Kirschbaum, **Misconception of American Slavists about Slovak Literature,** Slovakia, Vol. XI, 1961.

32) Citované dielo str. 50.

dal po dôkladnej teoretickej príprave" a že pri diele *Grammatica slavica* vzorom mu mohla byť Doležalova gramatika, ale ako z úvodu a z poznámok vysvitá, Bernolák preštudoval aj mnoho iných prameňov. E. Paulíny rezolútne píše, že "bernoláčina bola dobre vypracovaným spisovným jazykom, ktorý sa u katolíckych Slovákov užíval vyše pol storočia, oficiálne vlastne až do r. 1851, keď dochádza k spisovnému zjednoteniu." A Jungman o Bernolákovom Slowáre napísal: "Pro skaumatele slowenského jazyka dobrá pomucka".[33]

A tak súdia aj literárni kritici, z ktorých A. Mráz roku 1948 napísal: "Na základe rozsiahleho odborného štúdia a so zreteľom na potreby normovania spisovnej slovenčiny Anton Bernolák vydáva r. 1787 svoje knihy *Dissertatio* a *Ortographia*" a je preňho "reprezentatívny typ slovenského osvietenského učenca a ideológa, ktorý chcel a vedel teóriu uvádzať do života".[34] Milan Pišút, ktorý donedávna stál na opačnej strane ako hnutie Bernolákovo, píše o *Slowári,* že "pri daných prostriedkoch bol príkladom nesmiernej húževnatosti a lásky k materčine... *Slowár* napomohol významné dielo Jána Hollého, bol dôležitým predpokladom samostatnej slovenskej literatúry a národného vývinu."[35]

Z hľadiska nášho kultúrneho a národného vývoja váha a význam Bernolákových diel neleží však primárne v ich jazykovej hodnote. Ich hlavný význam spočíva v kultúrnom a národnom pohybe, ktorý vyvolali k životu, a ten bol nesporne medzníkom v našom národnom vývoji v celku, a v jazykovo-literárnom vývoji zvlášť. O tomto, ako sme videli, mienky sa rozchádzali za posledných 180 rokov, no v poslednej analýze nikto nemohol poprieť veľký zásah Bernoláka do slovenského národného života. Prekvapuje len, že ešte aj v rokoch tridsiatych osobnosti ako Daniel Rapant,

---

33) Cit. d. str. 64 a Jungmann, **Historie literatúry české,** 1825, str. 510.

34) Porovnaj **Dejiny slovenskej literatúry,** str. 108.

35) Por. **Literatúra národného obrodenia,** Bratislava, 1960, str. 48. **Slowár** vyšiel v 6 zväzkoch 12 rokov po smrti Bernolákovej (1825—1827) zásluhou významného člena Bernolákovej školy, kanonika Juraja Palkoviča, ktorý preložil do bernoláčtiny aj Písmo sväté, a za pomoci kardinála Rudnaya, známeho výrokom "Slavus sum" a tiež autora slovenských aj latinských spisov. Či Bernolák napísal úvod k Slowáru sám, alebo nie, zostáva nevyriešenou otázkou, no obviňovali preň z maďarónstva Bernoláka.

nepochopili alebo nechceli priznať, že Bernolákova kodifikácia a celá jeho činnosť znamenala novú epochu v slovenskom živote. Pre Rapanta "Bernolák celým takmer svojím založením... väzí v minulosti, jeho tvár je obrátená viac k storočiu XVIII. než k storočiu XIX.... jeho kodifikácia rečová má... za účel stanoviť pravidlá spisovnej reči slovenskej, aby do nej mohli byť preložené knihy sväté, v nej vydávané piesne a modlitby pre ľud a snáď napísané aj knihy pre jeho iné náboženské a svetské potreby..."[36]

V skutočnosti, ako Bernolák sám v polemike s J. I. Bajzom naznačil, cieľom jeho filologického diela nebola len snaha v duchu osvietenstva pozdvihnúť slovenský ľud a poskytnúť šlabikáre pre obecné školy, ale mal na mysli položiť aj základ pre umeleckú literatúru vyššieho štýlu a pre literatúru všestranne vyvinutú, čoho aj dosiahol. Lebo bernoláčina sa neužívala len pre náboženské potreby. "Vychádzali v nej, pravdaže, aj náboženské spisy — ako píše Paulíny —, ale neboli to už spisy polemické, lež poučné; okrem toho bola tu náboženská poézia a teologické spisy. Avšak ťažisko bernoláčiny spočívalo v hodnotnej ľudovýchovnej spisbe a v poézii."[37]

J. Vlček, proti ktorého podceňovaniu katolíckych spisovateľov sa tak vehementne obrátili F. R. Osvald a jeho skupina v osemdesiatych rokoch 19. storočia, povedal to ešte výrečnejšie.

"Posledných pätnásť rokov veku osemnásteho a počiatok devätnásteho storočia je pre našich k národu sa priznávajúcich katolíkov doba epochálna. Mnohými smermi veľadila sa literatúra bernolákovská: mala teologických spisovateľov učených i populárnych, mala linguistov a slovnikárov, prekladateľov i vydavateľov stariny, šťastných spisovateľov ľudových i štedrých podporovateľov." Čo ešte chýbalo, aby táto literatúra neostala "bez poetickej rosy", bol básnik. "V dvanástej hodine prišiel obrat. Obrat doniesol Ján Hollý... slovenský Vergilius, ktorého môžme smelo nazvať otcom slovenskej literatúry a ktorý prejavil vo svojich básňach (epických) veľké vlohy a nadšenie..."[38]

---

36) Por. Daniel Rapant, **Maďarónstvo Bernolákovo**, str. 22.

37) **Dejiny spisovnej slovenčiny**, str. 64.

38) Viď **Dejiny literatúry slovenskej**, str. 39, a **Medzi Váhom a Vltavou**, str. 21. Vlček ešte aj počas Č-SR, kedy placho obhajoval ná-

Bernolák z jazykovej stránky nesporne zavŕšil jedno obdobie, ktoré u slovenských katolíkov začalo už v 17. ak nie 16. storočí a sporadicky bolo podporované aj miestnymi evanjelikmi[39], ale jeho veľký význam spočíva v tom, že súčasne nielen v jazykovom ohľade, ale v celonárodnom rozvoji znamená začiatok epochy novej, ako sa to v slovenskej vede, v rozmanitých síce formuláciách, ale v zásade jednotne uznáva.

Sám Ľudovít Štúr vydal svedectvo o tom, keď r. 1845 písal: "K mišljenke tejto, k vizdvihnuťju slovenčini za reč spisovnú a tak samostatnjemu životu slovenskjemu ťali a razili cestu znamenití náš Bernolák a jeho nasledovňíci: výborní Fándli, úprimní Ottmayer, vznešení, ňeunavňe pracovití a obetaví Hamuljak, a naposledok ten, čo zo všetkích nás najlepšie prežiu starí, dávno zahaslí vek náš a terajšie naše časi, náš spevní, hlboko dojímaví Hollí: ím náleží tá uťešená zásluha, že nás na samích seba pozorními urobili a o samotvornom živote slovenskom pomisleli i na ňom s celou vrúcnosťou pracovať začali."[40]

Neskôr, ako sme videli, Škultéty písal, že "i Štúr bol možný iba po Bernolákovi", a zhodujú sa v tom dnes aj všetci takzvaní marxistickí literárni historici a jazykovedci.[41]

Bernolákov zásah do spisovného jazyka Slovákov ukáže sa ako nadmieru významný dejinný čin, najmä ak uvážime chaos, aký v otázkach jazykových, a tým aj v otázke národnej a kultúrnej orientácie, na Slovensku do jeho vystúpenia vládol. Slovenskí vzdelanci nepísali len češtinou, biblickou alebo poslovenčenou a jezuitskou slovenčinou (od rekatolizácie), ale okrem latiny aj maďarčinou a v rozličných nárečiach, lebo pre slovenčinu nebolo pevnej normy a čeština sa po určitej stagnácii tak prudko začal vyvíjať, že slovenskí

---

rodnú jednotu Čechov a Slovákov, napísal: "Bernolákov význam sa rovná Vukovmu významu v literatúre srbskej." A Ján Hollý zostal preňho "časove prvým slovenským básnikom ... Bol to akoby škovránok zvestujúci slovenskej poézii jar. Jeho poézia zanechala Slovensku prevzácne dedičstvo ..." Tamže.

39) V tejto súvislosti sa spomínajú hlavne mená: Vavrinec Benedicti z Nodožier, Daniel Sinapius Horčička, Tobiáš Masnicius a J. Simonides. Por. E. Paulíny, **O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov**, str. 113-114.

40) Viď **Orol Tatranski**, Hlas k rodákom, č. 7, str. 51, 1845.

41) Por. cit. d. Tibenského, Kotvana, Mráza, Pišúta a Paulínyho.

evanjelici nestačili držať s ňou krok a stávala sa im často ťažko zrozumiteľnou, ako máme na to viac dôkazov. Medzitým na Slovensku začalo sa u slovenských katolíkov zosilňovať národné uvedomenie, podporované aj novými myšlienkovými prúdmi západnej Európy, stupňovalo sa vedomie kmeňovej (národnej) odlišnosti od Čechov a iných Slovanov tak z jazykovej ako aj historickej stránky, a do Uhorska, ktorého súčiastkou bolo Slovensko, prenikali politické a filozofické prúdy, ktoré menili spoločenskú štruktúru, náhľady na práva jednotlivca, na pochop národa a funkciu jeho reči. Skutočnosť, že v tejto dobe "znamenití náš Bernolák a jeho nasledovníci k vizdvihnutiu slovenčiny za reč spisovnú a tak k samostatnjemu životu slovenskjemu ťali a razili cestu", aby sme použili slov Štúra, urobila z jeho kroku historický prielom, počiatok nového vývinu v literárnom i celonárodnom živote Slovákov ako osobitného národa.

Obvinenia zo separatizmu a nenávisti voči "českému kacírstvu", ktoré prevzal aj prof. Denis, v tejto dejinnej retrospektíve vyzerajú vonkoncom nesprávnymi a neodôvodnenými. Lebo koncom 18. storočia bolo na Slovensku, ako sme už na to poukázali, nielen vedomie národnej osobitnosti u väčšiny Slovákov, ale vyše 150 rokov aj slovenská reč bola užívaná v knihách i v osobnom styku, čo zaznamenáva aj sám prof. Denis[42] aj iní slavisti. Na druhej strane, v dobe Bernolákovej Česko bolo už rekatolizované. Preto, aj keď sa súčasní predstavitelia slovenských evanjelikov húževnate bránili Bernolákovej reformy a kodifikácií a hoci si na pomoc zverbovali aj Čechov, a zvrátiť vývoj sa pokúšal aj Kollár a čiastočne aj Šafárik, nemohli vyhrať oni, ale vyhrala myšlienka spisovnej slovenčiny a samostatného slovenského života. Vyhral Bernolák. Lebo taká bola zákonitosť slovenského národného vývoja.

V tejto súvislosti by sa žiadalo aspoň krátko dotknúť sa otázky, prečo Slováci až koncom 18. storočia urobili tento

---

42) "De la fin du XVIIe siecle, les livres qui paraissent en Slovaquie, bien qu'ils soient le plus souvent immités ou directement inspirés du tschèque, trahissent visiblement la pénétration des influences locales. Ces tendances séparatistes, d'abord involontaires, furent ensuite encouragées par le clergé catholique que ne cessaient de tourmenter le souvenir de l'hérésie hussite et la crainte de l'Unité des Frères." Cit. d. str. 151.

krok, ba slovenskí evanjelici až v druhej polovici 19. storočia, a prečo vôbec čeština prenikla na Slovensko. Ako pri celej našej kultúrnej a politickej minulosti, nájdeme totiž aj pri tejto otázke celý rad protirečiacich si interpretácií.

Ako sa to stalo, že Bernolák "bol vyznačený k tomu, aby Češku zahnal, svoju matku Slovenku skriesil a na vlastné za panovnicu miesto usadil..." "Ako reč česká sa na čírej slovenčiny miesto vkradla", aby sme použili slov Jána Hollého.

Českí a československy orientovaní jazykovedci vychádzali v tejto otázke z tézy národnej a jazykovej jednoty Čechov a Slovákov, hoci nebolo preto historických dôvodov a z linguistickej stránky budovali na dohadoch jazykovedou nepodopretých. Od Benediktiho z Nedožier v 16. storočí až po Bernoláka máme množstvo dokladov, že na Slovensku bolo vedomie rečovej osobitnosti, aj kmeňovej a národnej odlišnosti. A toto vedomie rástlo úmerne s európskym vývojom a zmenou názorov na štátne zriadenie a funkciu jednotlivých vrstiev v ňom. Tézu československej národnej a jazykovej jednoty odmietli preto slovenskí katolícki vzdelanci, ako sa objavila, a aj na dnešnom, z Prahy spravovanom Slovensku, sa dôsledne odmieta.

Slovensky orientovaní jazykovedci a literárni historici hľadali príčinu v momentoch politicko-administratívneho, mocenského a kultúrneho charakteru. Najprijateľnejšou sa dlho zdala téza, že čeština bola importom tej istej funkcie ako latinčina, ktorú tézu zastával neskôr aj Štúr, alebo že bola prenesená na Slovensko za obdobia spoločných panovníkov v Čechách aj v Uhorsku českými pisármi, zamestnanými v kráľovskej a neskôr aj v mestskej administratíve.[43] Husitstvo a reformácie potom prenikanie češtiny upevnili a u evanjelickej časti Slovákov dostala najprv tú funkciu, akú mala latina u katolíkov, a neskôr sa stala ich spisovnou rečou aj v sekulárnych spisoch, kým v tej istej dobe zásluhou rekatolizácie slovenčina sa stala spisovnou rečou slovenských katolíkov, pravda, češtinou silne ovplyvňovaná až do vystúpenia Bernoláka.

---

43) Prvú tézu rozvinul naposledy L. Novák v Slov. pohľadoch (aj v separáte) r. 1938 v štúdii **Čeština na Slovensku a vznik spisovnej slovenčiny.** Druhú tézu rozvinul István Kniesza, **Stredoveké české listiny,** Budapešt 1952, str. 141.

K týmto tézam najnovšie pribudla nová, zatiaľ neprepracovaná téza o veľkomoravskej národnosti a kultúrno-náboženskom centre v Olomouci, z ktorého na západné Slovensko prenikala čeština ako na územie, ktoré malo historickú a jazykovú súvislosť s Moravou.[44]

Akú funkciu v slovenskom jazykovom a kultúrno-národnom vývine čeština zahrala, v tom sa zaiste mienky nezhodnú, a aj dnešní "marxistickí" jazykovedci v tejto otázke sa boja povedať, že to bola funkcia, ak nie prv, tak od 17. storočia, bezpochyby retardačná. Boje o spisovný jazyk, o otázku národnej osobitosti slovenskej, ktoré po roku 1918 mali na strane prívržencov československej národnej a jazykovej jednoty aj celý štátny aparát, zdržiavali slovenský kultúrny a celonárodný vývoj. Zdržiavali ho po celú dobu od vystúpenia A. Bernoláka v osemdesiatych rokoch 18. storočia, ale najmä v posledných 40. rokoch, kedy prívrženci československej národnej a jazykovej jednoty priznali porážku v otázke jazykovej a kultúrno-národnej osobitosti, ale nedomysleli ešte problém v otázkach samostatnosti politickej, bez ktorej slovenský život ani v jazykových, ani literárnych a celokultúrnych otázkach sa nemôže nehatene vyvíjať.

Záverom k tejto časti retrospektívneho pohľadu na význam Bernoláka nebude preto azda nič charakteristickejšie, ako keď odcitujeme oficiálny pohľad súčasných literárnych historikov na Slovensku, ktorí hovoria:

"Bernolákovské hnutie splnilo svoje poslanie tým, že sa pokúsilo uzákoniť spisovnú slovenčinu, že položilo základ, na ktorom sa mohla rozvíjať národná literatúra, že prebudilo u mnohých národné povedomie a vôľu pracovať pre vzdelanie ľudu. Okrem toho mladí bernolákovci podnetne pôsobili i na kultúrno-organizačnú činnosť slovenských evanjelikov... ktorých síce nezískali pre slovenčinu, ale ich nepriamo povzbudili k horlivej literárnej práci v češtine."[45]

Záver

Za posledných 180 rokov takmer všetko, čo sme tu v retrospektívnom pohľade na Bernoláka a jeho význam

---

44) Por. **Most, roč. 7, str. 61-77, štúdiu J. M. Kirschbauma, Etnická a jazyková samobytnosť Slovákov v tézach súčasných literátov na Slovensku.**

45) **Viď Literatúra národného obrodenia,** str. 39.

zhrnuli, bolo v podstate jasné v každom slovenskom pokolení, a vždy sa našli aj slovenskí vzdelanci, ktorí tomu dali výraz.[46]

Bibliografia o bernolákovcoch obsahuje 350 strán a zďaleka nie je úplná. O samom Bernolákovi písalo vyše 200 autorov v deviatich jazykoch a medzi nimi aj najvýznamnejší jazykovedci cudzí a domáci. Pritom všetkom Bernolákove diela nemožno ani zďaleka pokladať ešte za linguisticky preskúmané a zhodnotené a pokiaľ ide o celé bernolákovské hnutie, nemožno nesúhlasiť s Tibenského úvodom ku Kotvanovej *Bibliografii*, vydanej r. 1957, v ktorom sa hovorí: "...niet pochybnosti o tom, že bernoláčtina a bernolákovské hnutie zohralo veľmi významnú úlohu v slovenskom národnom vývoji. Ich význam ešte ani zďaleka nie je však osvetlený. Vydanie bibliografie bernolákovcov preto treba vítať ako prvý krok k zvládnutiu tejto dôležitej vedeckej úlohy."[47]

Ak prijmeme názor, že "škola Štúrova je najmladším konárom školy Bernolákovej"[48], tak môžme povedať, že s istým druhom neobernolakizmu sa stretávame v každom slovenskom pokolení, či už formálne, ako u Osvalda a jeho družiny, ku ktorej pôvodne patril aj Jozef Gregor-Tajovský, alebo neskôr v našom pokolení, keď sa Slovenská katolícka akadémia zakladala s myšlienkou na bernolákovské Slovenské učené tovaryšstvo.

Ak všeobecne do vedomia národa nepreniklo to, že Bernolák a jeho hnutie zachránili Slovákov pred asimiláciou, určili smer nášmu národnému vývoju a dali základy slovenskej národnej literatúre a kultúre a Štúr iba pokračoval, a preto v národnej galérii má ísť za Bernolákom, tomu je na vine niekoľko skutočností. Nie na poslednom mieste aj to, že slovenskí katolíci v záujme upevňovania národnej jednoty a znášanlivosti stavali pomník Štúrovi a zdôrazňovali v ná-

46) V jazyku anglickom viď Peter P. Yourchak, **The Slovaks**, Whiting, Ind., 1947, Francis Hrušovský, **This is Slovakia**, Scranton, Pa., 1953, J. M. Kirschbaum, **Slovakia — Nation at the Crossroads of Central Europe**, New York, 1960, G. Oddo, **Slovakia and its People** New York, 1960, J. M. Kirschbaum, **Ľudovít Štúr and His Place in the Slavic World**, Cleveland-Winnipeg, 1958, **Slovak Studies I**, Slovak Institute, Rome, 1961.

47) Citované dielo, str. 9.

48) E. Pauliny, **Dejiny spisovnej slovenčiny**, str. 80.

rodnom zápase jeho význam viac ako význam Bernoláka a jeho hnutia. Kult Štúrov napomáhalo, pravda, aj to, že naše pokolenie hovorilo slovenčinou Štúrom reformovanou a že sme dožívali nacionalizmus 19. storočia, ktorému dal základ Bernolák, Bajza, Fádly a Hollý, ale v novodobej forme transplantoval ho na Slovensko Štúr. Na druhej strane, za posledných 40 rokov v školách, v literárnych i denných časopisoch a v dejinách slovenskej literatúry a jazyka podnikalo sa všetko, aby sa význam Bernoláka a znalosť jeho osoby zatisla do pozadia, do prítmia pochybností a podozrení — a do zabudnutia. Devízou doby bolo, že slovenskí katolíci nič alebo málo v národnom živote vykonali a taký náhľad sa zámerne vpašovával aj do kníh cudzojazyčných autorov, ktorí v zásade boli Slovákom naklonení.[49]

Toto bolo možné nielen preto, že politická a hospodárska moc nad Slovenskom bola v českých rukách a že českí politici aj vedeckí pracovníci snažili sa zvrátiť vyše 100 rokov slovenského vývoja a upraviť ho do českých korýt. Na vine bolo najmä to, že Bernolákovi sa nepodarilo získať pre ideu slovenskej národnej osobitnosti evanjelikov na Slovensku v rokoch osemdesiatych 18. storočia, ba niektorých ani v dobe Štúrovej, ani v pokolení našom. V 18. storočí reagovali na Bernolákov krok ešte silnejším primknutím sa k češtine a proti ideológii slovenskej národnej samobytnosti začali stavať umele vykonštruovanú ideu československej jednoty rečovej i národnej. A hoci sa zdalo, že krok štúrovcov to zmenil, od začiatku tohto storočia sa ukázalo a po roku 1918 zjavne prejavilo, že mnohí sa vracali k národnej a jazykovej jednote s Čechmi. Rozdiel bol len v tom, že v 18. a 19. storočí chceli predstavitelia slovenských evanjelikov český jazyk slovenčiť (Palkovič, Tablic, Kollár, Šafárik), kým v našej generácii podporovali snahy prispôsobiť spisovnú slovenčinu češtine, tú slovenčinu, v ktorej štúrovská i poštúrovská generácia vytvorila toľko krásnej literatúry. V jed-

49) Náhľad, že slovenskí evanjelici a nie katolíci boli v slovenskom kultúrnom živote aktívnejší prevzali aj cudzí slavisti ináč Slovákom nie a priori nepriaznivo naklonení, ako: Dr. A. Fischel, **Der Panslavismus bis zum Weltkrieg**, 1917, Hans Kohn, **Pan-Slavism**, Its History and Ideology, Notre Dame Univ. Press, 1953, R. A. Kann, **The Multinational Empire**, Columbia Univ. Press, 1950, Seton-Watson, Ernest Denis, S. H. Thomson atď.

nom i druhom prípade Bernolák a jeho hnutie nemohli nájsť ani uznanie, ani oporu. Nehovoriac o objektívnom hodnotení jeho významu a diela.

K Bernolákovi sa preto bude treba vracať, lebo mnoho sa zameškalo. Aj keď to znie azda bizárne a nemiestne, kvôli pravde sa žiada povedať, že prehľad najnovšej literatúry naznačuje, že takzvaní marxistickí literárni historici a jazykovedci dôkladnejšie a pozitívnejšie zhodnocujú význam Bernoláka a jeho školy, ako to robili niektorí príslušníci pokolení, ktoré sa hlásili k svetonáhľadu kresťanskému a demokratickému.

Cieľom tejto spomienkovej úvahy z príležitosti 200 rokov od narodenia a 150 rokov od smrti tohto významného Slováka nie je nič iného ako dať *suum cuique*. V úprimnej snahe po objektívnosti išlo nám o pokus nanovo zhodnotiť význam Bernoláka a jeho školy v slovenskom národnom vývoji a zaradiť ho v slovenských kultúrnych dejinách na miesto, ktoré mu právom patrí.[50]

---

50) Význam Ľ. Štúra a P. J. Šafárika pisateľ zhodnotil v anglických štúdiách **L. Štúr and His Place in the Slavic World**, a **P. J. Šafárik and His Contribution to Slavic Studies**, a Štúra aj v štúdii uverejnenej v **Moste**, roč. VII., str. 7 a v knihe **Náš boj o samostatnosť Slovenska**, Slovenský ústav v Clevelande, 1958.

ZA INŠPIRÁCIOU

Ján Doránsky

K vode pôjdem — hovorím si —
v sebe zavretý,
mlčať, dumať, peru hľadať
milé námety.

To, čo uzriem zvonka, zdnuky
srdcom, očami,
hoci všetku krásu sveta
z dlane podá mi,

bude zdrojom inšpiračným
ak ma očarí,
bude z básne dobrá báseň,
ak sa podarí.

Lac Labelle, august 1962

Z LITERÁRNYCH JED-IÁD

I.

Z neúcty k Parnasu i plebejskému svetu,
podkutý v abecede hrám sa na poetu;
keď verše čítam som až bez seba,
že vlastné to vám dodať netreba.

II.

Objektívny aj cudzie perie chváli:
vše čítavam, čo iní napísali
a obdivujem — nadosobný znateľ —
smelosť, akú mal istý nakladateľ.

III.

Pre národ, ľudstvo, do trezorov ducha,
aby svet krásy nebol jak púšť suchá
tvorí a sníva, že rad za radom
raz všetko vydá — vlastným nákladom.

IV.

Či sa čo páči, je len vec vkusu,
poet má slúžiť umeniu z musu;
komu sa iných dóza zdá byť tuhá,
nech ako ja si vlastné verše strúha.

V.

Slovenská tvorba bohatá je, vravná,
reč kvetnatá i gramaticky správna;
škoda, že jej niet — slúcham kde-kade —
na dosah más — i v dobrom preklade.

VI.

Knihy, knižky, knižôčky, knižuliatka
v anjelskej reči, čo učila matka;
dosť ich je múdrych i krásnych veľa
na osoh ľudu — bez čitateľa.

VII.

Základina v USA s menom Bernoláka,
v Argentíne iná s menom Matice,
kohosi kdesi tretiu stvoriť láka
a štvrtú pre tri zháňať tisíce.

VIII.

Nechváľ sa prácou takou i hentou,
Mostu som poslal päť abonentov,
ak sa mi k činu chuť zasa vráti
aj takého im pošlem, čo platí.

Montreál, 1962 *—jed—*

OD FYZIKY A TECHNIKY K BOHU

Prof. Dr. Anton Hlinka

Bezpochybným faktom našich dňov je prenikavá technická revolúcia[1], ktorá dáva pociťovať svoje výboje na každom úseku ľudského života. Úlohou vedy ducha — filozofie — je nielen stavať hrádze a hranice týmto náruživým prepadom prírodných vied a ich dcéram — technika a industria —, ale ich aj vnútorne zvládnuť, čo dosiahne svedomitým výskumom ich metódy, predpokladov, výsledkov, postojov a nárokov, a konečne ich zaradením do systému vied. Takto sa zažehná z jednej strany anarchia prírodnej vedy a z druhej strany sa zľahčí samým prírodovedcom cesta k oslobodeniu sa od pút, ktoré im prírodná veda ukázala. Fyzik nahliadne do rozličností metód a urobí svoje vlastné výsledky východiskom plodného filozofovania. Jedným z plodov by mohlo byť, a je aj tvrdenie, ktoré sme uviedli ako problém a tézu tohto článku. Privádza nás k tomu nielen nejaká teoretická špekulácia, ale aj istá zpráva, ktorá prekvapila západný, ale nadovšetko východný—ateistický svet. V podstate ide o toto.[2] Rusko stojí pred druhou revolúciou, ktorej majstrami sú tento raz nie najnižšie triedy, proletariát, ale naopak, najvyššie sociálne triedy: fyzici, vedci, vynálezci atď.; čo je však najpozoruhodnejšie, je skutočnosť, že ide o zástancov tej vedy, na ktorej spočíva — tak sa aspoň nazdávali "klasickí" komunisti — celý materialistický systém: fyzika, biológia, skrátka prírodná veda. Títo vedci, ktorí majú najväčšie nábehy do posledných možností skúmať základy viditeľného bytia, prichádzajú k takým záverom, ktoré pre ich "novosť", prekvapujúcu smelosť a železnú nevyhnutnosť vybuchli ako revolúcia celkom zvláštneho druhu — ale tým nebezpečnejšia — v Sovietskom Rusku a ničia doktrinálne základy, na ktorých je vybudovaný mocenský komunizmus. Prírodovedci komunistického Ruska spoznávajú úžasný a všetok ľudský rozum prevyšu-

---

1) V nespornom slova zmysle. "Revolúcia" a (technicky) "pokrok" sú dva pojmy, ktoré si protirečia.

2) Zprávu preberáme z New Times v "Salzburger Nachrichten", Samstag, 10. februára 1962, str. 1.

júci poriadok, ktorého vysvetlenie klásť do hmoty, ktorá je ním "formulovaná", zdá sa im niečím takým absurdným, že neváhajú ani pod ťarchou veľkého rizika tvrdiť — ako profesori na univerzitách a privátni vedci v kruhu priateľov —, že za týmto poriadkom stojí všetkým vládnuci Duch.[3] Inými slovami, zavrhujú materializmus a hlásia sa k teistickému ponímaniu skutočností.

Nakoľko sovietski vedci cestu od usporiadaného sveta mikrokozmu alebo makrokozmu k transcendentnému svetu — Boh — pojmove umožnili a zvládli, nemožno rozhodnúť, ale že je tu pozitívna možnosť tieto dve sféry preklenúť, a tak hoci nezvyklú, ale predsa schodnú "cestu"[4] otvoriť, je nesporné. Pre modernosť jej východiska — objavy prírodných vied a technický rozvoj — získa pre seba predovšetkým tých, ktorí by možno nikdy na cestu k Bohu nezabočili, lebo vychádza im z ťažko prijateľných predpokladov. Z druhej strany nestráca nič z prísnosti a dôslednosti iných dôkazov skutočnosti Boha.

Prv, než by sme načrtli priebeh tejto cesty, musíme hodiť letmý pohľad na niektoré teoretické predpoklady celého podnikania. Ak chceme dôjsť od spoznanej prírody k Bohu, načim sa nám trocha pozastaviť nad týmito pojmami: "spoznať", "príroda", "k" — ako pokus preklenúť tieto dve skutočnosti —, a "Boh". Od spoznanej prírody k Bohu. Dôraz dávame na spoznanie, na fakt spoznávania. Začnime s pojmom "príroda".

Veľká čiastka súčasných filozofov prírody, ale nadovšetko prírodovedcov ostáva ešte stále verná pozitivistickým zásadám, že nieto nijakého "sveta", ktorý by existoval nezávisle od nášho vnímania: *esse est percipi Humea* má ešte pre nich stálu platnosť. Príroda nie je pre nich nič iného ako súčet vnemov našich zmyslov, a nieto nijakých

---

3) Spomínaný úvodník ilustruje svoje tvrdenia zaujímavými faktami. Sympatická je aj odpoveď — v tomto súvise — istého ruského profesora filozofie na akomsi kongrese v západnej Európe: "na vyučovanie materializmu si musíme pozvať profesorov zo Západu; my nevieme čo prednášať". — Tak sa vyjadril pred L. Gabrielom, ordinárom pre filozofiu na Viedenskej univerzite, od ktorého to autor tohto článku počul.

4) Narážka na "via" — quinque viae S. Thomae.

skutočných "predmetov"[5], ktoré by sme spoznávali. Vedľa týchto idealisticky založených filozofov a vedcov je celý rad iných, ktorí pripúšťajú nejaký svet predmetov, ale v čom tento "svet" pozostáva a čo je pri vytvorovaní nášho sveta zmyslovým schopnostiam a čo tomu "svetu" ďakovať, nemožno nijako posúdiť.

Nám tu nejde o vyporiadanie sa s týmto základným problémom modernej kritiky poznania. Na čo však načim pre ciele nášho podujatia poukázať je cesta, na ktorej sa moderná fyzika skoro definitívne vymanila spod nadvlády idealizmu pozitivistickej alebo kantistickej značky, čím zachránila objektívnosť, predmetnosť sveta. Prvý popud prišiel pre mysliaceho fyzika od zážitku, že pri jeho štúdiu prírody stojí pred objektívnou mocou, ktorá mu svoje danosti odhaľuje. Rozhodnú váhu mala i skutočnosť "prírodných konštant" (Naturkonstanten) napr. atomového sveta, ktoré človek nikdy priamo nevníma, ale o ktorých skutočnosti fyzik nepochybuje; hádankou ostáva pre subjektivizmus aj systém prírodných zákonov. Bádateľ pociťuje, ako sa mu nanucujú; sú objavené ako niečo, čo tu už pred jeho matematickým vyjadrením ako skutočnosť existovala a riadila beh prírody. Veľmi závažným dôkazom je aj nedostihnuteľná presnosť všetkých dianí, či už ide o systém atómu alebo kozmu, čoho dôkazom je pomsta, ktorá postihne človeka, ak sa o nejaký hoci aj nepatrný zlomok sekundy pomýli — neúspechy stratosférických letov. Všetko núti človeka k uzáveru, že má do roboty s niečím objektívnym, ktorému musí slúžiť, ktoré sa nestará o jeho osobné chúťky a túžby a ktorému sa musí prispôsobiť, ak chce mať na dianí účasť. Technika, ktorá sa zrodila z tohto prispôsobovania sa k štruktúre prírody, je nepodceňovateľným dôkazom realistického ponímania sveta.

Ako konklúziu týchto poznámok možno povedať, že prírodná veda opustila Kantove náhľady — a ich idealistickú nadstavbu —, že by sme "formovali" nejakými subjektívnymi schémami (čas, priestor, kauzalita, 12 kategórií) všetky "spoznávané" skutočnosti. Dnes nám je dokonca

5) Slovenský výraz predmet je na rozdiel od nemeckého "Gegenstand" idealistického razenia, ako aj jeho latinský korelát "objectum", od ktorého pravdepodobne ako doslovný preklad pochádza "pred-met".

akosi čudné veriť, že mohla mať podobná teória toľko príťažlivosti, takže jej celé generácie nemohli odolať. Začala vo fyzike a končí pod ranami, ktoré jej prichádzajú práve od fyziky. "Neeuklidické geometrie a teória relativity znamenajú definitívnu porážku idealistickej predstavy o priestore, "čase" a skutočnosti "nášho" sveta.[6]

Týmto sme zaistili prvý bod: "príroda". Samozrejme, že nebolo potrebné zaoberať sa s touto otázkou, ak máme na mysli materialistov, ktorým tvrdenie o skutočnosti materiálneho sveta podmienilo aj meno "materialisti". Prejdime však k druhému bodu.

Jestvovanie predmetov nášho "spoznávania" privádza nás k ďalším ťažkostiam: je a nakoľko je možné vzťahovať naše "poznávanie" na predmet? Ako často sa nám stáva, že nás "poznatok" nie je nič iného alebo nič iného z väčšej čiastky ako objektivácia našich predstáv. A toto sa stáva nie zriedka aj v štúdiu vonkajšieho sveta. Tomuto neporiadku chce čeliť prírodná veda, ktorá má ako taká len vtedy nárok vedou sa nazvať, ak sa vedela v jej nositeľoch odpútať od všetkého subjektívneho svojrázu tohoktorého fyzika.[7] Takýmto spôsobom dostávame sa k objektívnym danostiam, obrúseným od subjektívnych nánosov. James Jeans chce v určitom slova zmysle vidieť pokrok a vývoj prírodnej vedy v postupnom oslobodzovaní sa od "antropomorfného zorného uhla".[8] Tendencia po objektívnosti zjednotila fyziku, nahradila a spresnila zmysly inštrumentami atď. Teória relativity je — v tom súvise — pokus oslobodiť sa od subjektívneho ponímania sveta.

Čo sa týka kauzuálneho princípu — tretí bod —, ktorý umožní vzťažné preklenutie medzi skutočnosťami prírody a Boha, iba dve krátke poznámky. Zdá sa, že musíme zavrhnúť tradicionálnu cestu odvodenia kauzuálneho princípu z princípu protikladu ako neúspešnú. Urobíme to s ľahkým srdcom, lebo sa nazdávame, že kauzuálny princíp je nielen čo do termínov, ale aj čo do vzťahu medzi nimi

---

6) J. Seiler, "Philosophie der unbelebten Natur", str. 24; porovnaj aj predošlé strany.

7) Th. Litt: "Naturwissenschaft und Menschenbildung", 34, 36, 14, 28; "Mensch und Welt", 33; porov. M. Geiger "Die philosophische Bedeutung der Realativitätstheorie", 1921; s. 24.

8) "Die neuen Grundlagen der Naturerkenntnis", 1935, 14.

syntetický, podmienený vonkajšou, ale nadovšetko vnútornou skúsenosťou. Druhá poznámka je prírodovedeckého charakteru. Nezriedka o tom počuť, že moderná matematická fyzika urobila koniec platnosti kauzuálnemu princípu. Toto tvrdenie sa zakladá na pár nejasných pojmoch alebo — na základe vyššie povedaného — mylných pojmoch: nerozlišovanie medzi fyzickou a metafyzickou — aby som sa tak vyjadril — kauzualitou, nerozlišovanie medzi momentálnou nemožnosťou kontrolovania daností v ich príčinodôsledkových vzťahoch a nepríčinnosť z ontologického hľadiska, idealisticky razený pozitivizmus, kde nieto skutočnosti ako predmetov nášho vnímania (nemožnosť poňatia sa tu pokladá za nemožnosť existovania), Kantov kriticizmus, podľa ktorého nemožno nijako preniknúť k podstate veci atď.

Posledným bodom našej úvahy o predpokladoch tézy, ktorú chceme a dúfame obhájiť, je "Boh". Na mysli máme nie nejakú príčinu, naopak, príčinu, ktorú hoci aj nekonečne nedokonale, ale predsa nie chybne charakterizujeme ako stvoriteľského nekonečného Ducha. Nekonečne nedokonale preto, lebo nám nepasuje do nijakej z našich kategórií; nie chybne na základe analógie jestvovania a jednoduchých dokonalostí; stvoriteľský preto, lebo nejde o nejakého platonského architekta, ktorý by bol len usporadovateľom; nekonečný preto, lebo je stvoriteľom; Duchom preto, lebo je celostnou príčinou — a tá nemôže byť materiálna —, a preto, lebo je vysvetlením nám ešte do poslednej hĺbky nevyskúmateľného poriadku, na ktorom je vybudovaná naša príroda a veda o nej.

A teraz sa pokúsme o objav Boha v prírode, ktorú spoznávame a poznáme. Hneď na začiatku upozorňujeme, že sa táto cesta nestotožňuje s tradicionálnym dôkazom o Bohu z poriadku sveta: nám ide i poriadok, nakoľko je poznaný, o fakt spoznaného poriadku.

Na tisícročia už počítame skoro nepretržiteľný vývoj v poznaní materiálneho sveta. Človek spoznával vždy hlbšie a výraznejšie plán, ktorý je akosi hmote nanútený. Pokiaľ však ľudský duch nebol schopný blížiť sa k telu prírody s určitou presnou metódou a pokiaľ nebol schopný svoje pozorovania presne matematicky vyjadriť, ostávalo jeho pozorovanie vždy viac alebo menej poéziou, duchaplnou pred-

stavou, najvýš myšlienkovou sústavou, hoci aj veľmi plodnou. Presné poznatky o prírode objavujú sa len s Galileom, ktorý aplikuje po prvý raz povedome a systematicky na prírodné javy matematiku a vyjadruje ich v každú nepresnosť a subjektivitu vylučujúcich číslach. A tak svitlo ráno prírodovedeckého — ako aj technického — dňa, ktorého veľkosť nás napĺňa pýchou v moc človeka, ale aj obavou . . . Poznatky o svete potom rástli do hĺbky a do výšky, tak v mikroskopickom ako i vo vesmírovom svete. Každý krok znamená nové prekvapujúce horizonty. Čo je však na veci najpozoruhodnejšie, je skutočnosť, že sa javy tohto sveta dajú vyjadriť presne, logicky, matematicky. Galilei mal pravdu, keď zvolal: *Il mondo è scritto nel linguaggio matematico* — "reč, ktorou rozpráva príroda, je matematika". Čím viac človek vyvinul túto podivuhodnú vedu, ktorú pokladali ľudia predošlých storočí za "číselné zjavenie", čím komplikovanejšia a nenázornejšia sa stávala, tým hlbšie prenikal človek do záhad atomového a vesmírového systému. Vec je tým prekvapujúcejšia, čím nepredstaviteľne malých alebo veľkých dimenzií je svet — myslíme len na milióntiny sekundy a miliardy rokov; na milióntiny milimetra a svetelné roky. . . A predsa sú to normálne časové a priestorové . . . miery v prírode, ktorými si ona celkom tak bez rozpakov poslúži, ako si my ľudia, ktorí žijeme v "metrovom" svete, metra a minúty poslúžime.

Ak by sme sa chceli nakrátko vyjadriť, povedali by sme: stretávame sa tu s najvyšším druhom poriadku, aký je len možný; poriadku, ktorý sa dá matematicky zachytiť a vyjadriť. Netreba osobitne prízvukovať, že nám nateraz nejde o poriadok iného druhu, ktorý realizuje živá bytosť.

Zamyslime sa teraz nad týmito danosťami a pýtajme sa: je poriadok znakom ducha alebo nie? Stretnutie dvoch alebo troch elementov v určitej kombinácii nevyžaduje vždy úmysel. Možno však bez absurdnosti pripustiť, že za časticami — či atomového, či vesmírového sveta — nestojí duch, ktorý tento poriadok najprv reflexne — ľudsky povediac — rozvrhol a potom uskutočnil? Hovorím duch, lebo je nemožné, aby telesná bytosť — taká ako ja a ty, alebo nejaká iná telesná bytosť — mohla s takými materiálnymi časticami v ich zavretej časovej a priestorovej malosti a veľkosti ma-

nipulovať, aby im manútila časy pohybov a výkonov, ktoré presahujú všetky predstavy o čase a priestore — milióntiny sekundy a miliardy svetelných rokov? Čo by ste povedali o tom, keby vám niekto rozprával, že usporadoval atómy a molekuly do radov a pohybov a vytvoril takto nový prvok? Ak by ste ho blahosklonným úsmevom neodbavili, tak by ste mu asi niečo podobného povedali: ty nemáš predstavu, čo to znamená atóm; povedzme, že atómové jadro má priemer taký veľký ako tvoj vlas (1/10 mm), tak by si musel byť taký veľký — lebo aj ty si z atómov —, že by si s celou hlavou vyčnieval ďaleko za slnko. Niečo podobného by sme mohli povedať o atómových časoch a vesmírnych rozmeroch. Keď je teda vylúčené, aby mohol niekto s prstami atómy do riadkov ukladať, tak je aj vylúčené, aby mohla nejaká telesná bytosť byť autorom atómového a vesmírového poriadku.

Položme však otázky ešte radikálnejšie — v zmysle našej tézy!

Je bez absurda (len mimochodom poznámku: absurdum je možno povedať, pretože je možné slová jedno vedľa druhého bez zmyslu klásť; absurdum však nemožno realizovať, napr. nemožno realizovať nikdy hranatý kruh; je to však dosť povedať, vysloviť, tým menej však si to možno predstaviť, myslieť a zostrojiť) mysliteľné, aby za týmto poriadkom nestál duch, plánovanie? Je možné, aby boli tieto procesy ako niečo nevedomého, nenahliadnutého, vopred neplánovaného uskutočnené, slepo, tupo, nepovedome, a to v ich bezhraničnej presnosti, komplikovanosti, účelnosti, cieľovosti, rozumnosti (koľko rozumu bolo treba na ich objavenie!), poriadku? Je človek prvý, ktorému je tento poriadok povedomý? Pred jeho poznaním panovala vo vesmíme noc nepovedomia, tuposti navzdor diferenciálnym výpočtom a komplikovanej matematike, presnosti pohybov a výkonov, presnosti v odstupoch jednotlivých častíc hmoty a vĺn? Zmysel týchto otázok je ten istý ako otázok o situácii, ktorá nám je trocha bližšia: je možné, aby som ja bol prvý, ktorý spoznávam poriadok v mojej izbe, kde je všetko usporiadané s matematickou presnosťou (geometrické obrazce): skriňa, stôl, stoličky, posteľ, obrazy, okno, veci na stole a iné predmety samy v sebe (hodiny) a v ich vzťahu k ostatnému ná-

bytku? Ani mi na um nepríde odpovedať kladne na tieto otázky. Tak isto sa nemôžu mnohí vedci, či už z východného či zo západného sveta uspokojiť s púhym konštatovaním faktu poznaného poriadku, alebo s absurdnou odpoveďou, že to isté, čo je usporiadané, je aj príčinou toho usporiadania.

Uvedený konkrétny príklad nám umožnil pýtať sa ešte radikálnejšie. Mohol by som spoznať v mojej izbe poriadok v jeho geometrických obrazcoch, keby som už v sebe nemal tieto obrazce? Týmto chceme predísť námietke: my spoznávame preto v obrazcoch, lebo ich v sebe máme. Odpoveď na túto domnelú námietku nám po vyvrátení Kantovho apriorizmu nepadne ťažko: ja mám tieto obrazce len preto v sebe, a to v ich pojmovej čistote, lebo som ich nadobudol zo skúsenosti, ktorú som rozumom spracoval. Vráťme sa však k príkladu. Ak je pravda, že pred dvomi hodinami tento poriadok v mojej izbe ešte neexistoval, tak je isté, že musel byť v týchto dvoch posledných hodinách nejako uskutočnený. Ak bol však nejako uskutočnený, možno povedať, že bol prevedený faktorom, ktorý nemyslel a nepredvídal geometrické obrazce, ktoré vytvorí posunovaním predmetov do urtých polôh? Čím väčšia presnosť, tým väčšie požiadavky sa kladú na tento faktor. Kde ide o atómové alebo vesmírne časy a priestory, vylučujeme ako faktor rozumnú bytosť našej skúsenosti.

Možno sa voľakto pýta, prečo vždy ingulár? Faktor? — Preto, lebo tu ide o poriadok častíc, ktorých počet je takmer bez konca. Nijaký rozumne mysliaci človek nebude príčinne pripisovať poriadok jednej čiastke zapríčineného poriadku, do ktorého ona ako usporiadaná častica patrí. Z tohto evidentného faktu možno dôvodiť, že nad poriadkom určitého systému stojí vždy nejaký faktor, ktorý stojí nad celým systémom. Náš spoznaný svet je však týmto systémom. — Konklúzia faktora a nie faktorov je týmto jasná.

Vráťme sa však k našej veci. Možno nejako rozumne i na nepovedomý faktor usudzovať? Možno pripustiť, že by nejaký faktor vytvoril taký prekvapujúco presný — v každom ohľade — poriadok, bez toho, že by bol to v sebe ideove rozvrhol, čo potom materiálne realizoval? Je oná závratná presnosť a účelnosť atď. ktorú spoznávame, rezultát nepovedome konajúcich, napr. čisto hmotných príčin? Na túto

otázku nemožno rozumne pozitívne odpovedať a bolo by naivné — materialisticky naivné — odpovedať, že častice toho usporiadaného poriadku majú určitú vrodenú tendenciu vytvoriť tento alebo onen poriadkový systém. Aj dieťa nahliadne, že sa tým problém len odsunie, ale istotne nerozrieši.

Uvedené otázky sú tak kladené, že odpoveď nepadne nikomu nepredvídane. Každý si už na ne počas ich čítania odpovedal. Zhrňme tieto odpovede teraz logicky a dajme myšlienke určitý dôkazový spád.

Je neodškriepiteľné, že poznáme a stále poznávame materiálny svet. Poznávame ho však — medzi iným — aj tak, že vyjadrujeme matematicky ideu, ktorú sme našli v prírode s matematickou presnosťou uskutočnenú. Spoznať možno len to, čo je spoznateľné. Spoznateľné je len to, kde možno niečo spoznať. Spoznať možno len tak, kde je nejaká idea. Toto tvrdenie netreba filozoficky zmýšľajúcemu človekovi dokazovať; kde nie sú — vráťme sa k príkladu usporiadanej izby — vyjadrené idea a plán — proporcionálne našej inteligencii a jej vývinu —, tam neprenikne poznaním ľudský duch; všetko ostáva pre neho temné, neinteligibilné, neschodné, ale nie preto, že by nebol schopný poznania, ale preto, lebo nieto vo veci ničoho, čo by mohol spoznať; nieto idey, plánu, účelu, zmyslu, cieľa atď. Nesmieme sa dať mýliť skutočnosťou, že my predsa len všetko poznáme — pre všetko máme názov. To je len preto, že my vo svete tieto "duchovné" danosti nachádzame, prípadne boli sme do ich poznávania uvedení. Pozor na kantizmus.

Sám fakt, že my svet poznávame a poznáme — veď ho dokonca matematicky vyjadrujeme a o ňom hovoríme — je dôkazom, že máme tu do činenia s ideami, plánmi. Kde sú však idey, plány, tam musí byť ideátor, plánovač. Nad slnko je jasnejšie, že nemožno poriadok samému usporiadanému pripisovať. Tým by sme sa dopustili hrubého protirečenia. Hmota — či už vo fyzickom alebo vulgárnom zmysle slova — a plán sú dve skutočnosti, ktoré musíme rozlišovať: hmota, ako protiklad povedomia — ducha nemôže za cenu svojej podstaty mať v sebe povedomie plánu, poriadku, pretože sa hmota a povedomie vylučujú. Hmota je sama v sebe niečím nepovedomým, slepým, chaotickým, tupým, neiniciatív-

nym, nemajúcim v sebe ani zmyslu, ani cieľa, ani účelu, ani plánu, ani vlastného pohybu, ani vlastnej činnosti nijakého druhu; hmota nie je nikdy ničím iným ako nástroj v rukách rozumu. Toto však nie je predpoklad, z ktorého vychádzame — analogicky k predpokladu materialistov, že hmota je večná, rozumná, majúca vlastný pohyb... to sú všetko vlastnosti ducha, šaty ukradnuté duchu, ktoré každé rozumné oko ako bytostne nepatriace hmote pripíše... materializmus je trojdejstvová komédia, kde úlohu ducha hrá hmota — naša charakteristika hmoty je pojmovým vyjadrením vedeckej a vulgárnej skúsenosti; materialistická charakteristika hmoty je dogmou slepého alebo oslepnutého, alebo zaslepeného človeka, ktorú musí na začiatku nekriticky prijať, či sa mu páči alebo nie. Hmota a plán sú teda v protiklade. Len tam, kde je tento druhý element, len tam možno niečo usporiadať a inokedy znova spoznať — od samého autora poriadku alebo od iného rozumného bytia. Ak je svet spoznaný, tak je len preto spoznaný, lebo realizuje nejakú ideu. Svet je poznávaný len preto, lebo bol spoznaný. Idea však nás núti prijať rozumnú duchovnú bytosť, ktorá je jej autorom a jej realizátorom.

Logicky je ešte jedno východisko: idea a hmota patria k sebe od večnosti; teda večne usporiadaná hmota. Pozrime sa ešte krátko na toto riešenie, a to z dvoch strán. Materialisti nenájdu ani jednej kozmogónickej teórie, ktorou by túto dogmu, túto ich "zbožnú" túžbu mohli podoprieť. Dobre to vidia ich fyzici, ktorí už dnes neváhajú toto doznať. Kde ide o fyziku, tam môže strana aj tisíc ráz namietať, že si nepraje podobné teórie, lebo fyzik si je dobre povedomý, že dráhy elektronov a vesmírových obežníc nespadajú do kompetencie sekretariátu strany alebo ich orgánu "Pravdy". Pozrime si však na vec z filozofického stanoviska. Večne usporiadaná hmota! — Ak je pravda, ako aj je, že hmota je spoznávaná (ináč by sme o nej ani len hovoriť nemohli), ako niečo podivuhodne usporiadaného, tak je jasné, že nezmizne protiklad plán-materiál jednoduchým poukazom na vecnosť tohto protikladu. Idea, ktorú v hmote nachádzame — lebo len preto sme schopní ju spoznať — je niečo tak radikálne odlišného od materiálu, v ktorom je realizovaná, že nám je na prvý pohľad jasné, že ide o púhy, zbabelý pokus vyhnúť

otázke, ak sa niekto na večnosť usporiadaného materiálu odvoláva, keď ho vyzveme, aby to vysvetlil. Tak neodolateľne ukazuje duchovnosť realizovanej idey na ducha, ktorý je jej autorom a realizovateľom, že ani tí, ktorí boli ďaleko od každej myšlienky na Boha vychovaní, ktorí by mali všetok záujem neprijať ako vysvetlenie Boha, lebo im to priťahuje len ťažkosti a prenasledovania, siahujú po tomto vysvetlení, lebo chcú byť zástancami pravdy bez ohľadu na seba, celkom tak ako vo fyzike, kde náruživosť, účel, láska, nenávisť, strana, politika nesmie udávať smer.

Fyzik spoznáva "duchovnosť" sveta, v ktorom objavuje a pretože v ňom objavuje idey, ktoré sú objektívne a neodškriepiteľné stopy pôsobenia Ducha nekonečnej múdrosti a moci. Od poznania, idey, plánu nevedie cesta naspäť k hmote, v ktorej sa tieto záblesky ducha objavujú, ale k duchu, k Bohu. Od fyziky a techniky k Bohu! To je cesta pre človeka prírodovedeckej éry.

SPOMÍNAM NA TEBA...

Ján Doránsky

Sbohom som ti dal,
— pár dní tomu —
keď do hôr som sa
na púť vydal.
August sa ku mne
v ceste pridal...
Na seba zvykám,
na arómu
a nahlas spievam
Lapalomu.

Strážim si nebe,
s ním sa laskám,
srdce v ňom erdží
ako žriebä,
na snách si žijem,
suchom chlebe.
Nič nepridá tu

novú k vráskam
a konkurenčnú
k starým láskam.
Že šiel som k lesom
bez rodiny,
ver, že ja preto
smutný nie som.
Chcel som byť k sebe
dobročinný,
obličaj ukryť
pred Hermesom,
zabudnúť na svet,
na hodiny
a písať nové
prvotiny.

Až prídeš za mnou
nájdeš ma tu
nie ako sysľa
s tvárou hladnou;
pod briezkou budem
pod parádnou
slniečko lapať
na sieť zlatú
a skladať báseň
nenačatú.

Večer, v keď člnku
barkarolu
budeme slúchať
s lunou v splnku,
podám ti za hrsť
malín v hrnku,
bys' rozumela
môjmu sólu,
že aj sám viem byť
s tebou spolu...

Lac Labelle, august 1962

NATURALISTICKÝ HUMANIZMUS — KRÍZA AMERICKEJ DUCHOVNOSTI

(Naturalistic Humanism — the Crisis of the American Spirit)

Prof. PhDr. Jozef Dieška

ENGLISH SUMMARY

The contemporary Naturalism and Humanism in America, as represented by the majority of the intellectuals, scientists, writers and artists, is being discussed by the author of this paper from the philosophical point of view that can be marked as the supernaturalistic or Christian Humanism. The author, a follower of the philosophy of Christian Realism in its neo-Thomistic version, points to three fundamental doctrines of the contemporary American Naturalism and Humanism, i.e., to the idea of God, human soul, and finally, to the ethical judgment of good and evil, or of moral right and wrong.

All three ideas are being rigorously denied by the Naturalistic Humanism. The reason for this is the naturalistic exclusive dependence on the scientific method and natural reason that are the only sources of the "empirical evidence". Naturalism thus understood is the only genuine expression of the American tradition and spirit from the beginning of this Republic.

Opposing this agnostic and atheistic views that, in the opinion of this author, are not different from the dialectical materialistic philosophy of Communism, the author discovers a crisis in all facets of our cultural and political life today.

The author states that it is not the domain of the empirical sciences, as they are understood by Naturalism, to prove the existence of God. The Naturalists neglect the realistic sources of knowledge, and their theory of knowledge is based on the sensualistic and positivistic interpretation of "experience".

The existence of the spiritual substancial soul within the human nature is also denied by Naturalists. This is due to the erroneous assumption that the monistic psychology is the only scientific psychology. The author points out that the dualistic psychology in the only truely empirical interpretation of man's nature and therefore the spiritual soul is an independently existing factor that is united with the physical body only in certain man's operations. Consequently, the idea of immortality, declared by the Naturalists to be an illusion, is a solid empirical fact.

Finally, the humanistic ethics, laid by the Naturalistic Humanists as the only lasting foundations for democracy, is being rejected by the author from the theocentric and theonomic points of view. Without a higher ethical code of norms we have no way to determine whether a certain act is morally right or wrong. The relativistic and evolutionistic explanation of the origin of ethical values revele a complete lack of the essence of moral judgment.

The spiritual crisis of the present day America cannot be remedied without a firm resolution to return back to supernaturalism that is being attacked so emphatically by the Naturalistic Humanists.

* * *

V hľadaní našej národnej filozofie nie je bez osohu poobzerať sa okolo seba a všimnúť si, čo hýbe svetom dnes a čo drží iné národy v ich duchovnej i politickej existencii. Medzinárodná kríza zvýraznená zápasom medzi komunizmom a demokratickými ideológiami núti nás k takémuto štúdiu ešte viac, lebo, ako predstavitelia malého národa, musíme i my utvárať svoje duchovné spoločenstvo slovenské v súlade s myšlienkovými prúdmi, ktoré vládnu okolo nás.

Tým nechceme tvrdiť, že naše slovenské myslenie musíme usmerňovať násilnícky tak, ako si to želajú niektoré veľmoci. Je však príkazom zdravého rozumu a politického realizmu, aby sme pripravovali krajšiu budúcnosť slovenskému národu podľa správneho a kriticky uváženého rozboru ideí, z ktorých môžeme ťažiť čo najviac a pritom nepoškvrniť svoj štít duchovný a politický.

Je už azda dostatočne známe, na akých duchovných základoch spočíva medzinárodný komunizmus. Jeho dialekticko-materialistická filozofia je predmetom štúdia, ako tomu nebolo nikdy doteraz. Neprestávajúce množenie sa rozličnej literatúry na túto tému, politickej i odborne filozofickej od konca druhej svetovej vojny dosahuje takého stupňa a rozmerov, že sa hodno zamyslieť, či ustavičným písaním sa nerobí komunizmu viac propaganda ako škoda. Na druhej strane, ak sa opýtame i odbornejšie zainteresovaného pozorovateľa, čo napr. je vedúcou myšlienkovou kostrou západných mocností v boji proti komunizmu, aká je ich duchovná základňa, v čom spočíva prameň ich odolnosti a rozhodnosti, dostaneme zaiste veľmi neurčitú odpoveď. Jedni z nás myslia, že je to úprimná oddanosť ku kresťanskému svetonáhľadu, iní zdôrazňujú idey demokratičnosti a humanizmu, a zasa iní akýsi amalgám socializujúceho filantropizmu. Slovom, dostávame obraz nejednotného výrazu a sme v obave, že tábor bojovníkov proti komunizmu stojí na slabých duchovných základoch.

Takýmito úvahami prišli mnohí západní myslitelia, filozofi a intelektuáli, k zvýrazneniu tzv. duchovnej krízy v našej súčasnosti. Poznanie tejto krízy ducha je zvlášť živo debatované a odhaľované v zemi, kde mnohí z nás našli svoj exilový pobyt a pôsobenie. Je to krajina, povolaná v prvom rade čeliť zlobe komunizmu, Spojené štáty severoamerické.

Kríza americkej duchovnosti stáva sa predmetom najvážnejších úvah ľudí zo všetkých úsekov verejného života. Najúspešnejšie publikácie za posledných desať rokov sú venované úplne alebo čiastočne tejto téme. Význační predstavitelia kléru, cirkví a náboženských organizácií predbiehajú sa s profesormi filozofie, žurnalistami, národohospodármi a vedúcimi modzgami priemyslu, obchodu ako i predstaviteľmi vojenských inštitúcií, aby dali praktickým politikom svoje doporučenia na ozdravenie situácie a na východisko zo závozu. Všetci vedia, že ak komunizmus nepadne v dohľadnej dobe, jeho zničujúca myšlienková otrava zamorí celý civilizovaný svet. Je už až truizmom rozvádzať podrobnejšie myšlienku, že víťazstvo komunizmu by značilo koniec západnej kresťansko-spiritualistickej civilizácie. I keď mnohým zakukleným propagátorom tzv. koexistencie sa ešte stále darí získať kde-tu prívržencov, je jasné, že prednejšie hlavy nekomunistického sveta si túto pravdu osvojili jednoznačne a nekompromisný protest proti koexistencii na strane nezaangažovaných mysliteľov je na postupe.

Avšak témou tejto úvahy nie sú všeobecné postrehy ideologicko-politické. Chceme sa dotknúť fundamentu omnoho hlbšieho.

Keď priemerný zahraničný intelektuál pristane na brehoch amerického kontinentu, nesie si so sebou predstavu, že najhlbším ideovým základom amerického života je idea demokracie vyjadrená v dvoch pojmoch: slobody a rovnosti. Ak je takýto nový hosť i filozoficky viac podkutý, má asi na mysli predstavu, ktorú si nadobudol o americkom myslení ešte kdesi doma na univerzite, že Amerika — to je pragmatizmus, behaviorizmus, inštrumentalizmus. Znalosť národného hospodárstva a politických ideologií núti ho veriť, že prišiel do zeme kapitalizmu, do krajiny, kde známy princíp individualistického *laissez faire — laissez passer* došiel najkrajnejšieho uplatnenia. A konečne, ak sa zaujíma o štatistické dáta, má na mysli čísla udávajúce mu rôzne rozvrstvenie náboženské, národnostného pôvodu, sociálneho začlenenia obyvateľstva, atď. A keď ho colný úradník privíta ešte k tomu všetkému zdvorilým *Welcome to God's country,* myslí si, že v Amerike je viera v Boha jedným z pilierov americkosti. O akejsi duchovnej kríze sa mu ani nesníva a

potrvá mu hodne dlho, kým si zvykne na to, že vyše polovica Američanov v Boha vôbec neverí, že tu majú komunistickú stranu, ako sme mali a máme doma, že univerzity a kolégiá sú vedené ľuďmi, ktorí odmietajú každú filozofiu supernaturalizmu a stavajú sa na svoj rozum a prírodu ako na jediný základ, z ktorého možno jedine vytvoriť pre dnešný svet svetonázor, morálku a praktickú politickú orientáciu. Toto bude sa náš prisťahovalec do "Božej krajiny" učiť zo dňa na deň a bude sa zasväcovať do krízy, o ktorej sa mu doma ani nesnívalo, alebo ktorú pod vplyvom komunistickej propagandy videl iba vo vykorisťujúcom americkom fabrikantovi.

Myslím, že všetci sme viac alebo menej prešli touto školou osobných skúseností a ešte stále prechádzame. Amerika, ako ju vidíme očami teoretika, sledovateľa duchovného prúdenia a tzv. intelektuálnej histórie, je v kríze, ktorej korene siahajú ďaleko za demokratickú frazeológiu. Povedať alebo napísať, že duchovný profil dnešnej Ameriky je demokracia, znamená nepovedať skoro nič. Slovo demokracia, ako správne poukazuje prof. Corliss Lamont, "na nešťastie stalo sa dnes jedným z tých neurčitých a nekonečne dvojzmyselných pojmov, ktoré robia ťažkosti slovníkom, mýlia štátnikov a balamútia ľud". Je pravda, že i mnohí z povolaných Američanov zotrvávajú ešte stále v takejto hmlovine demokratičnosti, no zdá sa, že kritickejší duchovia vidia jasne omyl, ktorý spočíva v tom, že sa vidí v demokracii najvyššia norma a princíp politického a duchovného života spoločnosti i jednotlivca. Amerika dnes pokročila v dobrom, ale pokročila i v zlom od čias, keď ju charakterizovali na poli filozofie a intelektuálnosti menami William James, J. B. Watson, Morgan, Ward a konečne Johnom Deweym. Toto bolo poradie ľudí, ktorí preslávili Ameriku pred tridsiatimi, štyridsiatimi alebo i päťdesiatimi rokmi. Preslávili ju v dobrom i zlom vo vede a filozofii. Dali jej v očiach Neameričanov charakter pragmatizmu, behaviorizmu a liberalizmu, ktoré izmy zhrnuté pod jeden titul mali byť obsahom amerického demokratizmu.

Dnešná Amerika odhodila mnohé chybné teórie a náuky spomenutých izmov, odklonila sa od nepopulárnych názvov a chce sa predstaviť v novom svetle ako rozhodujú-

ca sila duchovného Západu. Myslitelia rozoberajú samotný pojem demokracie omnoho podrobnejšie a snažia sa vyjadriť jeho obsah hlbšími ideami a pojmami. Zisťuje sa napospol, že je základný rozdiel medzi demokraciou *liberalistickou, humanitnou* a demokraciou *kresťanskou.* Je pevným poznaním mysliacich ľudí i to, že i demokraciu treba začleniť do akejsi vyššej myšlienkovej sústavy a merať ju meradlom hodnôt, ktoré sú nie výsledkom a produktom, ale základom a východiskom "demokratickej cesty života". A v takomto odhaľovaní a rekonštruovaní otvára sa i nová priepasť a rázcestie, pred ktorým stojí súčasný americký mysliteľ, či je on praktický politik, žurnalista, priemyselník, obchodník, profesor filozofie, alebo predstaviteľ cirkvi. Táto priepasť je zvýraznená súčasným zápasom medzi tzv. *supernaturalizmom* alebo *spiritualizmom* na jednej strana a *naturalizmom* alebo *naturalistickým humanizmom* na strane druhej. Skutočnosť, že tak mnoho amerických intelektuálov sa oddalo otvorene a presvedčene na cestu filozofie naturalistického humanizmu, je dôvodom vidieť súčasnú duchovnú krízu Ameriky v tomto novodobom naturalizme. Dôvod ten stáva sa omnoho presvedčivejším ešte tým, že sa z tejto filozofie robí národné krédo každého statočného Američana a že sa naturalistický humanizmus začleňuje do pojmu americkej demokracie ako prvok *par excellence,* bez ktorého si budúcnosť amerického *pursuit of happiness* nemožno dobre predstaviť.

Ak teda bolo obyčajou označovať ešte donedávna americkú filozofiu pragratizmom, je dnes ešte priliehavejšie vidieť v tzv. naturalistickom humanizme odraz amerického myslenia súčasného aspoň do tej miery, že sa k nemu hlási rad význačných verejných osobností, ktoré sú pokladané za stvárňovateľov americkej mentality, ďalej že všetok systém verejného školstva (public school system) je vedený k naturalizmu, a konečne, že i veľká časť priemerných občanov nasleduje v živote súkromnom a verejnom filozofiu naturalizmu a humanizmu.

Ako protiváha k tejto oficiálnej filozofii stojí tu tábor filozofie kresťanskej, tak katolíckej ako aj protestantskej. Rovnako spomenutia hodné sú menšie skupiny liberálneho razenia ako aj donedávna populárna škola logického pozitivizmu, zvyšky pragmatizmu, inštrumentalizmu a konečne rea-

listická škola Johna Wilda založená v roku 1946. Paberky dialektického materializmu udržujú sa viac-menej tajne a trpia pod najnovším tlakom odporu proti komunizmu.

Ak meráme kvantitatívne, je nesporné, že supernaturalistický tábor prevyšuje smer naturalistický. No jeho popularita je poškodzovaná stálymi útokmi zo strany naturalistov, že sa odcudzil duchu a tradíciám amerikanizmu a demokracie. Táto výčitka sa adresuje hlavne rímskokatolíckej cirkvi, ktorej rozkvet a vzrast je viditeľný na každom kroku.

Sila a duchovná uvedomelosť amerického katolicizmu sa prejavuje hlavne v intelektuálnej činnosti amerických neotomistov, ktorí sa zameriavajú jednak na výchovu a tiež na nábožensky a mravne výchovnú a osvetovo-kultúrnu prácu cez rádio, televíziu, tlač, katolícke organizácie, kluby a pod.

Všetky tieto moderné cesty na ovládanie ľudských myslí a sŕdc sú v dnešnej Amerike rozdvojené podľa dvojakej filozofie naturalizmu a supernaturalizmu a idú ostro proti sebe v bodoch, kde nie je možný kompromis. A osud americkej demokracie je vystavený nebezpečenstvu, z ktorého ju vyviesť sa neponáhľajú iba tí, čo sa tajne tešia prípadnému víťazstvu komunizmu, alebo ľudia, ktorí si myslia, že sila a trvanie Ameriky nie je v ideáloch, ale vo fyzickej, materiálnej prevahe a technickom pokroku.

Tejto mnohotvárnej situácii v súčasnom americkom myslení sa v posledných rokoch dáva učený názov amerického *pluralizmu.* Je to termín, ktorý má osvetliť danú situáciu a rozlišnosť v mienkach a názoroch všetkých Američanov. Preložené do jednoduchej reči, chce slovo pluralizmus povedať iba to, že v Amerike koľko ľudí, toľko hláv a koľko hláv, toľko mienok a názorov v náboženstve, politike, atď. Pluralistická spoločnosť, vystavená na rôznosti mienok a náhľadov, stáva sa poniektorým ideálom novej Ameriky, alebo aspoň tvrdým realizmom.

Nebudeme dokazovať podrobne správnosť alebo nesprávnosť pluralizmu ako stanoviska ku daným pomerom v súčasnom americkom prostredí kultúrnom, socio-ekonomickom a politickom. Každý, čo len trocha školený v dejinách myslenia, vidí, že pluralizmus, ak by sa mal brať vážne, je nič iného ako nové meno na označenie starého protagorovského relativizmu a subjektivizmu. Počnúc gréckymi relati-

vistami až po súčasných pragmatistov a naturalistických humanistov, každý odpor proti všeobecne platným absolútnym pravdám skončil filozofickými fiaskami. I osud nie dlho vládnuceho amerického pragramatizmu je dokladom, že filozofie, založené na relativizme, nemajú stálosti.

Ak sa pod novým pojmom *pluralizmus* má prijať skutočný stav, ktorý nachodíme v duchovnej oblasti súčasnej Ameriky, nie je to nič iného ako otvorené vyhlásenie myšlienkového relativizmu.

Po tejto poznámke o pluralizme priblížime sa hlbšie ku filozofickej charakteristike naturalistického humanizmu.

2. *Korene amerického naturalizmu a humanizmu*

Slovo *pluralizmus* nie je nóvum ani specifikum americkej mentality. Naturalistické prvky možno nájsť už u starých Grékov. Treba ním rozumieť snahu vysvetliť všetky problémy sveta a života výlučne cestou prirodzeného rozumu. Príroda (natura) je jedinou skutočnosťou, ktorá jestvuje. Tento prirodzený svet je preto všetko, čo je, a každý nadprirodzený, supernaturálny a transcendetný svet, ako ho predpokladajú náboženské a supernaturalistické predstavy, je ilúziou. Naturalizmus takto vyjadrený kryje sa skoro s materializmom ako aj moderným pozitivizmom a agnosticizmom.

Hovoriac čisto filozoficky, takto poňatý naturalizmus možno oddeliť od naturalizmu literárneho a umeleckého, kde slovo naturalizmus vyjadruje sklon k literárnemu spracovaniu tém bratých zo života nízkych a pudove ovládaných individuí a ich konfliktov s normálne vystaveným spoločenským poriadkom. Naturalizmus filozofický možno nájsť u mnohých filozofov v minulosti, i keď jeho celkove domyslený a systemizovaný charakter vystupuje po prvý raz ako ucelená filozofia iba na pôde Ameriky počiatkom dvadsiateho storočia. Nezrodil sa on naraz, ale dotváral sa a stále ešte dotvára sa z rozmanitých prvkov filozofie materializmu, pozitivizmu, evolucionizmu a súčasného scientizmu, kde základný podtón je spoločný všetkým. Pretože všetky spomenuté filozofie, tak v minulosti ako aj dnes, vychodia z tuzemského sveta ako jedinej reality a odmietajú uznať svet nad alebo mimo, je správne vidieť v nich prvotné myšlienkové tehly, z ktorých naturalizmus americký postupne vyrastal a sa tvoril.

Jeden z najagilnejších predstavitel'ov amerického súčasného naturalizmu a humanizmu profesor filozofie na univerzite Columbia Corliss Lamont definuje naturalizmus ako filozofiu, ktorá "pokladá človeka, zem a nekončiaci vesmír priestoru a času za časti jednej vel'kej Prírody (Nature). Celok existujúcich bytí je ekvivalentný Prírode a mimo túto Prírodu nejestvuje nič. Táto metafyzika (naturalistická) nemá miesta pre supernaturálno, pre nadfyzické bytosti, ani pre nadhmotného Boha, či už je on charakteru krest'anského alebo nekrest'anského, od ktorého l'udia dostávajú milosti skrz modlitbu alebo vedenie pomocou revelácie. Na druhej strane ale prívrženci tejto filozofie uznávajú a samozrejme cítia sa dobre v úzkom zopätí človeka s mocnou a nekonečne sa meniacou Prírodou, ktorá ho splodila, a nehromžia, stískajúc päst'ami, proti vesmíru, ako to robia ateisti naivnejšieho razenia.

"Naturalizmus podporoval od prvopočiatku a pomáhal rozvinút' vedecký náhl'ad a spoliehanie človeka na rozum. Preto naturalizmus pokladá človeka úplne za výtvor tejto zeme (earth) a za nerozlučitel'ný zväzok osobnosti — zahrňujúc do nej mysel' (mind) — na jednej strane, a tela, alebo fyzickej sústavy, na strane druhej. Táto naturalistická psychológia je protikladom psychológie dualistickej, ktorá odprírodňuje a znadprírodňuje človeka umiest'ujúc ho, alebo aspoň jeho mysel' a dušu, mimo a nad Prírodu. Naturalistické ponímanie vylučuje každú formu osobného pretrvávania po smrti a tak nesie so sebou implikáciu etiky obmedzenej na tento tuzemský okruh činností a ciel'ov." (Corliss Lamont, *The Philosophy of Humanism,* New York, 1949, p. 26.)

Z uvedeného citátu možno vidiet' celkový charakter súčasného naturalizmu ako filozofie v jej najzákladnejších vzt'ahoch k trom ústredným problémom, a to k problému náboženskému, psychologickému a etickému. A z týchto troch problémov črtá sa tiež znatel'ne postoj naturalizmu k trom základným ideám Boha, duše a mravného dobra a zla ako najzákladnejších pilierov každej systematicky vypracovanej metafyziky. Odmietavý postoj súčasných naturalistov ku všetkým trom ideám je najvýraznejšou črtou ich filozofie a spoločne koreňom duchovnej krízy súčasného humanistického a naturalistického demokratizmu.

I keď možno súhlasit' s prof. Lamontom, že prvky a

predstaviteľov takejto filozofie možno nájsť skoro v každom dôležitom úseku ľudskej histórie, počnúc gréckymi protagoristami, demokritovcami, cez stoikov a epikurejcov lucréciovského štýlu až po stredovekých a moderných odporcov transcendentna a prvých osnovateľov tzv. deizmu a panteistického idealizmu a končiac pozitivizmom, pragmatizmom a logickým empiricizmom alebo i dialektickým materializmom komunistov, nehovorí toto historické príbuzenstvo nič v prospech alebo o pravdivosti naturalizmu.

Rovnako nie je závažné pre posúdenie, či takáto filozofia je vhodná pre americkú demokratickú súčasnosť zistenie, že naturalistické sklony možno odhaliť u samotného Georgea Washingtona, Tomáša Jeffersona, Benjamína Franklina ako aj iných tvorcov americkej duchovnej tradície. Takéto sledovanie koreňov a historického vývinu naturalizmu v kultúrnych dejinách Ameriky slúži viac iba za *captatio benevolentiae* mladšej generácie, ktorá je ešte nie dostatočne zrelá na vlastný posudok. Oproti takejto taktike predstaviteľov súčasného naturalizmu a humanizmu bolo by možno otvoriť tie stránky americkej histórie, na ktorých supernaturalistické idey sú zachytené od počiatku až po významné udalosti súčasné.

Mnohí humanistickí a naturalistickí autori pokladajú i tzv. deizmus za dôležité žriedlo, z ktorého vraj vyrástol dnešný naturalizmus a humanizmus. Dovolávajú sa sporadicky uverejnených výrokov a prejavov Georgea Washingtona, Tomáša Jeffersona, Benjamína Franklina, Tomáša Painea, Williama Penna a iných ako úplných alebo čiastočných prívržencov francúzskeho deizmu. No, akokoľvek liberálne by sa vykladal deizmus, je podstatný rozdiel medzi dnešným naturalizmom a humanizmom a deizmom; aspoň pokiaľ ide o výlučne naturalistickú a materialistickú stránku humanizmu a naturalizmu.

Ukázali sme v predchádzajúcom citáte základný tón naturalizmu, ako ho popisuje prof. Corliss Lamont vo svojej knihe *The Philosophy of Humanism.* V ďalších úvahách chceme vyložiť podrobnejšie základné náuky naturalistického humanizmu, aby jeho duchovná náplň vysvitla ešte jasnejšie.

I keď nebude možné pre krátky rozsah tohto článku podať kritiku a zhodnotenie tu uvedených náuk naturalistic-

kej filozofie, predsa sa nazdávame, že poslúžime čitateľom *Mostu,* ak uvedieme v slovenskom preklade citáty z najprednejších predstaviteľov naturalizmu a humanizmu v súčasnej americkej filozofii a kultúre.

Slová *naturalizmus* a *humanizmus* budeme naďalej užívať ako synonymné, lebo ich filozofický obsah je, podľa priznania samých autorov, ten istý.

3. *Základné náuky naturalistického humanizmu*

Jedným zo základných učení naturalistického humanizmu je, že viera v nadprirodzeno je vedecky neoveriteľná. Preto naturalizmus popiera existenciu Boha, duše a života po smrti. I vtedy, keď sa táto negácia nadprirodzena zahaľuje do agnostických a pozitivistických vykrúcačiek, ako to robí napr. prof. Sterling P. Lamprecht vo svojej stati "Naturalism and Religion", naturalizmus odmieta každú zjavnú teológiu, ako ju vypracovalo kresťanstvo alebo iné spiritualistické náboženstvá.

Existencia Boha je jedným z učení, kde sa naturalisti rôznia v predstavovaní svojich stanovísk a je často ťažko rozoznať, či sú skutočne zajedno v tomto ohľade. Tak prof. Corliss Lamont je otvorene proti existencii spirituálneho osobného Boha, rovnako ako materialisticky orientovaný Roy Wood Sellars. Na druhej strane, keď čítame riadky prof. Lamprechta, máme dojem, že ateistický postoj je zmierňovaný agnostickým skepticizmom a opatrnosťou.

Profesor Lamprecht sa nazdáva, že "existencia Boha, v zmysle osobnosti, je otvorenou možnosťou. Či Boh tak definovaný jestvuje alebo nie, môže byť rozhodnuté iba na základe evidencie". (Y. H. Krikorian, *Naturalism and the Human Spirit,* C. U. P., N. Y., 1949, p. 31.) Lamprechtova filozofia náboženstva sa najlepšie odráža v tomto citáte:

"Či naturalisti budú všeobecne súhlasiť s predchádzajúcimi paragrafmi alebo nie, všetci budú zaiste odmietať dôkazy existencie Boha ako nemajúce empirickej záruky. I keď Boh môže existovať, všetky dôkazy pre to sú slabé a chýba nám evidencia. Naturalizmus nestojí, ani nepadá so zamietnutím dôkazov existencie Boha; pravdaže, jeho všeobecné tézy by zostali nedotknuté, i keby sme objavili, že Boh existuje; práve tak, ako ony zostávajú nedotknuté, kedykoľvek je objavená hocijaká iná existencia. No naturalizmus stojí

a padá s jeho prijímaním prísne empirickej metódy a s jeho odmietaním veriť v niečo veľmi vážneho, i keď niet možnosti nájsť evidenciu. Naturalizmus nemá naozaj v úmysle dokazovať viac nemožnosť existencie Boha ako akejkoľvek planéty v slnečnej sústave. No, ako by však naturalizmus protestoval proti návodu, aby sme si nariaďovali hodiny podľa behu neobjavenej ešte planéty, tak isto protestuje proti tvrdeniu, že život má byť vedený a zameraný na božiu vôľu alebo prozreteľnosť. Dokiaľ jestvovanie Boha je nie dokázané ako pravdepodobné empirickou evidenciou, nie je ono skutočnosťou, podľa ktorej možno určiť alebo i rozvinúť a merať ľudské hodnoty a ľudské ideály" (p. cit. str. 36).

Ako vidieť, vedecká kritičnosť a opatrnosť je naturalistom dôvodom k agnosticizmu a skepticizmu v otázke existencie Boha. Avšak, ako tiež vidieť na prvý pohľad, Lamprechtovo tvrdenie sa zakladá na veľkom noetickom omyle, ktorý spočíva v chápaní "empirickej evidencie" v pozitivistickom zmysle, obmedzujúc ju iba na verifikačné procesy na základe zmyslových daností (perceptov). No otázky verifikácie sú, zásluhou krízy tzv. logického pozitivizmu, v súčasnom myslení tak diskreditované, že naturalistické opieranie sa o ne ako jedinú istotu je naozaj chabé. Chybou celého naturalistického postoja v otázke náboženstva je, že sa naturalisti a humanisti nevedia prebojovať zo zajatia materialistického a pozitivistického ponímania teórie poznania. Ich argumenty nie sú ani nové ani presvedčujúce, i keď sa vydávajú za najmodernejší prínos do súčasného filozofického myslenia amerického.

Tak isto ako prof. Lamprecht posudzujú zjavené náboženstvo aj iní americkí naturalisti a humanisti a usilujú sa podľa toho vybudovať i svoju prirodzenú a na prirodzenom poriadku postavenú naturalistickú etiku. Spomenúť možno napr. i známeho instrumentalistu Johna Deweyho, ktorý sa nakoniec prihlásil do tábora naturalistov, ba bol dokonca ich uznávaným vedúcim mysliteľom. Ďalej veľmi zaujímavou filozofickou cestou sa ubierajúci George Santayana, prof. Frederick J. E. Woodbridge, Roy Wood Sellars, M. R. Cohen a rad mladších filozofov, ktorých práce sú vydávané v kooperatíve štúdií okolo Columbia University v New Yorku.*

---

* Podľa svedectva prof. Lamonta naturalistický humanizmus sa

S otázkou náboženskou súvisí *otázka mravnosti*. Etika podľa naturalistických humanistov, pretože Boha nemožno vedecky a rozumove dokázať, musí sa zakladať na prirodzených schopnostiach človeka. Keďže etické hodnoty sa vzťahujú výlučne iba na ľudské činy a správanie sa, musí každé etické hodnotenie vychádzať z človeka a ľudskej spoločnosti. Naturalisti preto neveria v absolútnu platnosť etických noriem, ale vykladajú mravné normy relativisticky. Tak prof. John Dewey hovorí:

"Idea, že ak normy nie sú absolútne a preto večné a nemeniteľné, nie sú pravidlami a kritériami, je detská. Ak je niečo dokázané pozorovaním, tak je to, že ľudské bytosti zažívajú určité ciele a vzťahy, že, krátko, ony sami tvoria hodnoty. Ale je rovnako mnohostranne dokázaný fakt, že obecné normy a ciele, ktoré sú teraz rozhodujúce, vyrastali a dostali svoju účinnosť na ľudské konanie všetkými možnými relatívne akcidentálnymi cestami, menovite v podmienkach geografickej izolácie, sociálnej oddelenosti a nedostatku vedeckej metódy." (Yervant H. Krikorian, po. cit., str. 13.) Dewey tu bojuje proti obvineniam, že naturalistická

---

organizuje v osobitné hnutie, ktorého sídlo je v Yellow Springs, Ohio, kde je spolu hlavný stan Americkej humanistickej spoločnosti (AHA—American Humanist Association) založenej r. 1941, a ktorej predsedom je známy prírodovedec a nositeľ Nóbelovej ceny, profesor zoológie na Indiana univerzite, Dr. H. J. Muller. R. 1933 vydali niekoľkí prívrženci tzv. náboženského humanizmu Humanistický Manifest a usilujú sa ovplyvniť svojou filozofiou náboženské organizácie americké i svetové pomocou rôznych publikácií a kongresov, ktoré zvolávajú z roka na rok v rôznych mestách. Nahradzujúc zjavené náboženstvo svojimi naturalistickými tézami zvyšuje sa ich vplyvom boj proti Bohu do takej miery, že sama vláda USA zakročila vyšetrujúcimi orgánmi Kongresu i senátu do ich horlivej činnosti, najmä v súvise s tzv. protiamerickou a podvratnou činnosťou. Sám prof. Lamont bol napr. vyslúchaný pred známym McCarthyovým výborom. Humanisti vydávajú i svoj časopis "Humanist" a sú na ceste k skutočnému založeniu novej cirkvi. Profesor Lamont sám vypracoval už čiastočný rituál pre pochovávanie členov humanizmu, ktorý uverejnil r. 1954 pod názvom "A Humanist Funeral Service" (Horizon Press).

Medzi súčasných naturalistických humanistov, okrem už doteraz spomenutých, možno zaradiť, podľa Lamonta, význačných literátov Theodora Dreisera, Sinclaira Lewisa, Johna Steinbecka, Arthura Davisona Ficke, Archibalda MacLeisha, Edwina Markhama a Carla Sandburga. Medzi profesionálnymi filozofmi sú: Abrahám Edel, Horace M. Kallen, Harold L. Larrabee, Max C. Otto, Harry A. Overstreet, Gardner Williams, Joseph L. Blau, James Gutmann, Ernest Nagel, John H. Randall, Jr., Herbert Schneider a zosnulý Irwin Edman.

etika neuznáva etické ciele, absolútne platné etické normy (standards).

Corliss Lamont uvádza svoju stať o "Etike humanizmu" nasledovne:

"V humanistickej etike hlavným cieľom myslenia a konania je rozvinúť tuzemské záujmy pre väčšie šťastie a slávu človeka. Humanizmus je služba človečenstvu v tomto pozemskom bytí ako protiklad k spáse individuálnej duše v budúcom svete a ku glorifikácii nadprirodzenej Bytosti. Humanizmus pobáda ľudí prijať slobodne a radostne veľký dar života a uvedomiť si, že život vzatý sám pre seba a žitý pre seba môže byť rovnako krásny a skvelý ako akýkoľvek sen o nesmrteľnosti." (C. Lamont, op. cit., str. 189.)

Kritizujúc náboženskú, teonomnú etiku, Lamont ďalej hovorí:

"V supernaturalistickej etike je mnoho negativistického dôrazu, vyzývajúceho človeka ustavične potláčať v sebe mnohé najbežnejšie pudy, aby mohol držať svoju dušu čistú a nepoškvrnenú pre ten posmrtný život, ktorý je omnoho viac dôležitý ako život pred smrťou. V tejto etike výhľad na nadprirodzenú odmenu a trest v budúcnosti zatieňuje prítomné správanie sa, hodnoty nadiktované nadprirodzenou autoritou prevyšujú hodnoty poriadku prirodzeného a časového, v ktorom človek skutočne žije" (ibidem, str. 190). Oproti takejto etike humanistická morálka je viac pozitívna: "Je to etika, v ktorej svedomie nehrá iba úlohu zakazujúceho cenzora, ale je tvorivé v tom zmysle, že prináša do popredia hodnoty nové a vyššie. Tento systém mravnosti doporučuje väčšiu a častejšiu radosť z pozemských dobier pre všetkých ľudí a všade; ona odmieta asketickú inosvetovosť, je proti všetkým porazeneckým systémom, ktoré alebo odkladajú šťastie na druhý svet, alebo doporučujú sa uspokojiť so sociálnou nespravodlivosťou na tomto svete" (ibidem, str. 90).

Áno, podľa prof. Lamonta, "humanistická etika je v protive s puritánskym predsudkom oproti záľube a túžbe, ktorá charakterizuje západnú tradíciu mravnosti" (191). "Pre humanistu žiaden ľudský akt nie je ani dobrý ani zlý sám v sebe. Či niektorý čin je dobrý alebo zlý, musí byť posúdené podľa následkov (consequences) pre jednotlivca a spoloč-

nosť. Poznanie dobra preto musí byť vypracované ako poznanie čohokoľvek iného pomocou preskúmania a zhodnotenia konkrétnych následkov istej idey alebo hypotézy. Humanistická etika tvorí svoje vedúce zásady z ľudskej skúsenosti a overuje si ich zase len skúsenosťou. Keďže poznanie nie je nikdy bezprostredné... na prvom stupni, niet ani bezprostredného vedomia o tom, čo je morálne správne (right). Avšak, ak sme raz ustálili alebo prijali istý regulatívny princíp mravnosti, sme potom schopní použiť ho ihneď kedykoľvek v budúcnosti" (ibidem, 193).

Humanistická etika je budovaná evolucionisticky, a nie dogmatickou dedukciou zo zjaveného mravného kódexu. A tento evolucionizmus vzniku mravných noriem je spolu koreňom mravného relativizmu. "Humanista — hovorí Lamont — podrobuje každý etický príkaz minulosti skúmajúcej analýze rozumu, operujúceho vo svetle prítomných okolností. Lebo humanista zisťuje veľmi dobre, že všetky mravné zákony a sústavy sú relatívne podľa určitej historickej periódy a tiež podľa určitej kultúry, ktorej sú súčasťou" (ibidem, 194). "Preto humanista — uzaviera Lamont — odmieta prijať Desatoro prikázaní alebo iné mravné príkazy ako nemeniteľné a všeobecne platné zákony, ktoré nesmú byť nikdy kritizované alebo braté v pochybnosť. On sa neskláňa pred žiadnou najvyššou mravnou autoritou z minulosti alebo v prítomnosti" (ibidem, 195).

Čitateľ týchto citátov zaiste pochopí, prečo sme označili filozofiu súčasného naturalistického humanizmu krízou ducha. Mravné doktríny tohto filozofického smeru sú tak protichodné kresťansko-spiritualistickej teonomnej a teocentrickej etike, že je obava o odolnosť Západu proti komunizmu viac ako oprávnená.

Tretiu kategóriu problémov, riešených v humanistickom zmysle protichodne proti spiritualistickej filozofii, predstavujú otázky existencie *ľudskej duše* a *myšlienka nesmrteľnosti*. Prof. Lamont napísal osobitnú knihu, ktorej príznačný nadpis *The Illusion of Immortality* dáva už aj odpoveď na danú otázku. Áno, človek podľa naturalistov, nemá nijakú substanciálnu dušu, ako to učia dualistické psychológie. Humanisti sú vo vysvetľovaní ľudskej prirodzenosti monistami. Človek je jednoliaty celok, ktorý nemožno deliť a trhať na

súčiastky. Existencia duše je spiritualistickou hypotézou, ktorú nemožno vedecky overiť. Humanizmus stojí tu zajedno s materializmom a chápe funkciu mozgu tak isto ako komunistický dialektický materializmus. Je to jasné z nasledujúcich citátov:

V Lamontovej stati nadpísanej "This Life is All and Enough", v ktorej rozoberá naširoko problém duše a nesmrteľnosti, čítame: "Ak má pravdu dualistická psychológia, ako veria tradičné svetové náboženstvá, potom budúci život je pravdepodobný alebo aspoň možný. Ak však, na druhej strane, je pravdivou psychológia monistická, ako hlása naturalizmus, materializmus a humanizmus, potom niet možnosti, aby ľudské vedomie s pamäťou a vedomím o totožnosti 'ja' mohlo prestáť náraz rozkladu zapríčineného smrťou. Podľa tohto náhľadu telo a osobnosť (personality) žijú spolu, spolu rastú; a spolu aj umierajú." (Lamont, op. cit., str. 67.)

"Ja verím, že fakty vedy skytajú bohatú evidenciu na podporu humanistickej tézy o nerozlučiteľnej koexistencii tela a osobnosti" (str. 68).

Podľa prof. Lamonta "biológia ukázala presvedčivo, že človek a všetky ostatné formy života boli výsledkom nie nadprirodzeného aktu stvorenia Bohom, ale nekonečne dlhého procesu vývoja rozprestierajúceho sa pravdepodobne cez najmenej dva bilióny rokov. V tomto stupňovite sa vyvíjajúcom napredovaní, ktorý začal s malou amoebou a tými ešte jednoduchšími vecami označujúcimi prechod od neživej hmoty k životu, telo bolo prvé a základné. S jeho rastúcou komplikovanosťou, objavil sa sprievodný rozvoj a integrovanie živočíšneho chovania a kontróly, ktoré vyvrcholilo v druhu človeka v zjave nazvanom myseľ (mind). Myseľ, krátko, sa objavila na súčasnom vrchole vývojového procesu, a nie na začiatku" (ibidem, str. 69).

"Psychológia tiež dáva — podľa Lamonta — najpresvedčivejší dôkaz na podporu jednoty tela a osobnosti..." (str. 71).

"Analýza rôznych typov mentálnych stavov, zahrňujúc do toho vyslovene abnormálnosť alebo choromyseľnosť, posilňuje tieto uzávery. Silná rana na hlavu, prebitie lebky, zničenie mozgového pletiva chorobou, nedostatok thyroidnej

šťavy, zmenšenie zásobovania mozgu krvou, zmena skladby krvi alebo jej obehu použitím alkoholu alebo liekov, všetky tieto veci poškodzujú viac alebo menej normálnu rozumovú činnosť. Podporou tejto evidencie úzkeho vzájomného vzťahu medzi mozgom a myslením je vedecká korelácia funkcií videnia, počutia a rečovej koordinácie s identifikovateľnými časťami mozgovej kôry" (ibidem, str. 72).

Aplikujúc tieto názory na myšlienku nesmrteľnosti, Lamont vyvodzuje: "Monistický vzťah, teda medzi telom a osobnosťou, má postavenie dokázaného psychologického zákona a robí neudržateľnou každú teóriu vážneho osobnostného života po smrti."

Prof. Lamont pokračuje vo svojej nevere v nesmrteľnosť do takých dôsledkov, že ju popiera, i keby existencia Boha bola faktom: "I keby existoval múdry a dobrý Boh, pokračoval by zaiste v sledovaní prírodných zákonov, ktoré on sám postavil. A on by mohol spôsobiť nesmrteľnosť ľudí tiež iba porušením monistického princípu, ktorého sám použil pri vývoji a tvorení ľudských bytostí; ináč mohol by to urobiť iba stanúc sa zázrako-tvorcom a mimoprírodným čarodejníkom starého štýlu. Preto je možné veriť v ideu osobnej nesmrteľnosti, iba ak veríme v zázraky; a ktokoľvek verí v zázraky, môže doslovne veriť v hocijakú fantáziu" (ibidem, str. 79, 80).

A tak s Lamontom doporučujú nám humanisti a naturalisti "pochopiť pravý zmysel smrti ako zakončenie našich osobných kariér a hľadieť jej v tvár s dôstojnosťou a pokojom. V záujme plnej spravodlivosti k smrti musíme dodať, že smrť nie je tou hroznou vecou, ako ju opísali mnohé náboženstvá a filozofie... Rovnako, ak majú pravdu humanisti, nazývajúc nesmrteľnosť výplodom mozgu, smrť nielen znemožňuje existenciu večného raja (neba), ale robí nemožnou i hrozbu pekiel a očistca za hrobom. Smrť ako koniec ničí neodôvodnené strachy práve tak, ako neodôvodnené nádeje. Keďže človek môže zomrieť iba raz, zomrelí sú mimo všetko dobro alebo zlo...

"Je zvrchovaný čas pre nás odhodiť rozumové blúznenie minulosti, konať ako dospelí mužovia a ženy, hotoví čeliť skutočnosti, ako ona je vo svojich menivých aspektoch tvrdosti i nádhery. A prepracúvajúc sa k zdravému pohľadu na

život a osud, nemôžeme urobiť dôležitejší krok ako zavrhnúť ilúziu nesmrteľnosti" (op. cit., str. 88-89).

Naturalistický humanizmus povalil, ako sme videli, dualistický koncept človeka, odvrhol spiritualistickú teonomnú etiku, redukoval alebo lepšie stotožnil nesmrteľnú dušu s funkciou mozgu a myšlienku nesmrteľnosti vyhlásil za ilúziu a bláznostvo. Aby toto všetko mohol urobiť, dovoláva sa vedy ako jediného prameňa ľudskej vedomosti. Neuvedomuje si však, že veda sama je len úzkym okruhom objavov ľudského poznania, ktorý okruh nedosahuje otázky predstavujúce zmysel a cieľ človeka na zemi. Okrem toho, práve súčasný stav vied ukazuje, že ustavičný prechod od jednej hypotézy k druhej, od jednej teórie k novšej a novšej, nemôže dať pevný základ pre štabilitu a istotu človekovho myslenia a konania. Keby mali pravdu naturalisti a keby bolo možné žiť na tejto zemeguli len podľa toho, čo nám poskytujú vedy, zaiste život človeka by bol veľmi krátky, ba nemožný. Koľko času zaberie napr. z jedného dňa každého jednotlivca, kedy žije podľa toho, čo je vedecky dokázané? Je toho veľmi malý zlomok. A čo s našimi ideálmi, citmi a túžbami, čo s hodnotami, o ktorých vedecké poznanie vie povedať iba, že sú? Prečo sú a tiež o ich kvalite vedy mlčia.

Je starým poznaním filozofov, že empirické poznanie môže ukázať iba, čo je, bude alebo bolo. No ľudské konanie je preplnené tak často i ohľadmi na to, čo *má byť*. Humanisti, dovolávajúc sa evolucionistického vzniku morálnych noriem a pravidiel, dopúšťajú sa logickej chyby *petitio principii*. Nijaká spoločnosť neustaľuje etické predpisy nezávisle na individuálnych skúsenostiach jej členov. Ak indivíduum necíti mravnú záväznosť, spoločnosť, pozostávajúca z jednotlivcov, nemá sily vytvoriť mravnú normu. Preto jedine teonomická etika môže vyhnúť začarovanému kruhu evolucionistov a naturalistov v etike. Voltaire, keď uvažoval o mravnej a praktickej stránke náboženstva, vyhlásil známe: Keby Boh neexistoval, museli by sme ho stvoriť.

Tragikou naturalistického chápania ľudskej psychológie je, že nie dosť kriticky operuje s pojmom *jednoty tela a duše*. Zo vzájomnej viazanosti procesov duševných na telesné a opačne nijako nenasleduje *redukcia jedných na druhé*. Súčasná empirická psychológia je práve v tomto bode rozdvo-

jená a tvrdiť, že monistická psychológia je jedine vedecky zaručená, je tvrdenie absolútne nevedecké. Naturalisti sa opierajú o vedy s filozofickou predpojatosťou, kontrolujú vedecké výroky svojimi metafyzickými a dogmatickými stanoviskami a tak stavajú správny logický postup na hlavu. Je to nie veda, čo potvrdzuje ich filozofiu, ale ich materialistická a naturalistická filozofia vyhlasuje za vedecké a nevedecké fakty bez príslušnej kritičnosti. Nemusíme azda zvlášť vyzdvihovať, že takýmto spôsobom sa i sám pojem vedy a vedeckosti diskredituje, stráca svoju jednoznačnosť. V krátkosti možno povedať, že naturalizmus pracuje s tzv. pozitivistickou teóriou vedy, kým supernaturalistické systémy chápu vedu realisticky.

Odstránením myšlienky posmrtného života postavil si naturalizmus ťažkú otázku *ľudského osudu* vôbec. Tejto téme venujú humanisti a naturalisti hodne miesta a času vo svojich úvahách. Nájsť cieľ a zmysel ľudskej existencie na zemi bez nesmrteľnosti, je naozaj ťažko. Duchovná kríza, ktorú naturalisti pomáhajú prehĺbovať svojím odmietaním večného života po smrti, je zaviňovaná práve tým, že sa človekovo zjavenie sa na zemeguli robí bezzmyselným. Ak smrťou končí celá ľudská kariéra, nemá zmyslu žiadne mravné konanie a snaženie. Rozdiel medzi dobrom a zlom nemožno vysvetliť praxou, "následkami" ani skúsenosťou a vývojom, ak len nezamieňame tieto pojmy za *užitočnosť* alebo *pôžitok* a *rozkoš,* ako sa to deje pri tzv. etickom utilitarizme a hedonizme. Naturalisti sa bránia týmto pojmom a tvrdia, že ich humanitná etika je povznesená nad spomenuté mravné sústavy.

Hovoriac o osude človeka (destiny of man), prof. Lamont dáva ako náhradu za stratenú večnosť nasledujúci návod a zmysel ľudskej existencie:

"Smrť jednotlivcov nemôže znemožniť pokračujúci život národa alebo človečenstva ako celku. Kladná filozofia humanizmu prijíma inšpiráciu tých, ktorí sa pominuli a pokračuje v uskutočňovaní ohromných úloh sociálnej emancipácie a prevýstavby... Odvrhuje zavádzajúce supernaturalizmy minulosti a hlása čnosti etiky zasvätenej výlučne tomuto pozemskému šťastiu. Taká zdravá a ľudská etika môže byť účinnejšia a ušľachtilejšia ako etika založená na prísľube

osobnej nesmrteľnosti. Je omnoho čnostnejšie konať mravne bez nádeje na odmenu po smrti ako s takou nádejou na mysli" (op. cit., str. 90).

Kto pozná ľudskú povahu, zaiste odmietne naivné a optimistické náhľady Lamontove. Etika pre etiku by bola krajšou a čnostnejšou, keby nebola zameraná na ľudské potreby. No, ak berieme človeka v jeho empirickej danosti, každá mravná záväznosť musí pochádzať z prameňa, ktorý je mimo človeka. Humanisti svojou vyfantazírovanou zásadou, že mravnosť bez odmeny je mravnejšia, sa podobajú väzňovi, ktorý sa sám posadil do väznice s kľúčami od cely vo vlastných rukách. Niet mravnej normy, ktorú by si človek uložil sám od seba a nemohol ju zrušiť, kedykoľvek by sa mu zapáčilo. Mravnosť "kvôli mravnosti" je taký istý nezmysel ako trest kvôli trestu alebo odmena kvôli odmene. Je to predsa vždycky niečo, prečo sme trestaní alebo odmeňovaní. V morálnom konaní je prítomnosť činu a mravnej normy rovnako neodmysliteľnou danosťou. Bez mravnej normy niet mravného činu a tak "mravnosť kvôli mravnosti" je zásada, ktorej mravná hodnota sa nedá určiť.

Humanistické horovanie za akúsi všeľudskú morálku s vysoko sociálnym a filantropickým zafarbením je skutočná ilúzia, ak sa ona nepostaví na kresťanský princíp lásky k Bohu a k blížnemu. Ináč sa naturalistická humanitná etika rozplynie v paradoxnom "milujem ľudstvo, no nenávidím každého jednotlivého človeka".

Rozobrali sme krátko niektoré hlavné učenia naturalistického humanizmu podľa váhy, akú im pripisujú najpopulárnejší propagátori a zástanci. Záverom poukážeme na vzťah naturalistického humanizmu k idey demokracie ako najprimeranejšej formy politického i individuálneho života.

4. Naturalistický humanizmus a demokracia

Je mnoho filozofií, ktorých nebezpečenstvo pre všeobecné blaho ľudstva sa zmenšuje tým, že zostávajú iba majetkom svojich vynálezcov alebo celkom úzkeho kruhu ich nasledovateľov.

Ak sa filozofické názory stávajú takrečeno spoločným majetkom istého kultúrneho a politického celku, ako je národ alebo štát, je nebezpečenstvo, ktoré vyplýva z nesprávnosti takejto filozofie, veľmi tragické.

Keď čítame prejavy naturalistických humanistov, presvedčíme sa na každom kroku, že ich filozofia je mienená pre najširšie vrstvy nielen súčasnej Ameriky, ale dokonca ako jediná základňa na usporiadanie demokratického sveta vôbec. Vysoké nádeje, ktoré vkladajú do svojich názorov všetci súčasní naturalisti, prevyšujú každý náboženský alebo nacionálny a sociálny mesianizmus známy z minulosti. A v tomto mesianizme odráža sa práve duchovné prepadlisko, do ktorého chcú uvrhnúť súčasnú civilizáciu. V časoch, keď sa iné národy primkýňajú čo najužšie k spiritualistickému supernaturalizmu, v dobe, keď sa ukazuje nad slnko jasnejšie, že príklon k hmote a materialistickému poňatiu sveta a zmyslu života ohrozuje moderného človeka vo forme medzinárodného komunizmu ako najbrutálnejšej sily na rozgniavenie ľudského šťastia a blaha duchovného i hmotného, natíska sa tu filozofia skoro s tým istým materialistickým základom a obsahom. A Amerika, pokladaná za spásonosnú moc, ktorá má priniesť vykúpenie ľudstva z barbarstva pomocou a v mene ideálu demokracie, je práve hostiteľkou takýchto prorokov naturalistického humanizmu.

Áno, kríza americkej duchovnosti odzrkadľuje sa ešte hlbšie na pomere naturalizmu k demokracii. Úvahy o pomere alebo voľbe medzi tzv. *demokraciou kresťanskou* a *demokraciou naturalistickou* zasahujú mysle súčasných mysliteľov a hľadá sa cesta, ktorá je správnejšia. Supernaturalistický tábor nasleduje doporučenia mužov, akými sú G. K. Chesterton, Jaques Maritain a iní, ktorí tvrdia, že demokracia bez kresťanstva je neistá, a naturalistickí humanisti púšťajú sa do polemík s týmto názorom, predstavujúc svoju humanisticky chápanú demokraciu ako jedine možnú formu politického nažívania moderného človeka.

Tak prof. J. Dewey píše v jednej zo svojich statí na adresu Chestertonovu:

"Uzavieram tieto citáty pasážou, napísanou predtým, ako kríza dosiahla dnešnej intenzity. V knihe, ktorú G. K. Chesterton napísal po svojej návšteve tejto krajiny, hovoril o výhľadoch demokracie v Spojených Štátoch nasledovne: Ak sa tá demokracia stane a zostane katolícka a kresťanská, ostane demokraciou ... Ľudia budú zisťovať viac a viac, že

niet zmyslu v demokracii, ak niet zmyslu v ničom... ak vesmír nemá strediska významnosti a autoritu, ktorá je pôvodcom našich práv. (G. Chesterton, What I Saw in America, New York, 1922, p. 296.)... Podstata citátu spočíva jasne v tvrdení, že práva a sloboda, ktoré tvoria demokraciu, nemajú platnosti, iba ak sú odvodené od akéhosi centra a autority úplne mimo prírodu — a mimo prirodzené spoločenské vzťahy ľudí navzájom. Tento vnútorne skeptický, cynický a pesimistický náhľad na ľudskú prírodu je v základe všetkých tvrdení, že naturalizmus je deštruktívny, pokiaľ ide o hodnoty spojené s demokraciou, zahrňujúc do toho vieru v dôstojnosť človeka a hodnotu ľudského života. Tento zmalicherňujúci náhľad (povedané veľmi mierne) na človeka je ten istý, na ktorom spočíva všetko úsilie odsúdiť naturalizmus, nezáleží na tom, akou filozofickou rečou je odsúdenie vyjadrené. Skutočnosťou však je, že naturalizmus nachádza spomenuté hodnoty, hodnotu a dôstojnosť mužov i žien, spočívajúce v ľudskej prírode samotnej, vo vzťahoch, aktuálnych i potenciálnych, ktoré ľudia udržujú medzi sebou v prirodzenom prostredí. A nielen to, naturalizmus je pripravený kedykoľvek držať tézu, že základ, ktorý je v človekovi a v prírode, je omnoho zdravším fundamentom, ako je, alebo môže byť, každý základ existujúci mimo postavenia človeka v prírode." (John Dewey, "Antinaturalism in Extremis", in Krikorian's *Naturalism and the Human Spirit*, New York, pp. 8-9.)

Prof. Lamont zdôvodňuje svoje tvrdenie, že jedine humanizmus dáva plnú možnosť demokracie vo všetkých úsekoch súkromného i verejného života, poukazom na sociálne dobro a individuálne šťastie (The Social Good and Individual Happiness), ktoré sa môžu rozvinúť v demokracii:

"Na záver našej diskusie o etike, ak človek naozaj verí vážne v humanistický cieľ šťastia, slobodu a pokrok pre celé ľudstvo a ak má ten cieľ stále na mysli, nestratí nikdy z očí širokú syntézu hodnôt, za ktoré humanizmus bojuje. Táto najvyššia syntéza môže, pravdepodobne, byť vyjadrená čím väčším počtom ľudí v každej krajine. Toto neznamená nič viac ani menej ako demokraciu v jej najzmysluplnejšom a najďalekosiahlejšom zmysle. Pre humanistov známa formula 'najväčšie šťastie pre najviac ľudí' vyjadruje splynutie mrav-

ného a demokratického princípu. Humanizmus uskutočňuje svoju etiku a odoláva nebezpečenstvu iba ústami hlásaného službičkovania vznešene znejúcim programom, ponúkajúc program činov v zmysle demokratickej cesty života" (op. cit., str. 217).

Prof. Sidney Hook v článku "Naturalism and Democracy" formuluje pomer humanizmu a naturalizmu k demokracii týmito slovami:

"Demokracia nepotrebuje inej kozmickej podpory ako možnosť robiť dobro. A tú možnosť má, lebo človek je časťou prírody. Žiadať viac je nerozumné, i keď nie nehodné. Spôsob, akým človek koná podľa svojich možností, je ďalšou evidenciou objektívnych a nových foriem existencie. Nakoľko je začlenený do spletiva vecí, inteligentný demokraticky cítiaci človek využíva čestne možnosti existencie, jej výhľady, jej otvorenosť, jej neurčiteľnosť. Je slobodný od romantickej šialenosti, ktorá chce postaviť mimo zákon pravdy vedy, ako aj od príjemnej záľuby, ktorá je dovolená iba v poézii, že príroda je akousi demokratickou republikou. On berie svet, ako ho popisuje veda. On používa svojej vedomosti o svete na zväčšenie moci človeka nad vecami, k zmenšeniu moci človeka nad človekom a na zveľaďovanie družby medzi ľuďmi slobodnými a rovnými, snažiacimi sa dosiahnuť spravodlivejšiu a šťastnejšiu spoločnosť." (*Naturalism and the Human Spirit*, p. 64.)

Prof. S. Hook nepokladá za potrebné stavať demokraciu na nijaký nadprirodzený základ, či je on náboženský, alebo metafyzický. Demokracia je dostatočne schopná riadiť sa prirodzenými zákonitosťami a človekovou vôľou i rozumom, ktorý je iba súčasťou prírody.

"Tvrdiť, že kto nemá dôkazov pre existenciu Boha a pre nesmrteľnosť, nemá ani dôkazov na potvrdenie platnosti demokracie, je hovoriť, že predchádzajúce sú prinajmenšom nutné podmienky nasledujúcich. Ja tvrdím, že nie sú ani nutné ani vystačujúce" (ibidem, str. 52).

Nadšenie naturalistických humanistov za demokraciu bez náboženského alebo aspoň spiritualistického základu je v otvorenom protiklade proti trpkým skúsenostiam z minulosti, o ktorých hovorí Jaques Maritain vo svojom obhajovaní demokracie založenej na kresťanských evanjeliách:

"Čo svet a civilizácia potrebovali v moderných časoch v intelektuálnom poriadku, čo potrebuje časné blaho človeka po štyri storočia, je správna kresťanská filozofia. Na jej miesto vyrástla osobitná filozofia a neľudský humanizmus, humanizmus ničiaci človeka preto, že chcel byť usmernený na človeka, a nie na Boha. My sme dopili čašu a teraz vidíme krvavý protihumanizmus pred vlastnými očami: t. j. ten zúrivý iracionalizmus a smer k otroctvu, v ktorý humanizmus racionalistický nakoniec dozrieva." (J. Maritain, "Contemporary Renewals in Modern Thoughts", in *Religion in the Modern World,* 1941, p. 14.)

Ak teda John Dewey, napriek všetkému tomu, ešte stále je presvedčený, že "Demokracia nemôže dosiahnuť primeraného poznania svojho vlastného zmyslu alebo súvislej praktickej aplikácie, dokiaľ protinaturalizmus je schopný odkladať a mariť používanie metód, ktorými je jedine možné dosiahnuť rozumnú a dôslednú možnosť riadiť spoločenské vzťahy" (ibidem, str. 3), je priepasť medzi zástancami demokracie kresťanskej a naturalizmom stále otvorená.

Naturalizmus a humanizmus v súčasnom americkom myslení predstavuje krízu, ktorú odstrániť pomôže iba zvýšená myšlienková prevaha a presvedčivosť argumentov supernaturalistických. Odvolávanie sa na vedu nemôže byť argumentom ani proti jednému ani proti druhému táboru, lebo veda je v otázkach, o ktoré sa vedie tak smrteľne vážna diskusia, irelevantná. Treba siahnuť po pravej filozofii, ktorej pravdivosť je podopieraná argumentami čerpanými nielen z empírie vedeckej, ale z integrálneho prameňa celej ľudskej, prirodzenej i nadprirodzenej existencie, do ktorej je človek začlenený.

A takou filozofiu je, podľa našej mienky, iba "philosophia perennis" v jej kresťanskom dovŕšení. Naturalizmus, ktorého *raison d'être* je v oponovaní takejto filozofii a v opieraní sa na vedy ako jediný zdroj poznania, je oneskoreným materializmom, empiricizmom a pozitivizmom, v čom je celá jeho sláva i slabosť. V odklone od takejto filozofie a v návrate k skutočným prameňom ľudského jestvovania črtá sa tiež záchrana z krízy, do ktorej sa ponorujeme.

University of Dayton, Ohio.

LIST VYDATEJ DCÉRE

Ján Doránsky

Tak preletel ti nad srdcom
Ako biely holub
Tvoj deň
Tak prešiel cez nás
Ako biely cyklón
Tvoj deň
Sleduj bieleho holuba
Neobzeraj sa za spúšťou
V našich sadoch
Lebo ten deň
Bol tvoj deň
A tvoj deň
Je náš deň
Pamätaj

Nedele chodia k nám
Ako chodievali
Pamätáš
Ako sme spomínali
Tvoj portrét máme na stene
Aj biele rúcho svadobné
Ako opadané kvieťa z čerešne
Pamiatka po cyklóne

Náš bedeker je stále otvorený
Kde sponka z tvojich vlasov
Ukazuje
Na karibské more
K ostrovčeku
Tam stojíš driečna bosonohá
V žeravom piesku
Na pobreží
A vyzeráš si holuba
Či letí v správnom kurze
Mame sa rana nehojí
Sladká rana
Ktorá ťa pripomína
Nuž nestrachuj sa
Ty si nevynašla žiaľ

V ľudskom živote
Ten rastie s nami v množení
Druhá tvár blaženosti samej

Náš život ide po starom
Nijaká z ciest ešte nezariastla
A žiadna z tvárí
Nevybledla v našom albume

Merkuj si čo ťa bolievalo
Teraz už netreba ti nedbať
Na vážne maličkosti

Až zachce sa ti napíš
Pomôž nám vidieť
To čo vidíme
Len mŕtvi nepíšu
Mŕtvym
A my ťa spomíname
Pod smútočnou vŕbou nedele
Jasnovidným srdcom
Z ktorého nikdy neodíde
Kto v ňom prebýval
Čo bolo tvoje v ňom
Ostalo tvoje
Tam počúvame letieť
Tvojho holuba
Tam keď čas podišiel
Náš kalendár sa prestal obracať
A náš čas zastal na dátume
Keď si si vítala svoj biely deň
Počiatok toho čo ťa neminie.

Raz lepšie pochopíš tú reč
Až naučíš sa čítať
V svojej škole
Až budeš musieť rozumieť
Aj to čo nikdy nepochopíš
Čo si len tušila
A zaháňala z prázdnych horizontov
Na radostnej ceste
Kým neprišiel
Tvoj deň

A tvoj deň
Je náš deň
Pamätaj

August 1962

PRI ČÍTANÍ LISTOV

Keď som bol ešte mládenec,
dostával som listy od milej.
Písala ich teplým citom,
prehriala slová, jak len žena vie
v okamihu pred každým skrytom,
keď svoje vnútro rozleje.

Keď prejdú roky ľúbostnej vášne
človek s radosťou spomína na ne:
listuje mysľou v zapadlých časoch,
obrazy dávne k srdcu privinie.

Keď dnes dostanem list,
otváram ho s iným pocitom;
hoc žena, hoc muž — jedno pritom —
a predsa city nie sú zaviate.
Čo je to za úžasná zmena,
keď z mládenca sa stane muž!
Žeby len zvážnel? Sotva.
Roky sa dotkli jeho mena,
na všetko vážne hľadí už.

Nemeria život len citom,
primieša doňho rozumu
a váži ľudí, váži činy
na čase časom rozbitom.

V ohnisku jeho stretá sa všetko:
márnosťou bola mladá pýcha,
márnosťou je tiež mužná váha,
márnosťou bude staré snenie.
Len zato nech sa človek neostýcha,
že láska zdobí jeho zrenie.

Keď dnes dostanem list,
vidím pred sebou človeka.

Láskou sa blížim k jeho slovám,
srdcom mu dvere odmykám.
Naučil som sa veľa poznávať:
čo človeku len človek môže dať
je úsmev a teplé ľudské slovo.

Vďaka vám, ľudia, ak vaše listy
sa ľuďom srdcom privrávajú.
Vďaka vám všetkým, všetkým,
že slová vaše sa ešte ľuďom podobajú.

Marian Žiar

SEPTEMBER

Darmo som čakal na rohu,
nechcela, možno nemohla prísť.
Do dierky na kabáte
zastokol som si suchý list.

Neznámi chodci bez záujmu
ma obchádzajú ako morské peny.
A ja som stál jak sveta stred,
čo nebol ešte objavený.

Keď potom lampy zapálili,
vzal som ten lístok neskonale prostý
a hodil mlčky po vetre
jak obraz ľudskej zbytočnosti.

Karol Strmeň (1952)

RÁNO

Belasé ráno.
Ešte aj oknom zatvoreným
do izby vniká
dych mokrých orgovánov.

Karol Strmeň (1954)

ROZHĽAD

SLOVÁCI V EURÓPSKOM SPOLOČENSTVE NÁRODOV

Pod týmto titulom rámcového programu usporiadalo "Collegium Carolinum" v Mníchove vedecké zasedanie v dňoch 31. júla až 3. augusta t. r. Asi 70 univerzitných profesorov a vedeckých pracovníkov zišlo sa na pozvanie z Nemecka a z iných štátov Európy, i zámoria, aby sa venovalo prehĺbeniu poznania slovenskej dejinnej a súdobej skutočnosti. Zasedaniu predsedal Prof. Dr. Dr. h. c. Theodor MAYER, jeden z redaktorov "Monumenta Germaniae Historica". Už sám tento fakt zaručoval čo najvyššiu vedeckú úroveň podniku. Prvý pracovný deň po otváracích formalitách uviedol Dr. Ferdinand SEIBT referátom "Základné črty slovenských dejín". Napriek ním konštatovaného nedostatku vedecky únosných syntetických diel encyklopedického rázu o slovenských dejinách podarilo sa prednášateľovi predstaviť poslucháčom solídny základný rámec na orientovanie sa v problematike slovenských dejín.

Nasledovala prednáška Prof. Dr. Karl BOSL-a "Cyril a Metod a ich úlohy v rímskej cirkevnej organizácii medzi byzantskou a frankskou štátnou cirkvou", v ktorej autor na základe pramenných výskumov osvetlil cirkevne- organizačné dielo solúnskych bratov a ich diplomatické poslanie, ktoré v mnohom ohľade historicky prevyšuje ich samotnú funkciu šíriteľov kresťanstva medzi Slovákmi a inými slovanskými národmi. Viedenský docent Dr. Ludwik von GOGOLÁK — predtým profesor v Budapešti, ktorý štúdiom zistil nielen svoj slovenský pôvod z Oravy, ale aj to, že je príbuzným Antona Bernoláka — referoval na tému: "Historický vývoj slovenského národného povedomia", poukážuc pritom na viaceré historickým výskumom zanedbané momenty slovenských dejín, ktoré načim preskúmať a hodnotiť, aby sa ukázal opravdivý historický profil slovenského národa.

Na tému "Slováci a panslavizmus" referoval Prof. Dr. Ferdinand ĎURČANSKÝ, ktorý na základe rozboru pôvodných prameňov načrtol nový výklad postoja Slovákov k panslavistickému hnutiu, citeľne odlišný od paušálnych a často slabo podložených bežných teórií. Celé predpoludnie 2. augusta bolo venované štúdiu témy "Slovensko v marcovej kríze 1939", na ktorú prednášal Prof. Dr. Milan St. ĎURICA. Jeho analýza historických, geopolitických a psychologických predpokladov a potom rekonštrukcia marcových udalostí, ako ony vyplývajú z výskumu nevydaných diplomatických dokumentov, vyvolali živú a plodnú diskusiu, ku ktorej podstatne prispel najmä očitý svedok a často jeden z hlavných protagonistov oných udalostí, Prof. Dr. F. ĎURČANSKÝ. Slovenskú ľudovú kultúru priestorove a vrstvove analyzoval Prof. Dr. Bruno SCHIER, ktorý bol podnikol niekoľko študijných a výskumných ciest v rozličných krajoch Slovenska. Svoje vývody ilustroval pôvodnými fotografiami vo forme svetelných obrazov. Mníchovský slavista Prof. Dr. Alois SCHMAUS referoval potom s jemu vlastnou hĺbkou a kompetenciou na tému "Duchovná a kultúrna individualita Slovákov a ich prínos k dejinám Európy. K súčasnej tématike prešiel referát Dr. Ctibora Pokorného "Postoj Slovákov voči komunizmu", v ktorom autor dokumentoval tradičný odpor Slovákov proti

ideológii a praxi komunizmu, ktorá je v diametrálnej protive s najpodstatnejšími prvkami slovenskej národnej povahy, kultúry i zmyslu ich dejín.

Z ekonomického hľadiska predstavil slovenskú historickú skutočnosť Dr. Kurt WESSELY v referáte "Hospodárske a sociálne problémy Slovenska od prvej svetovej vojny", v ktorom poukázal na základe vedeckého rozboru hospodárskych štatistík, aké mimoriadne dôležité miesto zaujíma Slovensko z ekonomického hľadiska nielen v dunajskom, ale aj v európskom priestore vôbec a ako práve táto jeho ekonomická funkcia podmieňovala a podmieňuje v značnej miere aj politické dianie. — V generálnej diskusii, ktorá sa rozvinula na konci zasedania, fokalizovali sa najpodstatnejšie prvky, získané behom tohto pracovného zasedania a všetci účastníci vyslovili čo najväčšie zadosťučinenie nad tým, že iniciatívou "Collegia Carolina" urobil sa značný pokrok vo veci poznania slovenskej dejinnej problematiky, no súčasne zdôraznili potrebu venovať vedeckému rozboru slovenskej skutočnosti ďalšiu pozornosť, aby sa postupne zaplnili značné medzery, ktoré sa v tomto ohľade konštatovali i na tomto zasadnutí. Zo Slovákov v tejto generálnej diskusii zaujal stanovisko americko-slovenský vedecký pracovník Albert V. RYBIANSKY z Lewis College, Lockport, Ill., ktorý prispel k spoločnému dielu niekoľkými diskusnými príspevkami.

Zo slovenskej strany načim nám naozaj radostne kvitovať tieto skutočnosti. Ide bezpochyby o prvé uskutočnenie tohoto druhu, že totiž vedecká ustanovizeň takej vysokej úrovne — ako je známe, "Collegium Carolinum" je pracovné spoločenstvo bývalých profesorov nemeckej Karlovej univerzity v Prahe, ktoré v tejto forme udržujú slávnu tradíciu svojej "alma Mater" — venovala takú osobitnú pozornosť slovenskej problematike, že považovala za vhodné venovať jej výlučne jedno zo svojich skvele organizovaných vedeckých zasedaní. A to, že to urobila ustanovizeň neslovenská, tým jasnejšie dokazuje všeobecný dosah slovenskej problematiky. Hoci väčšina prednášateľov bola pozvaná z nemeckých univerzít, s potešením načim konštatovať, že delikátne témy boli zverené aj slovenským prednášateľom. Tým bola zaistená nielen priama účasť Slovákov na tomto medzinárodnom vedeckom úsilí, ale aj možnosť predložiť vyberanému auditóriu pôvodné slovenské výsledky vedeckého bádania a ich interpretácie.

Ak je pravdou, že zjednotenie Európy, ktoré je osudovou otázkou našich čias, môže prísť k uskutočneniu iba skrze vzájomnú súdržnosť európskych národov a táto súdržnosť zas bezpodmienečne predpokladá uznanie a rešpekt každého z partnerov v jeho národnej individualite, tak možno uzavrieť, že Európa sa naozaj zjednotí iba vtedy, ak každému z jej národov — teda i Slovákom — bude umožnené rozhodnúť sa pre túto európsku súdržnosť slobodne, bez nátlaku, v podstatne rovnoprávnej vospolnosti so všetkými ostatnými národmi. Tým, že "Collegium Carolinum" umožnilo európskym vedcom pozastaviť sa a študovať individuálnosť slovenského národa, zaslúžilo sa nielen o Slovákov a ich zotročenú vlasť, lež prispelo veľmi dôležitým prínosom aj k uskutočneniu európskej jednoty a k príprave črtajúcej sa už atlantickej vospolnosti národov.

s. b.

DOMÁCE JUBILEÁ

Rudolf Kľačko 70ročný. Profesor Rudolf Kľačko je vzácny a čistý človek. Sedemdesiatky sa dožil koncom apríla, v čase politicky trudnom. Svojou láskou a umom poznačil niekoľko údobí nášho národného života.

Za prvej svetovej vojny šiel v Rusku medzi legionárov, lebo nič nepovažoval za vyšší cieľ ako oslobodenie národa. Po roku 1918 sa venoval mládeži. Učil na viacerých gymnáziách. Potom šiel do Matice a zastal sa ohrožovanej slovenčiny s horlivosťou starozákonného proroka. Keď na Slovensko položili ruku komunisti, hoci mal pre Rusov mäkké srdce, povedal svoje nie! Ako sa svedčí na muža. Taký charakter zostáva v každom čase vzorom.

Ján Poničan 60ročný. Komunistický prezident komunistického Česko-Slovenska mu pri tejto príležitosti udelil Rád Republiky. Roku 1951, pri čistke slovenských nacionálnych komunistov ho komunistickí likvidátori z Prahy a Viliam Široký s nimi hodili do jedného vreca s Novomeským a Okálym. Vyhlásili ho za "protičeského šovinistu", "malomeštiackeho anarchistu" a "nestáleho, neplodného a šialeného revolucionára".

Poničan vtedy so skloneným čelom prijímal mĺčky každú nepravdu a každé pokorenie. Mlčal, hoci išlo o jeho česť ako človeka a básnika. Ba viac, išlo o česť, meno a zásluhy jedinej generácie, ktorú si komunisti za 20 rokov Č-SR vychovali. O skupinu Dav. Za stalinizmu by bol mlčal každý. Inak sa ani nedalo. Ale žiadalo sa, aby mlčal aj potom, keď mlčanie už bolo dovoleným protestom. Za maďarskej revolúcie a po nej. Ale tu Poničan nemlčal; svoj verš dal do služby strany a komunizmu. Pranieroval ním tých, čo prelievali krv za slobodu národa a za česť ľudského mena. A od toho času slúžil stále. Píše prózu i verše, umelecky bezcenné, ale politicky na línii. Len tam sa dá o ňom povedať, že je básnik, kde v kúte samoty napíše lyrickú báseň.

Napriek tomu, že ho komunizmus ponížil, urazil a pošpinil — slúži mu ďalej. Nieto v ňom chlapskej cti, smelosti a priamočiarosti. Ani vzdoru, ktorý je ozdobou revolucionárov. Nepristane mu, že pochádza z podpolianskej Očovej, kde voľakedy chodil Sládkovič hľadať vzory sebavedomých slovenských ľudí.

Poničan ukázal, že je ochotný platiť každú daň za milosť, ktorú mu komunizmus prejavil tým, že ho pošpineného nechal roku 1951 na slobode. V 60-ke je sotva nádej, žeby sa Poničan mohol zmeniť ku svojmu prospechu ako básnik a človek.

Ján Borodáč 70ročný. Tri dni po Poničanovej 60-ke slávil Ján Borodáč 70-ku. Bolo to 18. júna. Aj jemu udelil komunistický prezident Rád Republiky.

Ján Borodáč patrí k najpoprednejším zjavom nášho divadelníctva. Zaslúžil sa o slovenskú činohru tak ako nikto pred ním. Celý svoj život zasvätil len divadlu. V našej dramaturgii razil ľudovú líniu. Jeho zásluhou dostali sa na naše profesionálne javisko Chalúpka, Palárik, Záborský, Tajovský, Hollý, Urbánek a iní. Mladá slovenská generácia už z národnej záľuby rada videla na javisku SND hry domácich, často zabúdaných autorov, a odmeňovala ich búrlivým potleskom.

Borodáč vyšiel z realistickej školy a zastával tradicionálnu koncepciu. Stal sa obdivovateľom Stanislavského hereckého systému a to vyvolalo v ňom lásku k Rusku, aj ku komunistickému Rusku. Borodáč to chápal umelecky. A umelci majú často svoje zákony a hranice. U Borodáča v tom rozhodne nemožno vidieť zradu starých ideálov.

Škoda len, že Borodáč presadzuje tento realistický smer tvrdošijne aj po tom, čo aj v Moskve hovoria, že socialistický realizmus je v kríze a že "ani čert nevie, čo to je". Borodáč sa bojí všetkého, čo je moderné. Toto slovo ho priam straší. Možno je to sprievodný zjav staroby, možno strach, aby jeho životné dielo nezatienilo niečo nové, mo-

derné. Preto sa stavia silne aj proti modernej západnej dramatickej inscenácii, hoci je známe, že americké a švajčiarske divadlo stalo sa v divadelníctve novou školou. Ani Slovensko sa nemôže natrvalo obísť bez Faulknera, Wildera, McLeisha, Williamsa, Eliota, Ahnouila, Cocteau-a, Becketta, Frya, Behana, Ionesca, Frischa, Dürrenmatta a iných. S prúdom novej doby prv alebo neskôr pôjde aj slovenské divadlo, aj keď stará generácia, teda aj zaslúžilý Ján Borodáč, stratí tú svoju životnú lásku. - MŽ -

KEDY JE PREKLAD ZBYTOČNÝ?

Literárne plody skutočných umelcov patria celému ľudstvu, a preto neostávajú majetkom toho národa, v jazyku ktorého boli napísané. Prekladajú a čítajú sa vo všetkých kultúrnych jazykoch. Prekladateľská činnosť u nás nikdy nestačila držať krok s vývojom; intenzívne sa začalo prekladať až po roku 1919 a v snahe dohoniť zameškané prekladalo sa nesystematicky, amatérsky, neodborne. Dokonca aj taký umelec ako Hviezdoslav "prekladal" napríklad Shakespeara nie podľa anglického originálu, ale podľa maďarskej a českej predlohy. Najrozsiahlejšiu a najužitočnejšiu prácu na prekladateľskom poli vykonala blahej pamäti "Spoločnosť priateľov klasických kníh". Lenže aj tam bolo popri skvelých prekladoch (ako napríklad preklady zo severských literatúr od K. Rypáčka, ktorý mimochodom bol pôvodom Čech) bolo aj hodne prekladov pochybnej úrovne.

Dnes sa na Slovensku prekladá podľa plánu. Pri "Spolku slovenských spisovateľov" jestvuje prekladateľská sekcia, ktorá plánuje, schvaľuje a usmerňuje prekladateľskú činnosť. Ako každý socialistický sektor, aj prekladateľský program sa môže vykázať len chaosom a nebotyčnými neúspechmi. Na Slovensku sa hovorí, komu sa nechce robiť, ide do polície, komu sa nechce rozmýšľať, dá sa na prekladanie. Je len prirodzené, že najviac je prekladateľov z češtiny. Z češtiny sa prekladajú nielen diela francúzskych, talianskych, španielskych a iných autorov, ale aj diela českých autorov. Preklad z češtiny do slovenčiny je podľa mojej mienky zbytočný. Čeština a slovenčina sú si dva najbližšie slovanské jazyky, a hoci Čech nerozumie Slovákovi a Slovák Čechovi v politike, rozumejú si v poetike. Mnoho tých prekladov z češtiny mi prešlo cez ruky a môžem povedať, že Wolkrova báseň, alebo Čapkova poviedka prekladom stratila charakter a umelecký náter a nezískala nič.

V týchto dňoch vychádza v "Slovenskom nakladateľstve krásnej literatúry" Máchova báseň "Máj" v preklade Jána Kostru. "Máj" bol medzi Slovákmi známy a citoval sa od svojho prvého vydania v 1863. Ovplyvňoval slovenskú poéziu od Bottu až po Kostru a iste zasiahne aj budúce básnické generácie. Kostra svojím prekladom akoby chcel povedať, že tomu tak nebolo; že Slováci poznali "Máj" iba z povesti a priblížil im ho iba teraz niekoľkonásobný laureát štátnych a všelijakých iných cien Ján Kostra. Preklad bol asi tak namáhavý, ako bol potrebný.

Píše Mácha:
Byl letní večer — první máj —
večerní máj — byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech.

(etc. až po posledné verše)
hrdliččin zve ku lásce hlas:
"Hynku! — Viléme!! —
Jarmilo!!!"

Prekladá Kostra:
Bol letný večer — prvý máj —
večerný máj — bol lásky čas;
Hrdličkin zval ku láske hlas
kde bôrový rozváňal háj.
O láske šepkal tichý mach.
(etc., etc., etc.)
hrdličkin zve ku láske hlas:
"Hynek! — Vilém!! —
Jarmila!!!"

Ovšem, jestvuje aj iná stránka problému. Ako informujú z domova, preklady českých autorov do slovenčiny sú dnes jediným protestom proti čechizácii a proti zaznávaniu všetkého, čo je slovenské. Je to jediná dovolená zbraň a Slováci sa bránia tým, čo je naporúdzi. Pre Jána Kostru osobne je to jediný spôsob vyjadriť svoj vnútorný smútok a nepokoj. V Kostrovi je čosi z Máchovho svetobôľu, melanchólie a romantiky. V roku 1946 Kostra vydal zbierku priliehavo nazvanú "Presila smútku" a v 1959 opäť vzdychal takmer františkánsky: "Brat smútok, kde si?" Kostra je od prirodzenosti lyrickým básnikom, majstrom nálad (hlavne pochmúrnych) a citov (hlavne nostalgických). Aj na jeho najoptimistickejšiu a senzuálne podfarbenú zbierku "Ave Eva" možno aplikovať Máchove slová "na tváři lehký smích, hluboký v srdci žel" (alebo ako to Kostra pekne preložil do slovenčiny: "na tvári ľahký smiech, hlboký v srdci žiaľ"). V agitačnej poézii, do ktorej vohnala Kostru vlastná ctižiadosť, stíhala básnika večná smola. Napísal oslavnú báseň "Na Stalina" a Stalin padol. Po udalostiach v Maďarsku v 1956 sa Kostra odmlčal a vzdorovite čušal, až kým ho nevypravili do Číny. Odtiaľ sa vrátil navonok premenený a svoj zájazd ospieval v zbierke "Báseň, dielo tvoje!" Zveleboval tam čínske komúny, ktoré neskôr odsúdil a kritizoval Nikita Chruščov (Nie všetky básne sú o Číne. Kostra zaradil do zbierky aj niekoľko skutočne pekných lyrických partií). Takto si Kostra vyslúžil reputáciu politického proroka a medzi slovenskými literátmi bol kedysi bežný takýto dialog:

Otázka: "Kedy trafí Chruščova šľak?"

Odpoveď: "Rok po tom, čo Kostra napíše naňho oslavnú báseň."

Kostru zase ženie takáto predvídavosť na sklenku vodky. A tam, keď Múza pláva v alkohole (čo je vraj dosť často), socialistický režim nemá prísnejšieho kritika ani v rádiu Slobodná Európa. Ale z okov, ktoré si človek sám ukuje, niet trvalého úniku ani pre Kostru. Za takých okolností slastne padne čítať (i prekladať) Máchov "Máj".

Kým pre Kostrov čin možno nájsť aké-také ospravedlňujúce vysvetlenie, nič na svete neospravedlní Vieru Mikulášovú-Škridlovú, ktorá sa nedávno predstavila slovenskej čitateľskej verejnosti ako prekladateľka novely Alexandra I. Kuprina "Sulamit" (Slovenské nakladateľstvo krásnej literatúry, 1962, strán 136). Spomínanú prácu už dávno bol preložil do slovenčiny Mikuláš Gacek. Bol to taký dokonalý a umelecký preklad, že by mal slúžiť ako vzor všetkým adeptom prekladateľského remesla. Napriek záplave prekladov z ruskej a sovietskej literatúry a napriek stále rastúcej armáde prekladateľov Gackov preklad "Sula-

mitky" nik dosiaľ neprekonal. Nové vydanie Gackovho prekladu mohlo ušetriť nakladateľstvu i pani Škridlovej čas, námahu a výlohy s neporovnateľne lepším výsledkom. Prečo sa tak nestalo?

V očiach komunistov má Gacek tú chybu, že sa postavil za slovenský štát, venoval mu svoje vlohy a prácu. Ako bývalý legionár venoval sa po 1939 osvetovej činnosti v slovenskej armáde, od roku 1940 slúžil ako tlačový atašé na slovenskom vyslanectve v Moskve a medzi jeho prekladmi z ruštiny bolo aj Štúrovo "Slovanstvo a svet budúcnosti", ktoré však, hoci už bolo vysádzané, zalámané do knižnej formy, tlačou nevyšlo. Nový režim v Matici slovenskej hotovú sadzbu dal rozhádzať pre jednu vetu, v ktorej Štúr Slovákom odkazoval, že im treba bojovať za štátnu nezávislosť. Gacek ťažko platil za svoju oddanosť slovenskej veci. To, pravda, nebolo dosť, treba zničiť aj jeho pamiatku a odčiniť tak hriechy, ktorých sa dopustil svojou blahorodnou a vynikajúcou prekladateľskou činnosťou. Odbúravací proces začal už dávnejšie. V 1956 vyšiel na Slovensku v novom vydaní preklad Gogoľovho "Revizora". Prekladateľom tejto majstrovskej satyry — ako všetci dobre vieme — bol Mikuláš Gacek. Otvárali sme iba oči, keď sme čítali na titulnej strane, že podľa komunistického pravopisu Mikuláš Gacek sa píše G. Mikuláš. Súdruhovia sa asi ohrievali nádejou, že pravoverný komunista pripíše zásluhy za tento preklad Gottwaldovi Mikulášovi. V 1961 skoncovali s Gackom načisto. "Revizor" vyšiel v novom "zaktualizovanom" preklade Zory Jesenskej. V porovnaní s Gackovým prekladom Jesenskej práca chutí ako plané hrušky s octom. (Hoci keď "neaktualizuje", Zora Jesenská prekladá z ruštiny pomerne dobre a hojne.)

Prípad Gackovho prekladu nie je ojedinelý. Likvidácia nespoľahlivých a nepokrokových prekladateľov sa stala výnosným priemyslom, ktorý na Slovensku zamestnáva celé desiatky literárnych mŕtvych dušičiek. Posudzujúc úroveň dnešných prekladov, človek má dojem, že prekladatelia neovládajú nijakú reč, ani slovenskú. Zrejme sa to ani nevyžaduje. Stačí objaviť, že nejaký reakcionár preložil do slovenčiny pokrokové dielo. Takéto pytlačenie v cudzom revíri sa okamžite odčiní novým prekladom. Grebáč bol ľudáckym poslancom a katolíckym kňazom a preto jeho preklad Reymontových "Sedliakov" z roku 1926 apriorne nevyhovoval. V 1959 sa dostáva toto klasické dielo poľskej literatúry do rúk slovenského čitateľa v novom preklade súdruha R. Žatku. V 1962 zas Viera Škridlová odčiňuje Gackovu opovážlivosť, že oboznámil Slovákov s literárnym klenotom ruskej literatúry štvrť storočia pred tým, než u nás nastolili socializmus.

Dej novely "Sulamit", ktorú Škridlová preložila z vytríbenej do kostrbatej slovenčiny, je založený na Veľpiesni Šalamúna. Je to jedna z kníh Písma svätého a, ako sa o tom zmienil "Literárny Almanach Slováka v Amerike" (1960), Veľpieseň preložil do slovenčiny v 1959 Móric Mittelmann - Dedinský (Tiež zbytočne, pretože to pred ním preložili Palkovič, Osvald a Hanus). Za posledné dva roky M. M. Dedinský musel podrásť z prekladateľa a kritika na socialistického exegétu, pretože opatril Škridlovej preklad priliehavým vedeckým komentárom, poznámkami a napísal k nemu príslušný doslov.

Práve sa mi dostal do ruky zoznam prekladov ("Index Translationum"), vydávaný každoročne UNESCO-m. Jeho rozbor poskytuje zaujímavý pohľad na slovenskú prekladateľskú činnosť. V budúnosti sa k nej vrátime a konkrétne ukážeme, koľko je tam tých zbytočných prekladov.

F. Vnuk

CESTA K POLITICKÉMU PROGRAMU

(K 160. VÝROČIU SMRTI JURAJA PAPÁNKA A K 70. VÝROČIU SMRTI ŠTEFANA M. DAXNERA)

Štefan Marko Daxner sa narodil 20 rokov po smrti Juraja Papánka. Medzi oboma je nielen veľký časový priestor, ale aj veľmi odlišná atmosféra kultúrneho a politického života v starom Uhorsku. No v podstate bolo tu už rovnaké chápanie pojmu národ, národnej príslušnosti a uvedomelosti. Len národná reč v dobe Juraja Papánka nebola ešte tým účinným politickým nástrojom, ako to bolo v druhej polovici 19. storočia.

Juraj Papánek roku 1870 vo svojej známej latinskej knihe **Historia gentis Slavae** dokazoval ešte cudzou rečou, latinou, ktorá bola vtedy rečou vzdelancov, že Slováci sú samostatným národom tak ako iné národy, pričom poukazoval na starobylosť ich reči a ich dejín. Svoju príslušnosť k slovenskému národu vyznával Papánek takýmito slovami: "Nehanbím sa za svoj národ slovenský. Kto sa hanbí za svoj rod alebo za svoju reč, nech sa už hociako menuje, ten sa hanbí za svoje materinské mlieko ... Človek sa môže naučiť dvanásť, ba aj viac rečí, ale materinský jazyk môže mať len jeden."

Slovenským vzdelancom v 18. storočí prichodilo už odvážne postaviť sa na obranu slovenskej reči, slovenského národa a jeho práv, lebo hneď po tom, čo na miesto mŕtvej latiny zaviedli za úradnú reč maďarčinu, začala snaha o maďarizáciu celej duchovnej oblasti v Uhorsku. A sprievodným zjavom tejto mocenskej kultúrno-politickej snahy bol tlak na menšiny, aby sa zriekli národnej osobitnosti a pridali sa k štátnemu, tojest uhorskému národu.

Juraj Papánek, horlivý katolícky dekan z Kuklova na západnom Slovensku, kde sa narodil 1. apríla 1738, statočne vyznával svoju príslušnosť k slovenskému národu a odvážne bránil svoj národ. V jeho duchu v 90. rokoch 18. storočia Juraj Fándli volal už k Slovákom takto: "Slováci, rozpamätajte sa, odkiaľ a akého jazyka, z akého národa boli kňazi, ktorí v 9. - 10. storočí v tejto slovenskej krajine po prvý raz ohlasovali kresťanskú vieru ... Rozvažujme máličko, odkiaľ sa menujeme Slováci? ..."

To, že v týchto Fándliho slovách ozýva sa duch Juraja Papánka, dokazuje aj tá skutočnosť, že Fándli poznal Papánkove latinské diela a že roku 1793 vydal Papánkovu latinskú knihu **De regno regibusque Slavorum** pod názvom **Compendiata historia gentis Slavae** so svojimi i Sklenárovými doplňkami o histórii Slovákov, menovite o Mojmírovi, Rastislavovi a Svätoplukovi.

Papánkovo dielo dalo tiež bernolákovcom podnet na založenie Slovenského učeného tovaryšstva. Myšlienky predkov prenášali sa tak na potomkov a prejavovali sa v ich plodných a záslužných činoch. Bernolákovo Tovaryšstvo postupne prerástlo myšlienky 18. storočia. Napriek tomu, že Fándli volal: "V materinskej reči, v čistej slovenčine písať, vydávať knižky!", že k tomu dodával, že pero nesmieme si požičiavať od nikoho a že Bajza horlil za spisovnú slovenčinu preto, aby "slovenský národ videl, že i jeho reč ... môže slúžiť k literárnemu umeniu", národ v myslení bernolákovcov nebol len kultúrnym činiteľom, cez ktorý sa jedna jazyková spoločnosť dotýka druhej (viac hlásali a žiadali už Magin, Gavlovič, Máčay), ale aj nositeľom politickej tradície. Tak dozrievala myšlienka národa, z ktorého sa postupne stával politický činiteľ.

Keď Papánek horlil vo svojich latinských knihách za slovenský národ a jeho reč, obracal sa len ku vzdelancom. Bernolákovci však obracali sa už k ľudu jeho vlastnou, ním hovorenou rečou. Bernolák, Bajza a Fándli boli tak už pripravovateľmi myšlienok budúceho storočia. Na prvom mieste ich snaženia stál ľud. Dvíhali ho hospodársky a kultúrne, aby národ bol mocný mravne a politicky. Slováci mali poznať svoju minulosť, mali byť na ňu hrdí, ale nemali zanedbávať ani svoje obecné a domáce hospodárske povinnosti. Mali kráčať s časom a ich duša mala byť otvorená moderným prúdom, či sa už týkali kultúrneho a či technického pokroku.

Papánek sám pochádzal z uvedomelej rodiny. Jeden z jeho predkov sa vyznamenal v boji proti Turkom, za čo mu panovník udelil hodnosť zemana. Vyštudoval filozofiu, právo a teológiu. A na svojom pôsobisku na Dolnej zemi zostal po celý život organizátorom Slovákov. Vo Vlachoch, kde pôsobil do svojej smrti (10. apríla 1802), vystaval kostol ku cti Sedembolestnej Panny Márie, ku ktorej sa Slováci už vtedy utiekali ako ku svojej ochránkyni.

Keď sa prenesieme o pol storočia ďalej, vidíme slovenských vodcov už na čele národa, ktorý si zbraňou ide vydobýjať svoje národné a politické uznanie. Štúrovci totiž v polovici 19. soročia stavali už politické podmienky, na ktorých chceli budovať spolužitie Slovákov s Maďarmi v uhorskom štáte. Ich požiadavky pripadajú nám moderné i dnes, po sto rokoch, ba môžeme ich porovnať i s novými európskymi politickými snahami. Ich základom bola rovnoprávnosť národov, pričom každý národ mal reprezentovať jeho národný snem a každý národ mal byť plným pánom na svojom území. Okrem toho základom demokratickej slobody národa mala byť sloboda tlače a prejavu.

Na celom tomto revolučnom prerode slovenského života sa aktívne zúčastňoval aj Štefan Marko Daxner, ktorý od svojho narodenia, 22. decembra 1823 v zemianskej kúrii v Tisovci, vyrastal v uvedomelom slovenskom prostredí. Do popredia politického života sa dostal až v rokoch memorandových, spolu s Jánom Franciscim a biskupom Štefanom Moyzesom. Politicky činný bol však už dávno predtým. Už roku 1847, počas zasadania uhorského snemu, vyvesil na mestskom dome v Tisovci slovenský politický program. A keď vstúpil v platnosť zákon o národnej garde, zriadil v Tisovci dve slovenské stotiny, ale odmietol ich zapojiť do maďarskej armády. Odsúdili ho za to na smrť, ale na popravisku v Plešivci mu trest premenili na žalár. Pod tlakom novej situácie v Uhorsku dostal sa roku 1849 z peštianskeho väzenia na slobodu. Po potlačení Štúrovej revolúcie vstúpil do štátnych služieb, presvedčený, že tu môže pre svoj národ vykonať cennejšie služby ako súkromný advokát. Lenže roku 1858 ho už preložili do sabolčskej stolice, aby nepôsobil priamo v slovenskom prostredí. No, roku 1861 bol opäť v Tisovci.

A rok 1861 bol rokom Daxnerovým. Do života vstúpila už mladšia generácia, poučená skúsenosťami z revolúcie. Preto aj jej požiadavky boli už formulované miernejšie. Ale pri tom všetkom memorandové zhromaždenie Slovákov v Turčianskom Sv. Martine, počiatkom júna 1861, vyslovilo podobné požiadavky, aké v tom čase vyslovovali Srbi i Rumuni a aké za Rusínov na peštianskom sneme predkladal Dr. Dobrjanskij.

Memorandum, ktoré formuloval Daxner, v zaktualizovanej forme obsahovalo všetky zásadné požiadavky Slovákov, ako ich vyslovovali štúrovci pred revolúciou a za revolúcie. Je pravdou, že Štúr túžil po

premene monarchie na úniu federovaných štátov. Tak to vyslovil aj na slovanskom zjazde v Prahe roku 1848. Štúr tu medzi iným vyhlásil: "Chceme ako samostatné, spojené slovanské obce stáť pod rakúskou ríšou ... Som aj proti menu Rakúsko, leží na ňom krvavá kliatba ... Chceme samostatné, slobodné slovanské obce v rakúskej ríši ... Nestačí, aby mali všetky obce len rovnaké politické práva, ale aby boli samostatné ...".

A na adresu Čechov, ktorí sa vyslovovali za rovnoprávnosť národov v rámci Rakúska, Štúr hovoril: "Vy chcete rovnoprávnosť — menšiny s väčšinou: to ani nie je možné!"

A taký bol aj názor Dr. Štefana Marka Daxnera. O týchto problémoch predstavitelia mladšej i staršej generácie iste hovorili aj na schôdzke 10. mája 1848 v Liptovskom Sv. Mikuláši, keď zostavovali Žiadosti slovenského národa.

Už pojem Slovenské okolie, ako ho formuloval Daxner v Memorande, ukazoval, že aj mladšej generácii ide o zákonné uznanie politickej i národnej individuality slovenského národa. Chceli dosiahnuť zákonné uznanie osobitnosti národa ako rozhodujúceho politického činiteľa na slovenskom území.

Daxner, ktorý bol otcom myšlienky Slovenského okolia, si politickú správu Slovenska predstavoval tak, že by na jej čele stál snemom zvolený prezident, ktorého by snem volil z kandidátov, navrhovaných vládou. Sídlom prezidenta mala byť Banská Bystrica. Poruke, ako pomocný orgán, mu mala stáť provinciálna rada. Do právomoci prezidenta Okolia mala spadať správa slovenského územia a mali mu byť podriadení okresní náčelníci, ktorých na návrh provinciálnej rady mal menovať panovník na doživotie. Úradnou rečou provinciálneho snemu, správy Okolia a okresov mala byť výhradne slovenčina; výnimku mali tvoriť len prípady, ktoré by im postúpili úrady z neslovenského správneho územia. Okrem toho v Banskej Bystrici mal byť zriadený aj Vyšší súd pre prvo- a druhoinštančné záležitosti, na čele ktorého mal stáť prezident s prideleným hlavným štátnym zástupcom.

Provinciálny snem mali tvoriť štyria katolícki biskupi, piati zástupcovia kapitúl, dvaja evanjelickí superintendenti, zástupca grécko-katolíckej a židovskej cirkvi, prezident Vyššieho súdu, hlavný štátny zástupca, 16 okresných náčelníkov, dvaja riaditelia najvyšších cirkevných škôl, z ktorých jeden mal byť katolík a druhý evanjelik, a slobodne zvolení poslanci, z ktorých jeden má pripadať na 30.000 obyvateľov. Tento snem mal zasadať raz do roka a mal vydávať štatúty v rámci krajinských ústavných zákonov pre územie Okolia. Platnosť týchto štatútov mal však schvaľovať ešte kráľ. Do kompetencie snemu mali spadať kultové a verejné veci, záležitosti humánne a dobročinné, administrácia okresov, správa a organizácia školstva, starostlivosť o vývin národnej reči a literatúry, veci daňové a provinciálny rozpočet. Okrem toho snem mal voliť snemový výbor, ktorý by vykonával práva snemu v čase, keď snem nezasedá.

Boli to požiadavky na tú dobu vskutku pokrokové a ich osnovateľ Dr. Štefan Marko Daxner získal si s nimi vo Viedni zaslúžený rešpekt. Bohužiaľ, aj tieto požiadavky Slováci nemohli presadiť pre neústupnosť a nepochopenie peštianskej vlády. A tiež preto, že Viedni viac záležalo na dobrom pomere k Maďarom ako na spravodlivom usporiadaní národnostných problémov v monarchii. Jediným pozitívnym výsledkom Memoranda bolo založenie Matice slovenskej a troch slovenských gymnázií. Ale tieto kultúrne inštitúcie mali tiež len krátke trvanie. Keď Dax-

ner 11. apríla 1892 zomieral, ležali už v prachu. Slovenská konštruktívna politická aktivita vyšla nazmar, ale nie vinou slovenských predstaviteľov. No slovenský politický program z druhej polovice minulého storočia, so svojimi konfederačnými tendenciami, zostáva reálnym základom aj pre našu politickú budúcnosť.

Dr. Imrich Kružliak

ZA ĽUDOM ONDREJOVOM

Bolo to na Šulekovej ulici v Bratislave roku 1945, pár týždňov po príchode sovietskej armády. Proti mne kráčal Ľudo Ondrejov. Vysoký, húževnatý —ako sme ho vídavali vždy pred tým, ale jeho vlasy boli ešte strapatejšie a vrásky na čele hlbšie. Bol smutný a vážny.

Hodil rukou a povedal nie najkrajšie slovo. Ale pasovalo na to, čo sme videli vtedy mnohí a čo sa jeho dotýkalo neobyčajne bolestne. Bol Slovan a čakal na Rusov. Ale prišli boľševici a počínali si ako dobyvatelia. Znásilňovali ženy a kradli. Okradli aj jeho. A on vskutku toho nemal mnoho.

Hanbil sa, že sa sklamal a preto dlho, veľmi dlho mlčal. Nepísal a aj jeho známa veselosť zatrpkla. A preňho, ako pre básnika, mlčať nebolo ľahké.

Keď sa Alexander Matúška po vydaní poslednej knihy Ondrejovej zbojníckej trilógie pýtal, prečo tak dlho mlčal, tu je dnes odpoveď zaňho. Mlčal, lebo nemohol povedať, čo ho ťažilo na duši. A bol by rád, zo srdca rád, tak spraviť za seba i za mnohých iných.

Až roku 1950 sa ozval. Vtedy vyšla jeho kniha Na zemi sú tvoje hviezdy. V nej doviedol zbojnícku legendu až do súčasných rokov. Ale nesedelo mu ospevovanie partizánov, lebo to neboli nositelia ideálov jeho jánošíkovských zbojníkov, ani ospevovanie komunistického raja, hoci on, naozaj nikdy nebol kapitalista ani majetkom ani náturou. A nepáčila sa mu najmä komunistická sloboda. Hovorieval: Dobrá vec sa chváli sama. To, čo musia chváliť druhí, nemôže byť dobré, v tom je čertovo kopyto.

Ľudo Ondrejov chcel, aby sa v jeho zbojníckej legende ozvala aj komunistická súčasnosť, lebo tá sa v najnovšom čase zahryzla do našich vrchov i do našich ľudí. Len preto dopísal svoju zbojnícku trilógiu až po súčasné roky. Nie, aby glorifikoval, čo sa mu z duše protivilo, lebo Ľudo Mistrík mal vskutku cit a vkus. A nefalšovanú, vrúcnu, akýmsi jánošíkovským idealizmom podloženú lásku k slobode a cti.

Po fronte ležal nejaký čas v nemocnici Robotníckej sociálnej poisťovne, na Gajovej ulici v Bratislave. Morila ho lámka. Navštevovali sme ho tam často a dlho sme hovorili a spomínali. Bolo zaujímavé, že Ľudo Ondrejov vedel prekonať i bolesť, keď začal spomínať na zážitky s kamarátmi. Lebo život uňho znamenal spoločnosť, pieseň a víno. A po roku 1945-om nabral do seba ešte aj inú silu: nádej. Až mu oči žiarili, keď sa zarozprával, ako to bude, až pominú tieto potvory. Tak ich volal ... A tešil sa na to. Veril, že to príde ...

Muselo sa v ňom veľa zlomiť, že umrel pred príchodom jari, že zomrel sotva 61ročný a že sa už nedočkal ...

Pre človeka, ako bol Ľudo Ondrejov, znamenalo mlčanie trest. Lebo jeho živlom bolo slovo a pieseň. A jeho slová bývali prudké. Smelo ich vrážal do tváre hocikomu, preto ho aj komunisti nemali radi. A preto ho nemali v láske ani jeho kolegovia, ktorí v dnešných časoch z milosti režimu stoja na čele Sväzu slovenských spisovateľov.

Ľudo Ondrejov mal rád Dunaj, vrchy, našich ľudí, mal rád život, mal rád Slovensko. Ako málokto. Dal mu básnické piesne, knihy pre mládež a zbojnícke romány. Ale nielen to. Slovensku dal v nich seba, svoje veľké srdce a svoju krásnu reč.

Musíme byť vďační, že sme ho mali. A musíme čítať, čo nám zanechal. Lebo v tom žije on a žije i náš národ. Náš ľud sa rodí ako jeho zbojník, aby žil večne. V typoch ako Jerguš Lapín, ako ujo Košaľkuľa, ako jeho Zuzka, Paľo Strieranka, a iní. A ako sám Ľudo Ondrejov ...

Marian Žiar

REHABILITUJÚ NOVOMESKÉHO AKO BÁSNIKA?

Nie je žiadnym tajomstvom, že mnohí slovenskí literáti len s neľúbosťou prijímajú fakt, že Novomeský musí žiť v pražskom "vyhnanstve". V tejto veci bolo už niekoľko intervencií, pravda, bezvýsledných. Novomeského prítomnosť na Slovensku si neželá Bacílek a Široký a samozrejme KSČ.

Odvážne Slovenské pohľady, ktoré svojho času priniesli Graninovu novelu "Vlastný názor", ktoré celé číslo venovali pamiatke Šaldovej, ako jediný časopis v celom Česko-Slovensku, ktoré priniesli Bednárovu novelu "Hodiny a minúty" i Jevtušenkovu báseň "Babia Strž", zasvätenú pamiatke tisícov zavraždených sovietskych židov, priniesli v aprílovom čísle aj niekoľko básní Laca Novomeského. Sú to zaiste najkrajšie básne z Novomeského tvorby.

Je však otázka, čo sledovali Slovenské pohľady uverejnením básní "prekliateho básnika"? Asi nič menej ako rehabilitáciu Novomeského ako básnika.

Zdá sa, že Novomeský pod ťarchou vlastného utrpenia a omylov dozrel umelecky i mravne. Verše, ktoré píše, a ktoré dosiaľ uverejnili len Slovenské pohľady a česká literárna revue Plamen, sú toho jasným dôkazom. Roku 1957 Novomeský preložil básne Borisa Pasternaka.

Novomeský bol odsúdený na 10 rokov žalára, bol vylúčený zo Sväzu slovenských spisovateľov a pozbavený členstva strany. Roku 1955 bol z väzenia prepustený a od času pracuje v Prahe ako archívny úradník.

- IK -

NOVÉ VYDANIE SLÁDKOVIČOVHO DIELA

Ako 56. zväzok edície "Naši klasici" vydalo "Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry" za redakcie J. Felixa a v edičnej úprave C. Krausa literárne dielo Andreja Sládkoviča. Za posledných 100 rokov je to už po šiesty raz, že literárne plody "pohronského slávika" sa predkladajú slovenskému publiku. V 1861 vyšli prvý raz zásluhou obetavého podporovateľa slovenskej literatúry, katolíckeho kňaza Jozefa Viktorína v náklade 1000 exemplárov; v 1961, hoci sa smäd po dobrej literatúre zatiaľ aspoň zostonásobnil, vychádzajú len v 4000. náklade. Ale aj to je lepšie ako nič, ba musíme priznať, že pre nás v zahraničí bolo vydanie Sládkovičovho diela takým milým prekvapením, akým muselo ono byť agitačnou poéziou kŕmenej čitateľskej obci na Slovensku.

Mnoho pekného sa dá povedať o novom vydaní: má hodne predností aj v porovnaní so "Súborným dielom A. Sládkoviča", vydaným Maticou za Slovenského štátu (1939). Obsahuje doteraz neznáme básne A. Sládkoviča, ktoré neobjavené ležali v rukopisoch. C. Kraus užitočne

použil aj nedávny rukopisný nález takmer celej Sládkovičovej literárnej tvorby. (Rukopisy objavili v Maďarsku K. Štollmann a A. Mekis, kam sa dostali v zhabaných matičných archívoch po zatvorení Matice.) Pomocou tohto cenného nálezu bolo možno určiť dobu vzniku mnohých básní (tak napríklad otázka vzniku "Detvana" sa jednoznačne vyriešila ako roku 1845) a čo viacej, bolo možno konfrontovať vytlačené texty v minulých vydaniach s rukopisnými originálmi. Týmto Kraus odstránil mnohé nedôslednosti, ktoré sa boli vkĺzli do básní nepozornosťou sadzača a unikli aj oku korektora. Tak napríklad v starých vydaniach (1899-1900) v 42. strofe "Maríny" čítame:

Bájočným barvám mojich výrazov,
Zázračným tváram mojich obrazov,

v novom vydaní verše sa upravili podľa rukopisnej predlohy a znejú:

Báječným tváram mojich výrazov,
zázračným farbám mojich obrazov.

Mnohé zmeny podobného rázu uvádza Kraus v poznámkovej časti k prvému zväzku (I, 599-602). Básne (a prozaický zlomok) sa ďalej upravili podľa pravopisných pravidiel z 1957 a pôvodné tvary ponechal vydavateľ iba tam, kde to vyžadovala rýmová štruktúra verša. V tomto ohľade Kraus vykonal kus užitočnej práce, za ktorú mu patrí vďaka a uznanie všetkých milovníkov Sládkoviča, i tých, ktorým sa zo skromného počtu 4000 výtlačkov neušlo.

Je pochopiteľné, keď prichádza glosovať takú udalosť ako vydanie Sládkovičovho diela, že za všetky nedokonalosti treba brať na zodpovednosť vydavateľa, ktorý pripravoval dielo do tlače. O autorovi sa verejná mienka už dávno zhodla v tom, že je veľký slovenský básnik a iste k tomu netreba dodávať naše "Amen". Problém sa teda zredukuje na zostavovateľskú prácu; či zostavovateľ je schopný vybudovať úhľadnú štruktúru zo skvelého materálu.

Sládkovičovo dielo edične pripravil a poznámkami opatril Cyril Kraus. Tento mladý 36ročný literárny pracovník pochádza z Tisovca zo zbožnej a zámožnej luteránskej rodiny. Jeho starší brat Milan, keď som o ňom naposledy počul, bol farárom ev. aug. vyznania práve tak ako Sládkovič. To vari vysvetlí vrúcny a teplý vzťah, ktorý má Kraus k Sládkovičovmu dielu.

Najprv niekoľko slov o textovej úprave. Opravy v syntaxi, tvaroslovi a hláskosloví boli mnohé a vyžadovali iste veľa trpezlivosti a pozornosti. Ale to neospravedlní také nedôslednosti ako prepis slovesa "vévodiť" na "vývodiť" (vo verši "Či ešte časom Tamerlán vývodí?" (II, 158), keď správnejšie by bolo "vojvodiť" (Ak "vývodiť" je prebrané zo starších vydaní, tak ho mal Kraus opraviť, práve tak ako zmenil napríklad "vetší" na "väčší"). Veď napokon "vojvodiť" nie je slovo, ktoré by bolo Sládkovičovi cudzie: v básni "Žalm 44" možno nájsť takýto verš: "čatám našim nevojvodíš." (II, 170)

Kraus stál na neistej pôde aj keď išlo o teologickú terminológiu, hlavne čo sa týka hláskoslovia. U básnika Sládkovičovho kalibru sa teológii vyhnúť nedalo. Kraus riešil problém kompromisom. Napriek bežnej praxi ponechal veľké začiatočné písmená ako Boh, Kristus, Hospodin atď. (Výnimku urobil iba v jednom prípade. V básni "Milica" citát z Puškinovho "Onegina": "ty mne poslan bogom" a jeho slovenský preklad pod čiarou "poslal ťa ku mne boh"; I, 161). Keď išlo o prídavné mená alebo zámená vzťahujúce sa na Boha, tam užíval malé písmená, ale bol veľmi nedôsledný. Napríklad "Synu Boží" (II, 160), ale "Syn boží" (II, 234); alebo "Viem, že vykupiteľ môj žije" (II, 245), ale Ježiši,

Vykupiteli" (II, 180). Niekedy má táto úprava čudné dôsledky, napríklad: "žes' nám Ho (t.j. Moysesa) dal" (II, 67), ale "moje oči spatria ho (t.j. Boha) (II,245). Na iných miestach si to Kraus úplne poplietol:

"No, ako sme o meno božie už nestáli
a ruky k cudziemu Bohu zdvihovali:" (II,170)

(Porovnaj s latinskou predlohou: Si obliti essemus nomen Dei nostri, et expandissemus manus nostras ad deum alienum:). Inokedy zase máme dojem, že Kraus riešil otázku veľkého či malého písmena hádzaním mince: hlava — veľké písmeno, lev — malé. Tak v básni "Svatá neděle" najdeme "říše Boží" a o pár riadkov nižšie "boží duše" (II, 176-7). Podobne v epose "Šubič Zrínsky": "Kríž tvoj beriem ja, Jezu Kriste ..." (II, 154) a ďalej "Po práve Tvojom kohože trest minie?" (III, 165).

Keď Sládkovič písal "Sôvety", dal do úst jednej z alegorických postáv Peklici (Miradelfii) tieto slová:

" ... nenávidím Boha,
pravdu, čnosť, svet ľud — všetko nenávidím."

Iste si básnik vtedy nemyslel, že o 120 rokov jeho skúmateľ Kraus bude stáť zoči-voči skutočnosti, ktorá bude vo svojich nenávistných úmysloch ešte pekelnejšia. Zmení ešte aj pravopisné pravidlá, len aby ponížila Boha. Ale Boh nie je len vecou gramatiky. Jemu nič nepridá, ani neuberie, či sa už Jeho meno bude písať Boh, boh, alebo .oh, a Kraus iste čítal Sládkovičove slová "kto pľuje k nebu, v tvár mu slina padá" (I, 373). Gramatické dekréty a nariadenia môžu byť iba dokumentom ľudskej domýšľavosti. Niekedy ľudia z pýchy stavali Babylonskú vežu, dnes menia gramatiku. V "Orle" (ročník IX., 34-5, 1878) uverejnili Sládkovičovu báseň "Vítanka" (napísaná v 1851), v ktorej básnik pozdravoval inštaláciu Štefana Moysesa na biskupskú hodnosť. Bol tam aj verš:

"Nuž, mužu Boží, opri vážnu hlavu ...

Pod Krausovým dozorom sa tento verš dnes objavuje v tejto forme:

Hej, Muž boží, tak opri vážne hlavu ... (II,56)

Takáto cesta od Boha k bohu a od človeka k Človeku by iste nepotešila ani Sládkoviča, ani Moysesa.

Za iné textové nedôslednosti môže Kraus čiastku zodpovednosti zvaľovať na sadzača, ktorého vinou sa známa pasáž básne "Ohlasy" objavila v tejto forme:

Otcovia drahí! nahnevajte sa (namiesto: nehnevajte sa)
na deje vlastného ducha;
vy vodu liali na tie kolesá,
vám hnutie toto prislúcha:

A vy dnes — zajstra (namiesto: zajtra) k otcom zájdete (namiesto: zajdete). Inými slovami: tri tlačové chyby v piatich riadkoch. Nechcem tým tvrdiť, že na každých päť riadkov pripadnú tri tlačové chyby, naopak, často sú bez nich celé stránky. Nuž ale mali by byť bez nich oba zväzky. Keby sa toľké chyby boli vyskytli v Škultétyho vydaní z roku 1920–8 (ktoré v tomto ohľade by mohlo byť vzorom dôkladnej a svedomitej edičnej prípravy), viem si predstaviť, ako by sa bol ozval Krausov krajan Clementis v "Dave"; že tým kapitalistom ide iba o zisky, ale nemajú nijakej úcty k veľkému slovenskému básnikovi, atď. Nie iba Viktorín, ale aj Kraus mal pracovať "s prísnosťou Catonskou" a Krausovi by bola pomohla aj Catonovská znalosť latinčiny. Potom by sme aj Horaciov citát čítali v jeho správnom znení, t. j. "Quid rides?

de te fabula narratur" (Čo sa smeješ? o tebe je reč) a nie "Quid vides? ..." (Čo vidíš? ...) (I, 536).

Nebolo by azda spravodlivé, keby sme Krausovi zazlievali, že nevenoval väčšiu pozornosť mottám, ktoré si Sládkovič vyberal z anglických, ruských a nemeckých autorov a prispôsoboval ich svojmu vkusu. Toto sa zdá byť vhodná príležitosť poukázať na zdroj Sládkovičových citátov zo Shakespeara, ktoré básnik (ani Kraus) nijako podrobnejšie neurčuje. Motto k "Maríne"' (Zdása mi, že vidím. — Kde? — V oku mojej duše;) je z Hamleta a v pôvodine zneje:

Hamlet: ... methinks I see my father.

Horatio: Where, my lord?

Hamlet: In my mind's eye, Horatio. (I.dejstvo, 2. scéna). Tento citát použil aj Mickiewicz za motto k svojej básni "Romantyczność".)

Iné motto zo Shakespeara uvádza Sládkovič v dvoch rukopisoch "Detvana" k 4. spevu (Vohľady):

Come, gentle night;
Come, lowing black-browd night!

Motto pochádza z drámy "Romeo and Juliet" a jeho originálne znenie je:

Juliet: Come, gentle night, — come loving black-brow'd night, (III, dejstvo, 2. scéna).

Pri zostavovaní súborného diela Kraus nepostupoval podľa nejakého jednotného plánu. V prvom zväzku použil to isté zoskupenie, ktoré sa objavilo v prvom vydaní z roku 1861 a na usporiadaní ktorého mal podiel sám básnik. V druhom zväzku rozdelil práce do štyroch skupín (Poézia šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov; České prvotiny; Básne štyridsiatych a päťdesiatych rokov nepojaté do spisov básnických 1861; Fragmenty prozaické a dramatické). Kraus mal iste svoje dôvody, prečo volil tento bezplánový postup a nie iný (mohol napríklad rozdeliť tvorbu podľa druhu na lyrickú, epickú, príležitostnú etc., alebo uverejniť práce podľa chronológie vzniku, a pod.). Podľa môjho náhľadu dielo by značne získalo na hodnote, keby sa bol pridŕžal chronologického kľúča, ako to robili traja predposlední vydavatelia (z rokov 1899, 1920, 1939). Tým skorej sa mal uskutočniť tento plán teraz, keď sa podarilo bezpečne zistiť rok vzniku takmer všetkých Sládkovičových prác. Ich chronologické zoradenie by poskytlo veľmi užitočný pohľad na Sládkovičov básnický rast a náhľadový vývin.

Cyril Kraus napísal aj dlhší doslov "Andrej Sládkovič a jeho dielo" (II, 571-605), v ktorom zhodnocuje Sládkovičovu osobnosť a jeho tvorbu; celkove je to triezlivo vyvážený obraz okrem dvoch momentov: nedoceňuje náboženský moment v Sládkovičovej tvorbe a preceňuje revolučnosť ako hybnú silu Sládkovičovej básnickej činnosti. Udalosti v marci 1848 privítal Sládkovič piesňou "Zaspievam pieseň o slobodnej vlasti". Kraus ju nazýva "revolučným spevom" a usudzuje (nepresvedčivo), že bola jednou z cyklu básní, ktorými chcel básnik privítať revolučné časy. Význam básne vyplynie iba vtedy, keď ju postavíme proti historickému pozadiu a nie proti marxistickému. Ako každý študent dejepisu vie, 18. marca 1848 uhorský snem v Prešporku odhlasoval zrušenie poddanstva. Nešlo to však hladko. Šľachta a zemianstvo (Kossuth Lajos medzi nimi) nevzdali sa svojich výsad veľkodušne a dobrovoľne. Ako nám súčasné pramene zaznačili, šľachta odhlasovala zrušenie robôt iba vtedy, keď sa rozšírila zpráva, že 40.000 poddaných sedliakov sa chystá napadnúť zhromaždené stavy v Bratislave. Situácia bola naozaj hrozivá a Sládkovičova báseň chce tíšiť rozrušené masy a chce ich nainfikovať radosťou nad zrušením roboty:

Sláva Hospodinu! ...
Už spadli centy z chrbta zhrbeného,
už vyšli hlasy z hrdla zamknutého;
k váhe poddaného kloní sa sloboda,
k váhe panskej pravda zbitého národa;

Básnik ďalej vyzýva k radosti a k vďakyvzdaniu. Nielen že neburcuje, ale tíši: zabudnite na náboženské a spoločenské rozdiely, buďte verní kráľovi:

nie Rím, nie Augsburg, nie poddaný, nie pán!
Jedno, v dolománi, v taláre, či v huni:
česť mu, kto verný krajan!
Česť kráľovi a svätej korune!

Taká bola Sládkovičova revolučnosť v osudnom roku meruôsmom. Nepatrí sa vážnemu vedcovi vytrhnúť verš-dva a z nich vyvodzovať revolučné cítenie a konanie práve tak, ako nemožno pokladať Sládkoviča za triedneho nepriateľa hoci je autorom verša: Proletári, polapení kmíni ..." (II, 293)

Kraus, keď chce, vie zmotať udalosti a prevracať chronológiu. Píše: " ... nastalo obdobie najtemnejšej reakcie, známe pod názvom 'bachovský absolutizmus'. Sládkovič, vidiac vývin udalostí — aj on sám okúsil perzekúciu (podľa udajov jeho životopisca Ľudovíta Grossmanna viedli ho pod šibenicu) — zamĺkol" (II, 591). Je dobre známe (a nepochybujeme, že aj taký znalec Sládkoviča ako Kraus vie), že Sládkovič okúsil perzekúciu pred tým, než nastalo obdobie "najtemnejšej reakcie". Pod šibenicu ho viedli Kossuthovi revolucionári, a to iste nie preto, že mal v úmysle napísať cyklus revolučných básní. Pred smrťou ho zachránila iba správa, že k Zvolenu sa blíži cárske vojsko, ktoré si pozval cisár-kráľ na potlačenie revolúcie. Nebyť tejto okolnosti, Kraus by nebol mal čím zaplniť druhý zväzok "Diela Andreja Sládkoviča". Sládkovič zamĺkol aspoň poldruha roka predtým, než nastúpil "bachovský absolutizmus"; lepšie rečeno, umlčala ho tá revolúcia, o ktorej Kraus musí písať nadšene a rapsodicky, lebo by mu ináč cenzor klepol na prsty.

F. Vnuk

ŠTÁTNA CENA ZA ROMÁNOVÚ TRILÓGIU

Tohoročnú česko-slovenskú štátnu cenu za literatúru dostal slovenský spisovateľ Vladimír Mináč za románovú trilógiu Dlhý čas čakania, Živí a mŕtvi a Zvony zvonia na deň. Mináč dostal štátnu cenu (úradný názov: Gottwaldova štátna cena) už po druhý raz. Roku 1955 ju dostal za knihu poviedok Na rozhraní.

Mináč patrí rozhodne medzi najlepších súčasných slovenských prozaikov. Iná je však otázka, či jeho románová trilógia je "vynikajúcim umeleckým dielom". Mináč totiž napísal už lepšiu prózu, za ktorú nedostal štátnu cenu. Tu treba spomenúť najmä jeho knihu noviel Tmavý kút. To, že Mináč tohto roku dostal štátnu cenu za diela, ktoré nemajú presvedčujúcu umeleckú silu, je dôkazom, že v celom Česko-Slovensku za posledné roky nič pozoruhodnejšieho nevyšlo.

Ak v tejto súvislosti máme niečo povedať o povojnovej slovenskej próze, tak predovšetkým, že je slabá, že jej úroveň nedosahuje umeleckú výšku veľkých románov Urbanových, Jégého, Hronského a Ondrejovových. Medzi súčasnými slovenskými prozaikmi má, ako sa zdá, najväčší umelecký talent Alfonz Bednár, autor komunistickým režimom odsudzovanej knihy Hodiny a minúty, potom Dominik Tatarka, ale aj

Mináč a Mňačko, hoci títo dvaja slovenskú umeleckú prózu postavili najviac do služieb triednej politiky. Preto nad ich dielami je často v rozpakoch aj komunistická literárna kritika.

Doba, ktorú si Mináč zvolil za látku svojho románového cyklu, je naozaj dramaticky bohatá. Dali sa tu zachytiť strhujúce deje spoločenských premien, ozvena nášho malého sveta na veľký svet okolo nás, bola to veľká príležitosť podať analýzu rozličných charakterov, myslenia i spoločenských pomerov. Ale to vyžadovalo majstra s veľkou epickou šírkou, s rozhľadom mysliteľa, s okom spoločenského kritika, a tiež dobu, v ktorej sa spisovateľ môže duchovne naplno rozvinúť. Kedy môže slobodne vysloviť svoj súd a nakresliť pravý obraz toho, čo videl a zažil.

Mináč vo svojej románovej trilógii (Dlhý čas čakania, 1958; Živí a mŕtvi, 1959; Zvony zvonia na deň, 1961) vychádza zo slovenského štátu, sleduje povstanie a všíma si prvých rokov ľudovo-demokratickej republiky. Má filozofiu, ktorá sa drží triednej filozofie, a koncepciu, ktorá sa drží straníckej koncepcie. Zaiste preto sa Mináč, a to na škodu svojho umenia, pohybuje len na okraji života. Nejde do podstaty doby s toľkými revolučnými premenami. Podľa Mináčovej trilógie možno písať šablonovité a optimisticky skreslené komunistické dejiny. Aj P. Števček, ktorý mu je ináč naklonený, hovorí v súvislosti s touto trilógiou o "umeleckej historiografii". Choma mu zas vytýka, že nepodáva obraz dejinných premien a že mu vypadajú ľudia, ktorí tvoria dejiny. Mináč si totiž neuvedomuje (bráni mu v tom to, že je prísny straník), že veľké skutočnosti života u nás po dlhý čas nevytvárali komunisti. Za vojny, až na pár odbojných a dnes už likvidovaných komunistov-intelektuálov, boli bezvýznamným faktorom, za povstania boli len jednou zložkou revolúcie, hoci tou dynamickejšou, ale veľmi vzdialenou od skutočnosti, akú neskoršie u nás nastolil stalinizmus, ktorý tu prakticky ďalej žije (a ktorému Mináč, bohužiaľ, svojím dielom spieva do kroku) a po vojne ich náš ľud vo voľbách zavrhol. Až po februárovom puči roku 1948 sa so Stalinovou pomocou dostali k moci a vládnu národu dosiaľ.

Takto vyzerá prežitá doba posledných dvoch desaťročí v zrkadle skutočných dejov. A čo spravil z nej Mináč? Dal jej koncepciu, akú nemala, z okrajových postáv spravil hrdinov, o ktorých aj Števček hovorí, že ich "absolutne rehabilituje" a celú dramatiku doby, úzkosti ľudu a vnútorné i vonkajšie vzbúry spoločnosti národa nechal nepovšimnuté. Mináčove typy sú umelé protipóly, na ktorých chcel charakterizovať prítomný slovenský svet. Ale mnohoznačná členitosť života a problémov mu pri tom ušla. Mináč tiež nepozná dramatickú funkciu más, ktorá v takomto románe má prvoradú dôležitosť. Nevidel tiež (to mu nedovolila stranícka disciplína) dramatické záchvevy života, množstvo malých i veľkých tragédií, kde ľudí láme politické násilie, nepriznal, že nielen fašizmus ale aj komunizmus siahali na celé bytie človeka a že v našom prípade komunistický stalinizmus napáchal toľko zločinov, že zvony mohli zvoniť iba na noc.

Mináč práve stalinský komunizmus predstavil vo svojej trilógii ako tvorivú silu pokroku, ktorá robí dejiny a ku ktorej sa, podľa jeho morálky, treba pridať. Mináč sa pridal. A práve v obsahu tohto slova treba vidieť aj myšlienkovú stavbu jeho trilógie. Duchovnú nesamostatnosť, mravnú pomýlenosť a politickú poslušnosť, čo potom prenáša na ľudí a čas. Petrík v tomto chápaní vecí vidí Mináčovu "zažitú skutočnosť". Lenže toto Mináčovo osobné zažitie nestačilo, aby náležite zachytil celú zložitosť doby.

Popredný slovenský kritik B. Truhlář, keď sa zamyslel nad socialistickou literatúrou za prvej republiky a za komunizmu, musel sa pýtať, či táto "druhá fáza socialistickej literatúry je skutočne vyššou fázou". A J. Noge mu prisvedčil konštatovaním, že je to zaujímavý a podnetný názor. Mináčova trilógia núti mnohých kritikov zamyslieť sa nad tým, kam sa dostala naša próza, resp. kam sa dostalo hodnotenie faktov v komunistickej umeleckej próze.

U Mináča sa totiž vždy uplatňuje takzvané vyššie hľadisko. Spravodlivosť, zločin, trest, slobodu, rodinu, lásku a cit chápe Mináč triedne. Ale tak sa nemožno dotýkať ľudskej duše. Aj preto nie, že ľudské city a rodina nie sú buržoázne hodnoty, ale hodnoty všeľudské a všečasové. Už v tomto základnom uhle sa prirodzený a komunistický zákon krížia.

Mináčovi hrdinovia sú ako figúry vystrihnuté z komunistického šlabikára. Ich stanoviská sú rozkazovačné, ich možnosti obmedzené a ich úlohy dané. Tým Mináč zúžil svoj románový dej podľa politických predstáv a daností. A to mu bránilo, aby rozvinul aj svoju umeleckú kvalitu, ktorú Mináč rozhodne má, takže miestami znesie kritérium dobrej prózy. Šablonovité sledovanie cieľa mu tiež zabránilo vytvoriť prirodzené životné postavy, stvárniť konflikty podľa vlastnosti ľudskej zákonitosti a zachytiť citové vzťahy na prirodzenej rovine.

Nerád by som vzbudil dojem, že kritizujem Mináča politicky. Mám úprimný záujem, aby Mináč vyrástol vo veľkého prozaika, lebo oprávňuje ho na to jeho talent. Ale veľkým umelcom môže byť len vtedy, keď sa vymaní z politického zovretia, keď ľudia pod jeho perom budú rásť so svojimi prirodzenými vášňami, radosťami, záujmami, hriechami i cieľmi. Škoda by bolo, aby Mináč aj naďalej pravý život zakrýval umelou tapetou, ako to spravil v tejto trilógii. Lebo to je pre spisovateľa, akým Mináč chce byť, málo.

Dr. I. Kružliak

SLOVENSKÁ ZLOŽKA MEDZINÁRODNÉHO HNUTIA "PAX ROMANA" V NOVEJ FORME

Valné zhromaždenie ZSKŠvZ, ktoré sa konalo v Ríme dňa 7. augusta t.r. bude znamenať dôležitý medzník v dejinách slovenskej zložky "Pax Romana". Bola na ňom totiž definitívne uzákonená organizačná obnova doterajšej podstatne študentskej organizácie, a to v tom zmysle, že ťažisko organizácie bolo prenesené do hotových už intelektuálov, ktorí doposiaľ tvorili iba organizačne nezachytený "seniorát". Podľa nových, rímskym valným zhromaždením schválených stanov, organizácia sa premenovala na "Ústredie slovenských katolíckych intelektuálov" — ÚSKI — ktoré má dve hlavné organizačné zložky: Združenie slovenských katolíckych intelektuálov a Združenie slovenských katolíckych študentov. Stanovy pripúšťajú zakladanie rozličných záujmových sekcií, odborov a krajových zložiek, čo má za cieľ umožniť čo najširšie možnosti konkrétnej činnosti aj v najodľahlejších krajoch, kde sa nachádzajú slovenskí katolícki intelektuáli alebo študenti. Valné zhromaždenie ÚSKI zvolilo pre najbližšie štvorročie tento Ústredný výbor: predseda prof. Dr. Ing. Anton Bugan; podpredsedovia: prof. Dr. Gustáv Bakoš a Juraj Ďurčanský; tajomník prof. Dr. Milan St. Ďurica; duchovný radca Msgr. Dr. Štefan Náhalka a (pre zložku študentov) dp. Andrej Bugan; pokladník Dr. Anton Sabol; revizori: Dr. Štefan Glejdura a Alojz Macek ml.; rozhodčí súd: Dr. Jozef Cieker, Ing. Schmidt a Dr. Jozef Šramek.

KNIHY

EXC.MUS DOM. ANDREAS GRUTKA: SEPTEMDOLOROSA, VICTRIX ERRORUM IN SLOVACHIA ET PROTETRIX FIDEI SLOVACORUM, MARIA ET ECCLESIA, ACTA CONGRESSUS MARIOLOGICI-MARIANI IN CIVITATE POURDES ANNO 1958 CELEBRATI, VOL. IX, PP. 183-193, ROMAE 1961.

Vdp. Karol Balic, O.F.M.., predseda Pápežskej medzinárodnej mariánskej akadémie v úvode k tomuto zväzku napísal (podávame v slovenskom preklade z latinčiny): "Ndp. Andrej Grutka, biskup z Gary v Spojených Štátoch Severoamerických, kde sa narodil z rodičov, čo pochádzajú zo Slovenska, a v ktorého diecéze je veľká svätyňa Sedembolestnej Panny (Seven Dolors Shrine, Valparaiso), rozpráva, ako v 16. storočí, keď sa katolícke Slovensko usiloval preniknúť protestantizmus, v obci Šaštín bola v kaplnke, postavenej ľuďom, umiestená socha Sedembolestnej Matky, ku ktorej prichádzali veľké zástupy ľudu zblízka i zďaleka, hľadajúce záštitu proti protestantskej búrke. Počas tureckého vpádu zase zbožný ľud schovával zázračnú sochu Panny Márie Sedembolestnej v domoch a uctieval ju, prosiac o pomoc Matku milosrdenstva. Roku 1927 na žiadosť slovenskej hierarchie Panna Mária Sedembolestná — ktorú už roku 1727 vyhlásila Svätá Stolica za Patrónku Slovenska — stala sa predmetom ešte vrúcnejšej úcty, aby v terajšej vážnej dobe jednota katolíckej viery neutrpela škodu."

Takto zhrňuje skúsený mariológ vdp. P. Balic historickú časť prednášky J. Exc. Grutku, ktorú predniesol na Medzinárodnom mariologickom kongrese.

Prednáška je uvedená dobrým historickým úvodom, ktorý podáva prierez slovenskými dejinami. Logická stavba prednášky záleží v kauzálnom princípe: vytrvalosť Slovákov vo viere a vo vlastnom národnom živote má svoje príčiny. Ak zisťujeme tieto príčiny v dejinnom procese, ktorým Slováci prešli a v ktorom sa vyskytovali také kritické obdobia, ako bolo prenikanie protestantizmu a turecké vpády, nemôžeme nepriznať veľký význam úcty Sedembolestnej Patrónky Slovenska. Dejinné udalosti sa uvádzajú na dôkaz tohto príčinného spojenia.

S dobrou znalosťou duše slovenského ľudu autor uvádza početné prejavy vrúcnej zbožnosti v mariánskych slovenských piesňach. Veľmi užitočné bolo pred svetovou verejnosťou v Lurde uviesť dekrét Posv. kongregácie obradov "Celebre apud Slovachiae gentem Sanctuarium ...", ktorý dokazuje úctu Sedembolestnej na Slovensku s mimoriadnym dôrazom.

Vzácnym katolíckym a slovenským povedomím vyznievajú záverečné state prednášky, kde medzi inými môžeme čítať toto vyhlásenie: "Slovenský národ žiada slobodu, čo je aj prirodzené, ale za tú slobodu nechce zaplatiť cenu apostázie od Svätej Stolice a od Sedembolestnej." Ako Slováci musíme byť skutočne J. E. ndp. biskupovi Grutkovi vďační, že pred svetovou verejnosťou v Lurde a teraz v aktoch lurdského kongresu jeho pričinením tak znamenite sa predstavil pomer Slovákov k ich Patrónke.

Msgr. Š. Náhalka

Michal Gerdelán. KRÁĽ OTROKOV. Román. Nákladom Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty, Middletown, Pa., 1962, str. 269.

Dobre mi padla odhodlanosť p. Michala Gerdelána vydať knižne svoj román "Kráľ otrokov". Pochváliť treba zarovno aj vzácne porozumenie Jednoty, že tento román knižne vydala. Hovorím úmyselne o odhodlanosti, lebo Slováci v slobodnom svete knihy slabo kupujú. Stačia im noviny. Dodnes mi znejú ponosy Rev. Jána Lacha o pomalom a slabom odbyte slovenskej knihy v zahraničí. Táto skutočnosť veru neoduševňuje našich spisovateľov; najmä mladé talenty nie. Niektoré naše americko-slovenské noviny uverejňujú romány na pokračovanie a mohli by v tomto ohľade veľa urobiť. No skúsenosť dokazuje, že je ľahšie uverejňovať staré romány, za ktoré platiť netreba, ako nové od našich spisovateľov v zahraničí.

Každé literárne alebo vedecké dielo je prejavom vôle žiť. Vzdať sa tejto vôle znamená neschopnosť, bezmocné odovzdanie sa slepému osudu. Národné odumieranie môže mať dvojaké príčiny: zbabelosť alebo násilenstvo vonkajších pomerov. No smelí a národ milujúci literáti vzpierajú sa obidvom; nezištne a až do posledného dychu. Medzi takých patrí aj p. Michal Gerdelán so svojím románom "Kráľ otrokov".

Námet jeho románu je veľmi rozsiahly. Medzi jeho prvé kladné stránky patrí už aj to, že sa v tomto širokom poli nestráca. Táto šírka námetu skytá mu hodne príležitosti veľa povedať (a často toho aj veľa povie), ale jednako necháva na domyslenie čitateľovi mnohé veci. Romanopisec a básnik sú tvorcovia, ktorí vkladajú do svojich diel svojho tvorivého ducha. Ako z prírody, tak aj z tohto tvorivého ducha treba vybadať isté nevyslovené skutočnosti. Toto vybadávanie tvorí potom duševný pôžitok pri čítaní diela.

Gerdelánov románový štýl je celkom primeraný jak románovej stavbe, tak aj čitateľom, ktorých má na mysli. Nie je to reč ani prijednoduchá, ani privysoká. Nie je štylistom pre štýl; nie je vyumelkovaný. Nástrojom romanopisca je reč. V nej autor zvýrazňuje osobitné charaktery svojich hrdinov. Reč nie je len prostriedkom popisným, ale v nej sa odzrkadľujú aj osobitné črty románových osobností.

"Kráľ otrokov" — to je pohyb, to je život. Edwin Muir vo svojom diele "Structure of the Novel" spomína pätoro druhov románu. Podľa jeho klasifikácie Gerdelánov román bol by románom chronologickým. Podľa mojej mienky je to ale román historicko-spoločenský. Jeho dej sa odohráva v 18. storočí, keď zemepáni si privlastňovali božské práva nad poddanými. Ale chudoba sa prebúdza ,búri a dožaduje sa svojich ľudských práv a lepšieho života. Tento námet Kráľa otrokov po slobode a ľudskejšom živote je ešte aj dnes časový, lebo otroctvo mravné alebo sociálne ešte aj dnes gniavi milióny ľudí. Úsilie o krajší a ľudskejší život je len prejavom súcosti na život. Túto vôľu po slobode duchovnej i sociálnej zvýraznil Gerdelán štýlom ľahkým, zrozumiteľným. Preto aj literárne menej nároční čitatelia prídu v tomto románe na svoje a poučia sa z neho.

Rozoberám tento román z náboženského a mravného ohľadu. Dnes istí kritici radi by klasifikovali román na svetský a katolícky. Osobne som proti takému roztrieďovaniu. Filozofia a literatúra majú povzniesť celého človeka; jeho dušu a jeho srdce. No rozum, vôľa a city človeka vytvárajú ale celého, prirodzeného človeka, ako on vyšiel z rúk Božích. Veda a filozofia sú povolané pestovať pravdu a každá dobrá literatúra okrem toho má slúžiť kráse. Iba tí, ktorí zneužívajú najmä prírodné vedy a filozofiu, rozdeľujú neprirodzene aj človeka. Vždy som bol pre-

svedčený, že v dobrej literatúre majú vždy čo povedať nielen estetika, ale aj etika. Lebo aj v románe ide predovšetkým o ľudskú pravdu a tá je nevyhnutne zapojená tiež aj do oblasti mravnej a náboženskej. Toho dôkazom sú vynikajúce katolícke romány napr. takého Mauriaca, Evelyn Waugh a Grahama Greena. Posudzujúc román, treba si uvedomiť, že tento nie je teologickou alebo protiteologickou rozpravou, ako to správne jezuita Harold C. Gardiner v "Norms for the Novel" a Austin J. App v diele "The Way to Creative writing" výrazne vystihli.

Zo svojich skromných románopiseckých skúseností viem, ako často je aj katolícky autor vystavený nedorozumeniu svojich spoluvercov. Napríklad keď vyšiel román "Rozeta", redaktor istého katolíckeho časopisu poslal autorovi zazlenie, že opísal hriech a zlo v slovenskej katolíckej rodine. No zlo a hriech sa nezastaví ani pred slovenskou katolíckou rodinou. Moderné romány, najmä katolícke, zaoberajú sa problematikou zla a milosti, pádu a mravného očisťovania sa, ľútosti a Božieho odpustenia. To sú všeľudské otázky, ktoré najmä katolícky spisovateľ nemôže a nesmie obchádzať.

Proti náboženskej náuke a morálke tohto Gerdelánovho románu ani najprísnejší teológ nemôže mať námietok. Celá kniha dýcha autorovým čistým a hlbokým katolicizmom. Ba mohli by sme povedať, že miestami až priveľa a priobšírne vykladá svoje náboženské presvedčenie; miestami na úkor spádu a dynamičnosti.

Edmondo di Montagna, ústredná postava tohto románu, ktorý organizuje povstanie poddaných v celej strednej a východnej Európe, je človek oddaný veľkému ideálu slobody pre všetkých ľudí. Je preto nimi milovaný a nenávidený tyranmi; schopný obetovať svoje osobné šťastie vždy pre záujmy poddaného ľudu a jeho krajšej budúcnosti.

Slobodná slovenská spisba je obohatená o nový cenný román. Je to potešiteľné a autorovi možno len blahoželať a povzbudiť ho do ďalšej práce. Vždy ďalej, vždy vyššie!

Miloš K. Mlynarovič

KAROL SIDOR, Politik, Novinár, Spisovateľ (Karol Sidor, Politician, Journalist, Author). Edited by Jozef Paučo, Ph. D., Publishers: Slovák v Amerike, P. Hrobak, 148 pp., Middletown, Penna, 1962.

Monuments to prominent men are built to honor their memory and to inspire the living to follow their example. But stone or granite however imposing they may be, cannot compare to a monumental tribute in words that recreate, to some degree at least, the life-work of a man who has passed through life to eternity.

A number of writers who knew Karol Sidor and his dedicated work for the welfare of his Slovak nation at home and abroad has given us a profile of one of Slovakia's noblest sons who served his countrymen with distinction, self-sacrifice and devotion in Bratislava and Rome.

Although it is but a modest volume that may well be a basis for a more elaborate review of Sidor's life and work in the future, it serves as a beacon to light up the darkness that has enveloped his Slovak homeland which he served so nobly during his short lifetime.

The present volume contains the reminiscenses, impressions, reviews and comments of th following writers, most of whom knew Sidor personally: K. Strmen, Fr. Vnuk, K. Culen, Fr. Hrusovsky, J. Hronsky, J. Cieker, M. Sprinc, M. Cernak, G. Gallik, P. Hrobak, J. Mestancik, J. Pauco, E. Zatko, F. Mondok, J. Kirschbaum.

Lack of space probably prevented a table of contents to be in-

cluded in this nicely-paper bound copy that is high-lighted by pictures from the life of Sidor. Perhaps the title itself might have included an important phase of his career, namely, Sidor's diplomatic service as the Slovak Republic's representative at the Vatican during World War II; and for several years after the war as the Good Samaritan who not only gave a helping hand to his fellow countrymen in exile and distress but who spent his own personal savings to aid them as they fled to freedom from their communist-seized homeland.

Karol Sidor was a talented newspaperman, a dedicated patriot, a devoted follower of the great Hlinka, a dignified and worthy diplomat at the Vatican in Rome and a heroic leader in the Slovak nation's struggle for freedom in our day. **A. P.**

REV. DOM. DOMINICUS HRUŠOVSKÝ: BEATA VIRGO MARIA CORREDEMPTRIX ET PASSIONES ATQUE DOLORES ACTUALES MYSTICI CORPORIS CHRISTI, **MARIA ET ECCLESIA**, ACTA CONGRESSUS MARIOLOGICI-MARIANI IN CIVITATE LOURDES ANNO 1958 CELEBRATI, VOL. IX., PP. 29-42, ROMAE 1961.

Medzi teológmi, ktorí prednášali na Medzinárodnom mariologickom kongrese v Lurde roku 1958, bol aj mladý slovenský profesor dp. Dominik Hrušovský. Keďže pochádza z tej časti Cirkvi, ktorá dnes znáša prenasledovanie, na návrh Slovenského katolíckeho ústredia v Ríme pridelili mu tému o pomere Panny Márie k súčasným utrpeniam a bolestiam Tajomného tela Kristovho.

Dp. Hrušovský rozdelil svoju prednášku na tri časti. V prvej teologicky dokazuje, že utrpenia a bolesti Cirkvi sú utrpeniami a bolesťami samého Krista Pána v zmysle jeho slov Šavlovi: "Ja som Ježiš, ktorého ty prenasleduješ" (Sk. 9, 5). Zmysel týchto utrpení a bolestí záleží v tom, že v spojení s utrpeniami Hlavy Tajomného tela stávajú sa vykupiteľskou silou.

V druhej časti autor rozoberá účasť Panny Márie na utrpeniach Krista Pána a na utrpeniach Cirkvi. Panna Mária, ktorá bola pod krížom svojho Syna na Kalvárii a zaslúžila si titul Kráľovnej mučeníkov, osvedčila sa v utrpení ako vzor spravodlivosti, statočnosti, poníženosti, múdrosti, viery a nadovšetko lásky. Zaslúžila si tak titul spoluvykupiteľky.

Tretia časť podáva vysvetlenie, v akom zmysle možno popri Ježišovi Kristovi, ktorý "vo všetkom má prvenstvo" Kol. 1, 18), vidieť vplyv Panny Márie na vykupiteľské dielo Kristovo. Panna Mária má účasť v zásluhe milostí Božích pre nás, ale má veľkú úlohu aj v rozdeľovaní týchto milostí. Veď je našou duchovnou matkou.

Rev. Hrušovský solídne dokumentuje svoje argumentovanie Písmom svätým, výrokmi teológov (hlavne sv. Tomáša Akvinského) a učením najnovších pápežov.

Práca dp. Hrušovského ostane cenným dokumentom hlbokého kresťanského chápania prenasledovania Cirkvi v dobe, keď mnoho slovenských kňazov pre toto prenasledovanie muselo žiť vo vyhnanstve.

Msgr. Š. Náhalka

ŠTEFAN STRAKA — maliar trenčiansko-teplanského folklóru (Stefan Straka — painter of trencin-teplan folklore), By Jan Rekem, S.T.D., Midletown, Pa., 32 pp., 1962.

This modest illustrated volume is a tribute to a modern Slovak artist who depicted a phase of his country's folklore on canvas. A num-

ber of illustrations of his paintings with brief titles in Slovak, English and French explain the artist's meaning. Father Rekem is to be congratulated for his brochure that is self-explanatory to people who know any of these three languages. Again we learn something of interest about a little known artist of our times. The Slovak Canadian priest includes a short biographical sketch of his fellow countryman ... also in three languages. We need more of these "three-dimensional" types to acquaint the world with the contributions of the Slovak nation to art, literature and culture.

A. P.

ZÁPISKY ZO ŽIVOTA PÚTNIKA. Životopis sv. Ignáca z Loyoly. Preložil Štefan Senčík S.J. Vydalo Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda (=Séria: Svetlá č. 4), Rím 1961, str. 198.

Z príležitosti 400. výročia príchodu Jezuitov na Slovensko (1561-1961) P. Štefan Senčík S.J. pripravil prvé slovenské vydanie tohoto vlastného životopisu sv. Ignáca z Loyoly (1491-1556), ktorý, rozprávajúc v tretej osobe, nazýva seba "pútnikom" (odtiaľ titul knihy). Predchádzajú mu dva úvody: jeden od P. H. Nadala, ktorý bol dva razy na Slovensku v Trnave, a ktorý dlhší čas prosil sv. Ignáca, aby svojim duchovným synom vysvetlil "ako ho Boh viedol od počiatku jeho obrátenia", a druhý od P. L. Gonzaleza, ktorému sv. Ignác svoj životopis potom porozprával a on jeho rozprávanie zapísal.

Keďže ten životopis nezahrňuje celý život sv. Ignáca, ale iba od 26. do 47. roku života, P. Senčík v dodatku preložil aj "Chronologický prehľad života sv. Ignáca od roku 1538 do 1556", podľa predlohy od P. Petra de Leturia SJ. Okrem toho v prvej poznámke k textu (str. 162) podal sám najvážnejšie zprávy o mladosti a rodine sv. Ignáca, doplniac takto životopis aj z tejto stránky.

Okrem prekladu, vlastnou prácou P. Senčíka je obšírny úvod (o vzniku toho životopisu a o jeho dejinách) a "Poznámky a vysvetlivky" k textu. Čo sa týchto týka, sú dobre spracované, avšak majú tú nevýhodu, že sú označené iba súhrnne číslami jednotlivých odstavcov bez toho, žeby v texte bolo naznačené, že to alebo ono miesto je vysvetlené v poznámke. Preto je radné najprv si prečítať celý odstavec a potom poznámky k nemu.

Čo sa týka prekladu, P. Senčík si dal záležať, aby bol naozaj v peknej slovenčine a zrozumiteľný. Avšak napriek tomu, keďže text je zo 16. storočia, vkradli sa niektoré nedopatrenia, z ktorých tu chcem niekoľko spomenúť.

Na str. 102: "kus cesty od kolégia v Montaigu". V poznámke je však vysvetlené, že kolégium malo meno podľa arcibiskupa Montaigu; preto predložka "v" nie je na mieste. — Str. 109: "to stojí jeden skudo"; chýba vysvetlivka, že "scudo" je pomenovanie vtedajších rímskych peňazí. V slovenčine tiež by bolo hádam lepšie "skud", ak sa už nechce preložiť nejakým obdobným menom, napr. "zlatka", lebo čitateľ aj tak nevie hodnotu skudu. — Str.110: " ... odplávať do Levanty"; výraz slovenským čitateľom sotva známy. Lepšie by bolo: "odplávať na Blízky Východ". — Str. 118: "Zvyčajne jedávali trochu vareného chleba"; žiadala by sa vysvetlivka, že ide o "polentu" čiže kukuričnú kašu, ktorú v tom kraji aj dnes jedávajú miesto chleba. — Str. 119: " ... bol v Bessane, ... prišli do Bessana"; v poznámke je správne Bassano. — Str. 119: " ... keď bol vo Vicenze"; správnejšie by bolo vo Vicenzi (podľa ulica, -e), ako to aj prekladateľ upotrebil na str. 194: do Vicenze. —

Str. 134: P. Jay sa mal stať "tergestinským biskupom"; ide o mesto Trieste, ktoré sa v slovanských rečiach volá Trst, a preto "trstský biskup". — Str. 150: "Predsavzatie rímskeho kráľa zriadiť Collegium hungaricum v Ríme". Ide o uhorského kráľa, ktorým vtedy už bol "rímsky cisár" z rodu Habsburgovcov sídliaci vo Viedni.

K "Poznámkam" by som mal tieto poznámky: Str. 178: "Bol to predpis viedenskeho koncilu (1311)": udaný rok prezrádza, že ide o Všeobecný cirkevný koncil v meste Vienne vo Francúzsku. — Str. 179: Hlavný predstavený františkánov vo sv. Zemi, ktorého sv. Ignác volá "provinciálom", zdá sa mi, že vždy bol "Custos Terrae Sanctae", ktorý je spolu guardiánom kláštora na Hore Sion. Správne je uvedené v poznámke, že Ignác odovzdal list jeho vikárovi.

Týchto niekoľko poznámok chce prispieť iba k zdokonaleniu tejto peknej knižky, ktorá nám dáva nazrieť do duše jedného z významných svätých celej Cirkvi. Aj vonkajšia úprava, ktorú knižke dalo Vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, je veľmi vkusná.

M. Lacko SJ

SLOVAK STUDIES, I, Historica 1, Slovak Institute, Rome, 1961, 220 pp. Edited by Msgr. Stefan Nahalka, S.T.D.

Leading off a scholarly paper-bound volume on the historical background of the Slovak nation in Central Europe is Dr. Frano Tiso's review of the first beginnings of Slovak history on the Danube. "The Empire of Samo" (623-658) takes us back to the seventh century when the area was already occupied by our Slovak ancestors. Although Samo, himself, was of Gallic-Roman descent, he was chosen as a ruler of the central European Slavic peoples, notably our Slovak forefathers who formed the nucleus of the Great Moravian Empire in the ninth century.

Father Lacko's article on "The Cyrilo-Methodian Mission and Slovakia" prepares us for the coming eleventh centenary of the arrival of the great brother Apostles among the Slavic nations living in the Danube region and beyond. The leading Slovak authority on this era presents the latest findings on this exciting and glorious episode in the Slovak nation's history during the ninth century.

An obscure part of Slovakia's history, namely, the work of the Benedictines in the country, is reviewed by Rev. Basil Hrin, O.S.B., S.T.D. Father Zubek gives the details of the founding of the Bernolak School while Dr. Jozef Pauco, Ph. D. traces the Slovak nation's struggle for national life in the nineteenth century, as does Rev. Bonaventure Buc, OFM., Ph. D.

Joseph A. Mikus, J.U.D. pictures "Slovakia between Two World Wars" as a country that was forced to carry on the struggle for national survival against the dominating centralistic Czech regime in Praha. "The Republic of Slovakia" by Rev. Milan S. Durica, SDB., Ph. D. establishes the true status of the founding of the Slovak Republic six months before World War II.

Monsignor Stefan Nahalka, S.T.D. outlines the persecution of the Church in Slovakia under the communist regime after the last war. Rev. Michael Lacko, S.J., H.E.D., Ph. D. describes the communist liquidation of the Eastern Rite churches that had been united to Rome since the 17th century (Union of Uzhorod - 1646).

Professor Anton Mazan's article on the "Musical Culture in Slovakia" starts with the earliest beginnings of Slovak folk and religious music that can be traced to the Cyrilo-Methodian era.

Ladislav A. Potemra's statistically-studded look at "The ethnic and linguistic boundary between Slovaks and Ruthenians or Rusins in Eastern Slovakia" is an interesting and revealing insight into a region that is peopled with followers of the Latin and Byzantine rites of the Roman Church.

All these studies are well documented, and, therefore, have a high historical value for students and scholars alike. They are a most welcome addition to the knowledge of the Slovak nation whose "family tree" has its roots in the fifth and sixth century of the Christian era in central Europe.

A. P.

ORIENTE CATTOLICO, Cenni storici e statistiche. Pubblicazione della Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale, Citta del Vaticano 1962, str X+815.

Je to úradná publikácia Posv. Kongregácie pre Východnú Cirkev pri Sv. Stolici v Ríme. Je tu zhrnuté všetko, čo katolícka Cirkev dosiahla húževnatou prácou u východných kresťanov. Početne je to iba menšina ,lebo pomerne ku asi 120 miliónom nekatolíckych východných kresťanov, katolíkov rozličných východných obradov je asi 10 miliónov, ale duchovne a kultúrne je to veľké bohatstvo. Kniha má sedem častí: I. Svätá Stolica a Východná Cirkev, II. Jednotlivé Východné cirkvi podľa obradov a národných skupín (o každej je tu podaná krátka história, bibliografia, hierarchia, hierarchická mapa a štatistika), III. Zemepisné rozvrstvenie východných kresťanov, IV. Kultúrne ústavy a semináre východných katolíkov, V. Spolky na pomoc východným katolíkom, VI. Reholníci u východných katolíkov a VII. Reholnice u východných katolíkov.

V úvode sa hovorí, že toto vydanie je akoby pokračovaním knihy "Statistiche e cenni storici", ktorá bola touže Kongregáciou vydaná roku 1932. Odvtedy sa stalo veľa zmien vo Východnej katolíckej Cirkvi, z ktorých najvážnejšiou, ale aj najbolestnejšiou je zničenie najpočetnejších východných katolíckych spoločenstiev pod komunistickou nadvládou na Ukrajine, v Rumunsku a v Česko-Slovensku. Inde východní katolíci zaznamenali rozmanité pokroky, ktoré bolo treba predniesť verejnosti. Štatistiky boli úradne vypýtané od biskupov roku 1960, avšak z krajov, kde je prenasledovanie, je podaná posledná známa štatistika.

Nás tu zaujíma hlavne miesto, aké v tejto úradnej publikácii dostali slovenskí gréckokatolíci. Keď si prezrieme vydanie z roku 1932, s prekvapním zistíme, že tam sa ani len meno "Slováci" nenachádza, hoci sú tam zaznamenané aj tie najmenšie grupy východných katolíkov. Slováci sú započítaní ako "Ruteni". Tento raz s radosťou zisťujeme, že v druhej časti knihy v abecednom poradí je osobitná kapitola nadpísaná: "Slovacchi di rito bizantino", čiže "Slováci gréckokatolíci". Je tu podaný krátky historický prehľad, až do zničenia prešovského biskupstva roku 1950 ,ba až do najnovších udalostí, ako je smrť pána biskupa Gojdiča roku 1960. Potom je tu vybraná bibliografia a štatistika prešovského biskupstva z roku 1948. Okrem tejto hlavnej kapituly aj inde je reč o Slovákoch; napr. je poznamenané, že aj v Pittsburghskom Apošt. Exarcháte (USA), aj v Torontskom biskupstve (Kanada) nachádzajú sa Slováci. Na svojich miestach su zaznačení aj reholníci a reholnice, čo pracujú medzi slovenskými greckokatolíkmi. Doma to boli hlavne Baziliáni, Redemptoristi, Baziliánky, Služobnice a iné. A mimo Slovenska sú zaznamenané osobitne Sestry sv. Cyrila a Metoda

(USA) a Sestry od chudobného Ježiška (Holandsko, Rakúsko), ktoré majú medzi svojimi členkami slovenské gréckokatolícke sestry. Treba tiež dodať, že už v prvej časti nachádzame mená P. Daniela Faltina OFM Conv., asistenta pápežskej komisie pre vydanie východného cirkevného zákonníka a oficiála Východnej Kongregácie, ako je meno P. Michala Lacka, profesora na Pápežskom Východnom Ústave a člena Prípravnej Komisie Východnej Cirkvi pre Vatikánsky všeobecný cirkevný snem. Teda v porovnaní ku predošlému vydaniu tejto úradnej knihy Slováci skutočne veľa dosiahli, že sa konečne aj o nich vie.

No keď si porovnáme slovenských gréckokatolíkov s inými východnými cirkvami, ako to vysvitá z prehľadných tabuliek na konci knihy, zisťujeme toto: Čo do počtu veriacich (305.000) Slováci gréckokatolíci sú na 7. mieste (z 22), kým čo do počtu biskupstiev na 19. mieste, a čo do počtu biskupov na 22. (poslednom) mieste, lebo nemajú ani jedného biskupa (p. biskup Hopko je Rusín). Tu teda je ešte mnoho čo pracovať a nástojiť.

Ladislav Džubík

SACRA CONGREGAZIONE CONSISTORIALE: ATTI DELLA SECONDA RIUNIONE DEL CONSIGLIO SUPREMI DI EMIGRAZIONE, ASSISTENZA SPIRITUALE AGLI EMIGRATI SLOVACCHI, PP. 133-140.

Posv. kongregácia konzistoriálna, ktorá má na starosti duchovnú správu všetkých emigrantov, vydala vo veľkom zväzku akty druhého zasadania Najvyššej rady pre emigráciu, ktoré bolo v dňoch 19.-21. októbra 1961. Zväzok dokumentov obsahuje po úvode J. Em. kardinála Confalonieriho prejav sv. Otca Jána XXIII. k členom Najvyššej rady a referáty, ktoré na zasadaní odzneli, spolu s diskusiami o týchto referátoch, ako aj zprávy zástupcov tých národov, čo emigrantov vysielajú, i tých krajín, čo emigrantov prijímajú.

Zprávy sú zaradené v zväzku podľa abecedného poradia národov: Bielorusi, Česi, Chorvati, Japonci, Italiani, Litovci, Letonci, Nizozemci, Poliaci, Portugalci, Slováci, Slovinci, Španieli, Ukrajinci, Maďari (Ungheresi).

O slovenskej emigrácii podal na zasadaní zprávu slovenský člen Najvyššej rady pre emigráciu Msgr. Š. Náhalka. Zprávu uverejnili na str. 133-140.

V dodatku sa uvádzajú členovia Najvyššej rady pre emigráciu, ktorí sa zúčastnili na prvom zasadaní tejto ustanovizne v dňoch 30. septembra - 4. októbra 1957, a rozhodnutia tohto prvého zasadania.

Vďaka Apoštolskej konštitúcii **Exul Familia**, Slováci majú svojho zástupcu v Najvyššej rade pre emigráciu, ktorý sa zúčastnil na obidvoch doterajších zasadnutiach, a všade, kde je dostatočný počet našich emigrantov, zriadila sa slovenská katolícka misia. Týmto Svätá Stolica priznáva Slovákom rovnaké práva ako všetkým iným národom.

FRANCESCO SKODA: MATERIA GRAVE E PECCATO VELL' ETICA NATURALE, **FILOSOFIA E VITA**, III, NO. 1, PP. 52-56.

Dp. F. Škoda, profesor filozofie, vychádzajúc z kritiky knihy **Morale** od Berghin-Rosé, ktorý zastáva náhľad, že bez zjavenia Božieho nemožno určiť predmet ťažkého hriechu okrem hriechov, ktoré smerujú priamo proti Bohu, vyžaduje celkom správne širšie poňatie predmetu ťažkého hriechu. Správnosť svojho tvrdenia overuje na prípade

vraždy, ktorá znamená vážne porušenie poriadku, v ktorom človek primerane svojej povahe a povahe svojho okolia má žiť. Vhodne poukazuje autor aj na prípady ľudí, ktorí dnes vyrástli v ateistickom prostredí a neuznávajú jestvovanie Boha. Aj pre tých jestvuje nevyhnutnosť prispôsobiť sa požiadavkám ľudskej prírody a prírody vecí, ktoré človeka obklopujú. Skutočnú morálnu záväznosť však možno vybudovať len na základe uznania jestvovania Boha.

Tešíme sa príspevku dp. Škodu v odbornom filozofickom časopise a želáme mu veľa úspechov v ďalšej podobnej práci.

ZAZNAMENÁVAME

Francúzsko-anglická revue "Slavic and East European Studies", ktorú vydáva Université de Montréal, uverejnila vo svojom VI. zväzku recenziu o práci Dr. B. B. Buca **Slovak Nationalism ako aj obšírny** rozbor a zhodnotenie knihy G. L. Oddo **Slovakia and its People.** Autorom obidvoch recenzií je Prof. J. Kirschbaum.

* * *

Oddelenie slovanských jazykov a literatúr na **University of Pennsylvania** usporiadalo dňa 10. apríla 1962 v sále Benjamin Franklin Houston Hall vo Philadelphii dve verejné prednášky o slovenskej literatúre. Prvá prednáška znela na tému: "Slovenská literatúra v období veľkomoravskom" a druhá "Panslavizmus v slovenskej literatúre". Ako prednášateľa University of Pennsylvania pozvala Prof. Dr. J. Kirschbauma z Université de Montréal. Na prednáškach sa zúčastnil veľký počet profesorov, graduovaných študentov a tiež mnohí slovenskí inteligenti a predstavitelia slovenských organizácií z Philadelphie a okolia. Prednášateľa predstavil Prof. Alfred Senn, predseda medzinárodnej associácie jazykovedcov a riaditeľ oddelenia slovanských štúdií.

* * *

Prof. J. Kirschbaum bol zvolený za dopisujúceho člena Ukrajinskej voľnej akadémie vied a umení (UVAN), ktorá sa z Kijeva presťahovala po druhej svetovej vojne do Winnipegu v Kanade. Prof. Kirschbaum je prvým Slovákom, ktorý sa stal členom Ukrajinskej akadémie a zvolený bol na návrh predsedu Akadémie Prof. Dr. J. B. Rudnyckého, riaditeľa oddelenia slovanských štúdií na University of Manitoba a známeho jazykovedca v amerických a európskych kruhoch.

* * *

"East Europe", mesačník vydávaný organizáciou Free Europe Committee v New Yorku, vo svojom marcovom čísle uverejnil zaujímavú úvahu z pera W. E. Griffitha pod názvom "Myth and Reality in Czechoslovak History". V štúdii je ešte hodne nesprávností o Slovensku, ale ju vítame ako prvý vážny krok o objektívny pohľad na Čechov a Slovákov z pera amerického autora.

* * *

ARCHIVES DES SCIENCES PHYSIOLOGIQUES, Paris, 1961 prinášajú ďalšie práce o vedeckých výskumoch Prof. Ing. Dr. Jána Fabianka. A to Vol. XV. No. 2: Taux d'acide ascorbique, No. 3: Etude de l'influence des tannoides du thé (Vitamine P), No. 5: Etude critique des techniques de mesure de la resistance microvasculaire. — S potešením zaznamenávame i to, že G. G. King vo svojej prednáške "The history and present Status of Vitamine C" (Annals of the New York Accademy of Sciences, Vol. 92, 1961) dovoláva sa a cituje vedecké výsledky z prác Dr. Fabianka.

FIALKY — VIOLETS. Študentský dvojrečový zborník Akadémie sv. Cyrila, Danville, Pa., 1962. Ročník 40., Zošit 62. Táto výborná študentská ročenka i tohto roku prináša viacero hodnotných príspevkov, najmä v angličtine. Medziiným prednášku — anglickú — o Dr. Jozefovi Tisovi, ktorú roku 1961 v lete predniesla v Slovenskom seminári v Danville ct. sestra M. Gabriela, SS.C.M., ďalej krásny anglický preklad kostolnej slovenskej piesne "Vstupujem do chrámu Tvojho" s notami a doplnkovou štúdiou "The Wealth of Catholic Slovak Hymnology", ako aj štúdiu Dr. Jozefa Pauču "The Catholic Slovak Hymnals". — Dobrá a starostlivá robota ctihodných sestier Cyriliek ,ktoré vari dnes v Amerike jediné ešte pestujú jak medzi sebou, tak aj medzi svojimi chovankami slovenský jazyk a slovenskú kultúru.

BIBLIOGRAFIA DIEL ANTONA BERNOLÁKA

1. Divus Rex Stephanus, Magnus Hungarorum Apostolus. Tyrnaviae, Typis Regiae Universitatis Anno 1782.
   Bernolák: Slowár I, s. VI.
2. a) DISSERTATIO PHILOLOGICO-CRITICA DE LITERIS SLAVORUM, DE DIVISIONE ILLARUM, NEC NON ACCENTIBUS, CUM ADNEXA LINGVAE SLAVONICAE PER REGNUM HUNGARIAE USITATAE COMPENDIOSA SIMUL ET FACILI ORTHOGRAPHIA, Ad systema Scholarum Nationalium in Ditionibus Caesareo-Regiis introductum plene accomodata, IN USUM OMNIUM LINGVAE HUJUS CULTORUM A PATRIIS PHILOLOGIS PUBLICAE LUCI DATA. POSONII, TYPIS JOANNIS MICHAELIS LANDERER, PERPETUI IN FÜSKUT. 1787. 8°. XIV - 82 ss.
   Bratislava: Univerzitná knižnica — S G 3519.
   b) Tože: S vytlačeným venovaním Jozefovi Osvaldovi.
   Martin: Dr. Anton Augustín Baník.
   c) Tože: S vytlačeným venovaním Andrejovi Kalozsaimu a Jurajovi Krpeleczovi.
   Martin: Dr. Anton Augustín Baník.
3. Tože: Verné faksimile; znovu vydala Matica slovenská v Turčianskom Svätom Martine roku 1937.
   Bratislava: Univerzitná knižnica — XX G 761.
4. Tože: Kritické vydanie v diele: Univ. prof. Dr. Ján Stanislav: "K jazykovednému dielu Antona Bernoláka". Bratislava 1941, s. (37)-78.
   Bratislava: Univerzitná knižnica — XX C 317.
5. LINGVAE SLAVONICAE PER REGNUM HUNGARIAE USITATAE COMPENDIOSA SIMUL, ET FACILIS ORTHOGRAPHIA A SUBREPTITIIS NAEVIS RITE REPURGATA, ET Ad systema Scholarum Nationalium in Ditionibus Caesareo-Regiis introductum plene accomodata. POSONII, TYPIS JOANNIS MICHAELIS LANDERER, PERPETUI IN FÜSKUT. 1787. 8°. 31 ss.
   Bratislava: Univerzitná knižnica — XX G 2713.
6. Tože: Verné faksimile; znovu vydala Matica slovenská v Turčianskom Svätom Martine roku 1937.
   Bratislava: Univerzitná knižnica — XX G 761.
7. Kritické vydanie v diele: Univ. prof. Dr. Ján Stanislav K jazykovednému dielu Antona Bernoláka. Bratislava 1941, s. (79)-93.
   Bratislava: Univerzitná knižnica — XX C 317.
8. Toto Maličké Písmo má sa Pánowi Anti-Fándlymu do Geho wlastních Ruk odewzdať. W Hále (Halenárskej ulici v Trnave) 1790. 8°. 58 ss.

Košice: Dr. Ferdinand Šteller-Šteliar.

9. GRAMATICA SLAVICA AUCTORE ANTONIO BERNOLÁK Ad Systema Scholarum Nationalium in Ditionibus Ceasareo-Regiis introductum accommodata. Editio prima in Pannonia. Melior post aspera fata resurgo. POSONII, IMPENSIS JOANNIS MICHAELIS LANDERER PERPETUI IN FÜSKUT. 1790. 8°. XVI-312-(VIII) ss.
Bratislava: Univerzitná knižnica — IV 694.

10. Slowakische Grammatik. Verfasst von Anton Bernolák, Pfarrer zu Neuhäusel. Aus dem Lateinischen ins Deutsche übersetzet und nach der in k. k. österreichischen Erbländern für die National-Schulen vorgeschriebenen Ordnung eingerichtet. Ofen, gedruckt mit königl. ungarischen Universitätsschriften. 1817. 8°. 380-(XI) ss.
Bratislava: Univerzitná knižnica — XX F 867; S F 1894.

11. Tože: II. vydanie z roku 1849.
Szinnyei: Magyar irók, I, s. 956.

12. ETYMOLOGIA VOCUM SLAVICARUM, sistens MODUM MULTIPLICANDI VOCABULA PER DERIVATIONEM COMPOSITIONEM, AB ANTONIO BERNOLÁK CONCINNATA, TYRNAVIAE, Typis WENCESLAI JELINEK 1791. 8°. 160 ss.
Martin: Knižnica Matice slovenskej — S D 172.

13. Ňečo o EPIGRAMMATÉCH, anebožto Málorádkoch Gozefa Ignáca Bagzi, Dolňodubowského Pána Farára oprávďiwím Slowákom k Uwažowáňú predložené. W Žiliňe, Roku 1794. Witlačil Štefan Prisoľ. 8°. 36 ss.
Bratislava: Univerzitná knižnica — XX F 1213; S F 2912; XX D 1774, XX D 1775. Fotografické kópie z Maďarského národného múzea v Budapešti.

14. Ešče Ňečo o EPIGRAMMATÉCH, anebožto Málorádkoch M. W. P. Gozefa Bagza nowotného slowenského Epi Grammatistu. Čo mu odpísal z druhého Sweta Maťeg Lisek. Widané w Poli elízískem teho Roku (1794). 8°.
Bratislava: Alojz Miškovič.

15. O Wážnosťi a Ucťivosťi Stawu kňazkého Príhodná Kázeň, kteru pri Obeťe Mši Swatég od Dwogicťihodného P. Gozefa Kunsta w Kostoľe horňoorešanském Dňa 11ho Rígňa R. 1795 poprwe wibawowanég predpoweďel Mnohowelwbní Pán Anton Bernolák, pri Trnawském Arcibiskupa Ostrihomského Námestňíckém Úraďe Kancelár. (Uverejnené v I. zväzku diela Juraja Fándlyho: Príhodné a Swátečné Kázňe ... W Trnawe ... u Wáclava Gelinka ... 1795 na s. 529-546.)
Bratislava: Univerzitná knižnica — S F 916/I.

16. Tože: ako II. vydanie v knihe: Kázňe Príhodné ... Které pozbíral, a poznowu witlačiť dal Michal Rešetka ... Zwazek druhí. W Trnawe 1834, str. (181)-194.
Trnava: Býv. knižnica jezuitov — D IV 14/II.

17. Katechizmus z Otázkami a Odpoveďami k Winaučowáňú kraginskég Mládeži. W Trnawe, witlačení z Literami králow. Univers. Roku 1796.
Bernolák: Slowár I, s. VI.

18. Tože: Vydanie z roku 1803.
Zelliger: Pantheon Tyrnaviense, s. 157.

19. Na Smrť Mnohowelwbného Pána Sztocsko Gurka, w Ostrihomském Arcibiskupstwi, Nitránskég Stolici, Nowozámském Dekanském Wiďéku Šuránského Farára, Dňa 26. Listopadu Roku 1797

w Pánu usnulého Pohrebná Kázeň, kteru tehož Mesáca Dňa 28 ho w Kostele Šuránském ustňe predpoweďel Dwogcťihodní Pán Bernolák Szlaniczky Anton, Nowozámskí Farár, Dekan, Mestski Školňí Ríďitel, a Swatoswatého Umeňá Učitel. W Trnawe witlačená u Jelinek Wáclawa 1803. 8°. 20 ss.

Martin: Knižnica Matice Slovenskej — S D 879.

20. Tože: ako II. vydanie v knihe: Kázňe Príhodné ... Které pozbíral, a poznowu witlačiť dal Michal Rešetka ... Zwazek druhí. W Trnawe 1834, str. (229)-242.

Bratislava: Univerzitná knižnica — S F 363/II.

21. Halottas bezséd, mellyet néhai Főtisztelendő Horváth József urnak, tardoskeddi plébánosnak, és Folső Érsek-Ujvári megye vitzeesperestyének Temetése felett Tekintetes Nemes Nittra vármegyének Tardoskedd nevű helységében, Szent György havának huszádik napján 1808-dik esztendőben mondott Szlanitzky Bernolák Antal, Érsek-Ujvári plébános, vitze-esperest, esperest, a fő nemzeti iskoláknak helybeli igazgatóga, és a szentséges isteni tudománynak tanitója. Komáromban, Nyomtattatott Őzvégy Weinmüllerné betűivel 1809-ik Esztendőben. 4°. VIII ss.

Trnava: Alojz Zellinger.

22. Be-iktató bezséd, melyet Főtisztelendő Szabó Pál úrnak, Felső Érsék-Újvári Vitze-Esperestnek a Tardoskeddi plébaniának valóságos birtokaba való béveztésekor mondott Szlanitzky Bernolák Antal, ersék ujvári plebános vitze-esperest, a fő nemzeti iskoláknak helybeli igazgatója, és a szentséges isteni tudományak tanitója. Szent Pál fordulása napján, Boldog Asszony havának 25-dikén 1809-ik Esztendőben. Komáromban, Nyomtattatott Őzvégy Weinmüllerné betűivel 1809-dik Esztendőben. 4°. XII ss.

Trnava: Alojz Zellinger.

23. Slowár Slowenskí Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherskí: SEU LEXICON SLAVICUM BOHEMICO-LATINO-GERMANICO-UNGARICUM AUCTORE ANTONIO BERNOLÁK NOBILI PANNONIO SZLANICZENSI. TOMUS I. A-J. BUDAE, Typis et Sumtibus Typogr. Reg. Univers. Hungaricae 1825. 8°. XIV-(II)-848 ss.

24. Slowár Slowenskí Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherskí: SEU LEXICON SLAVICUM BOHEMICO-LATINO-GERMANICO-UNGARICUM. TOMUS II. K - N. (CMXIV) ss. (s. 849. - 1762.).

25. Slowár Slowenskí Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherskí: SEU LEXICON SLAVICUM BOHEMICO-LATINO-GERMANICO-UNGARICUM. TOMUS III. O - P. (CMXXVIII) ss. (s. 1763. - 2680.).

26. Slowár Slowenskí Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherskí: SEU LEXICON SLAVICUM BOHEMICO-LATINO-GERMANICO-UNGARICUM. TOMUS IV. R - U. (DCCCLXXVIII) ss. (s. 2681. - 3558.).

27. Slowár Slowenskí Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherskí: SEU LEXICON SLAVICUM BOHEMICO-LATINO-GERMANICO-UNGARICUM. TOMUS V. W - Z. (DCCCLXXXVIII) ss. (s. 3559. - 4446.).

28. REPERTORIUM LEXICI SLAVICI-BOHEMICO-LATINO-GERMANICO-UNGARICI AB AUCTORE ANTONIO BERNOLÁK NOBILI PANNONIO SZLANICZENSI ELABORATI IN LINGVIS UNGARICA, LATINA ET GERMANICA PRO COMMUNI HARUM LINGVARUM USU CONFECTUM. TOMUS VI. BUDAE Typis, et Sumtibus Typogr. Reg. Univers. Hungaricae 1827. 8°. 856 ss.

Bratislava: Univerzitná knižnica — S E 151; IV. 22 a - f; 20 D 5071.

MOST

ROČNÍK (VOL.) IX 1962

OBSAH

ŠTÚDIE

Prof. PhDr. Jozef Dieška. Naturalistický humanizmus — kríza americkej duchovnosti — 135
Prof. Dr. Milan St. Ďurica. Nádeje a záväznosti — 4
Prof. Dr. Anton Hlinka. Od fyziky a techniky k Bohu — 123
J. M. Kirschbaum. Anton Bernolák po 150 rokoch — 97
Félix Litva, SJ. Pred 400 rokmi prišli Jezuiti na Slovensko — 41
Dr. Jozef A. Mikuš. Na prelome dejín — 13
Dr. Jozef Paučo. Dva jednotné katolícke spevníky — 53
Msgr. Jozef Tomko. Historicko-právna problematika a pramene k dejinám slovenských diecéz — 27

ČLÁNKY

s. b. Slováci v európskom spoločenstve národov — 162
Milan St. Ďurica. In memoriam Sac. Prof. Dr. Andrea Genaro — 78
J. E. Andrej G. Grutka. Pamiatke Ivana Meštroviča — 1
—IK— Rehabilitujú Novomeského ako básnika? — 172
Dr. Imrich Kružliak. Cesta k politickému programu — 168
Štátna cena za románovú trilógiu — 176
—jk— K prehľadu slovenskej literatúry v Herderovom lexikóne — 77
M. Lacko, SJ. Medzinárodný kongres byzantských štúdií, Ohrid — 80
—N— Zámery komunistov s našou rečou — 76
Slovenská zložka medzinárodného hnutia "Pax Romana" v novej forme — 178
F. Vnuk. Kalinčiakov preklad fínskej rúny — 61
Kedy je preklad zbytočný — 165
Nové vydanie Sládkovičovho diela — 172
Z novších archeologických výskumov na Slovensku — 72
—MŽ—Domáce jubileá — 163
Marian Žiar. Za Ľudom Ondrejovom — 171

POÉZIA

Ján Doránsky. List vydatej dcére (158) — Nekrológ zabitému jazeru (68) — Nočná pohúľanka (51) — Samota (12) — Spomínam na teba (133) — V tichosti pred burkou (11) — Za inšpiráciou (121)
Luis Cernuda. Harfa (ks) — 52

—jed— Chlebár-nebár (67) — Most (12) — Vice versa (11) — Z literárnych jed-iád (122)
M. K. Tebe, reč sladká — 26
Karol Strmeň. Istému básnikovi na Slovensku (10) — Poézii (71) — Ráno (161) — September (161)
Mikuláš Šprinc. Pri oceáne — 59
P. Dominik Valko. Japonský obrázok Matky Božej (52) — Sféry (40) — Svetielko v chráme (36)
Marian Žiar. Berlín (66) — Pri čítaní listov (160) — Rieka a život (59)

P R Ó Z A

Draga Divínska. Rozpor — 37
Miloš K. Mlynarovič. Návrat neznaboha — 21

K N I H Y

Jozef Ďuriš. Slovak Christmas. (Ján Okáľ) — 87
Exc. Mus Dom. Andreas Grutka. Septemdolorosa. (Msgr. Š. Náhalka) — 179
Michal Gerdelán. Kráľ otrokov. (Miloš K. Mlynarovič) — 180
Eliáš-Fuga. Slovenská otčina. (Jozef Paučo) — 89
Philip A. Hrobák. Furdek, 1962. (Rev. A. Pier, O.S.B.) — 85
Rev. Dom. Dominicus Hrušovský. Beata Virgo Maria. (Msgr. Š. Náhalka) — 182
Msgr. Štefan Náhalka, S.T.D. Slovak Studies. (A. P.) — 184
Oriente Cattolico (Ladislav Džubík) — 185
Jozef Paučo. Karol Sidor. (A. P.) — 181 — Literárny almanach Slováka v Amerike, 1962. (M. Šprinc) — 90
Ján Rekem, S.T.D. Štefan Straka. (A. P.) — 182
Sacra Congregazione Consistoriale. — 186
Štefan Senčík SJ. Zápisky zo života pútnika. (Lacko SJ) — 183
Francesco Skoda. Materia Grave. — 186
Jozef Varínsky. Krvavé roráty. (K. Strmeň) — 88
Walter Theimer. Lexikon der Politik. (Milan St. Ďurica) — 82

Z A Z N A M E N Á V A M E

Pamiatke Prof. Olafa Brocha (M. Lacko) (91) — Rudolf Kiszlig: Die militärischen Vereinbarungen der Kleinen Entente (93) — Rudolf Urban: Das Gesundheitswesen der Tschechoslowakei (93) — Directory of Members of the American Association for Advancement of Slavic Studies (94) — The American Bibliography of Russian and East European Studies for 1961 (94) — Annales de la nutrition et de l'alimentation, 1961 (94) — Dp. Andrej Paulíny (95) — Revista de Estudios Politicos - Helmondse Courant - Pracovníci Archeologického Ústavu v Nitre - Etudes Slaves et Est-Européennes (95) — Povesť o Jánošíkovi v talianskom vydaní - A. Zaharychuk. The Ukrainian Alphabet (M. Lacko) (96) — "Slavic and East European Studies" (187) — University of Pennsylvania (187) — Ukrajinská voľná akadémia (187) — "East Europe" (187) — Archives des Sciences Physiologiques (187) — Fialky (188) — Bibliografia diel Antona Bernoláka (188)

Z NOVÝCH KNÍH SLOVENSKÉHO ÚSTAVU

Mikuláš Šprinc. **Z poludnia a polnoci.** Básne. Faksimilované vydanie. Obálka a 12 celostranových perokresieb Dr. Jozefa Cincíka. Strán 124. $2.50.

Gilbert L. Oddo. **Slovakia and its People.** Prvé dejiny slovenského národa v angličtine. Strán 370. Cena $6.00.

J. M. Kirschbaum. **Slovakia — Nation at the Crossroads of Central Europe.** Kultúrna a politická obhajoba práva Slovákov na samostatnosť. Strán 371. Cena $5.00.

Dr. Kurt Glaser. **Czecho-Slovakia — a Critical History.** Mnoho nestranných informácií o Slovensku. Strán 280. Cena $5.50.

SLOVAK STUDIES, I. **Historica.** Editions Slovak Institute Rome, 1961, p. 184

SLOVAK STUDIES, II. **Philosophica 1.** Editions Slovak Institute, Rome, 1961, p. 184. Casella postale 4031, Roma (Appio), Italia.

* * *

DO LÁSKAVEJ POZORNOSTI NAŠICH ČITATEĽOV

Ušetrite nám čas a peniaze. Listujte trochu v pamäti a vo svedomí, či ste si vyrovnali predplatné na minulé ročníky Mostu a či ste poslali svoje predplatné na ročník 1962. Mecenáš Mostu Rev. Ján Lach je už na večnosti. Kultúrne povedomí čitatelia musia si Most udržať finančne sami.

Predplatné pošlite na adresu administrácie:

Revue MOST, Slovak Institute, 2900 East Boulevard, Cleveland 4, Ohio, USA.

REDAKTOR

* * *

(Dokončenie z 2. strany obálky)

Dr. I. Kružliak. **Štátna cena za románovú trilógiu** — 176
Slovenská zložka medzinárodného hnutia "Pax Romana" v novej forme — 178

K N I H Y

Exc. Mus Dom. Andreas Grutka. **Septemdolorosa** (Msgr. Š. Náhalka) — Michal Gerdelán. **Kráľ otrokov** (Miloš K. Mlynarovič) — **Karol Sidor** (A. P.) — Rev. Dom. Dominicus Hrušovský. **Beata Virgo Maria** (**Msgr. Š. Náhalka**) — Ján Rekem. **Štefan Straka** (A. P.) Štefan Senčík. **Zápisky zo života pútnika** (M. Lacko SJ) — **Slovak Studies** (A. P.) — **Oriente Cattolico** (Ladislav Džubík) — **Sacra Congregazione Consistoriale** — Francesco Skoda. **Materia Grave.**

Z A Z N A M E N Á V A M E

"Slavic and East European Studies" — University of Pennsylvania — Ukrajinská voľná akadémia — "East Europe" — Archives des Sciences Physiologiques — Fialky — Bibliografia diel Antona Bernoláka

Kultúrna základina A. Bernoláka

Slobodná slovenská kultúra žije dnes iba za hranicami Slovenska. Kým žije a sa zveľaďuje, otročitelia Slovenska nebudú môcť hovoriť národu, že jestvuje iba ich nekultúrna "kultúra".

Slovenská kultúra v zahraničí má svojich tvorcov, musí mať viac čitateľov a viac podporovateľov. Tie tri zložky bytostne súvisia. Preto sa zišli v auguste 1961 obetaví jednotlivci a založili *Kultúrnu základinu A. Bernoláka.* Jej cieľ je čistý a jednoduchý. Ako čistá a prirodzená je láska slobodných Slovákov k slobodnej slovenskej kultúre. Neemigrovali sme za chlebom, ale predovšetkým za slobodou a za možnosťou práce za slobodu Slovenska a jeho česť. V tom je zahrnutá aj práca za slobodnú slovenskú kultúru; a to za jej výraz nielen v slovenskej reči, ale aj vo svetových rečiach. Ak svet nepozná našu kultúru, nepozná ani osud Slovenska. Slovenská kultúra v zahraničí nepotrebuje sebeckých uplakancov; potrebuje ľudí, ktorí vedia zo svojich mozoľov obetovať každoročne za sväté ideály, v ktoré veria.

Členstvo je trojaké: 1. *Zakladajúci členovia* platia $100.00 ročne; 2. *prispievajúci členovia* $50.00 ročne; 3. *podporujúci členovia* $25.00 ročne. Za členov sa môžu prihlásiť jednotlivci, rodiny i organizácie.

Funkcionári základiny: Protektor: Rt. Rev. opát Teodor J. Kojiš, OSB; čestný predseda: Apošt. protonotár Msgr. František J. Duboš; predseda: Filip A. Hrobák; podpredseda Dr. Jozef Kirschbaum; pokladník Rt. Rev. Msgr. Jozef Kushner; tajomníčka Draga Paučová.

Cieľ základiny: Finančne podporovať tie čisto kultúrne ciele, ktoré sponzoruje Slovenský Ústav v Clevelande a Slovenská Liga v Amerike.

Všetky členské príspevky a dary pošlite na adresu: Rt. Rev. Joseph Kushner, V.F., 575 Thompson Ave., Donora, Pa., USA. Šeky a poštovné poukázky ráčte vystaviť na: The Bernolák Cultural Foundation.

Zvučnejšie než náreky sú činy. Členstvo v Bernolákovej kultúrnej základine je a ostane svedectvom lásky k slovenskej kultúre a k osudom nášho národa.

Printed in the U.S.A.